cundo fonte omnium bonorum, ut est secunda illa trinitatis persona. Gratiæ nomine intelligo per metonymiam, gratiæ Dei effectum, quam Paulus Rom. 5. 2. gratiam vocat in qua stamus. Est autem gratia reconciliationis cum Deo, & justificationis, ex qua deducit Apostolus ibidem pacem erga Deum, hoc est, tranquillitatem & bonæ conscientiæ lætitiam. Hæc enim est illa pax quam potissimum in hoc loco optat Galatis, etsi hoc nomine prospera omnia alioqui significentur in vulgari illa Hebræorum salutatione.

Qui dedit semetipsum] Christi quædam descriptio subjecta est, ad hoc ut videant Galatæ eum quoque authorem ac fontem esse gratiæ ac pacis. Est autem descriptio Christi ex effecto illo tam voluntariæ donationis sui, ac traditionis in mortem pro peccatis nostris. Pater quidem tradidit pro nobis filium suum, Rom. 8. 32. verum ipse quoque filius voluntate sua se tradidit. Nisi enim voluntate sua pro nobis mortuus fuisset, profecto mors ipsius pro peccatis nostris justitiæ patris non satisfecisset. Neque enim nisi voluntaria fuisset mors Christi, obedientiæ nomine dici potuisset: nam obedientiam omnem oportet voluntariam esse. Ergo mors Christi pro nobis non tantum nobis expendenda est ac ponderanda ex eo quòd Christus extrema omnia passus sit nostra causa; verùm ex eo quòd summa voluntate omnia passus sit, & sua sponte se exinaniverit, & obediens factus sit Patri ad mortem usque, mortem autem crucis Philip. 2. 7. 8. &c. Neque tantùm placet mors Christi Deo patri suo, ideo quòd ex voluntate Christi hominis fuit (nam etiã Christus qua homo, summa voluntate mortuus est) sed multò magis quòd ex voluntate λόγου & filii Dei fuit. Obedientia enim Christi maximè pendet ex voluntate ipsius, qua Deus est in persona filii: ut & exinanitio illa deitatis in persona filii, & obscuratio quasi quædam divinæ gloriæ in persona filii, quæ tunc temporis fuit, cum assumpta illa natura hominis passa est omnia, illa (inquam) exinanitio deitatis in persona filii pro satisfactione, qua satisfit justitiæ divinæ, vel imprimis habenda est. Hinc igitur est

quòd mors Christi usque adeò placeat Deo patri, & pater in ea tanta quasi cum voluptate conquiescat. Hinc (inquam) est vel inprimis, quòd filius ut patrem glorificaret se exinaniverit. Primùm assumpta forma servi, &c. Deinde quòd summa cum voluntate se exinaniverit. Inde vulgò dicimus valorem sacrificii Christi tantum, tantumque ipsius meritum pendere ex dignitate personæ filii Dei, quæ [illegible] habitat in humana & assumpta natura. Satisfactionis enim & meriti ratio petenda est primùm ex deitate in persona filii, ex voluntate deitatis illius & ex exinanitione deitatis illius in persona filii submittentis se propter Patris sui gloriam.

* *Ut eximeret nos*] Finis est facti Christi in tradendo se in mortem, est autem exemptio nostri, hoc est, electorum ex præsenti sæculo malo: In eundem hunc sensum dicitur, Act. 2.40. Servamini ex natione ista prava. Hinc duo sequuntur, primum id quod habet Apostolus Ephes. 2.3. Nos olim versatos esse in offensis ac peccatis, ut & reliquum mundum, nos omnes conversatos esse in cupiditatibus carnis. Denique fuisse nos naturâ filios iræ ut etiam reliquos. De hoc quoque vide Tit. cap. 3.3. Nam eramus quondam amentes, rebelles, &c. Deinde ex hoc loco apparet mortis Christi non hunc esse finem, ut omnes sine exceptione serventur, etsi mors Christi alioqui in se sufficiens sit ad servandos omnes citra exceptionē. Vnde ipse apud Johannem cap. 12.47. Nón veni (inquit) ut condemnem mundum, sed vt servem mundum, etiam, si fieri possit, ipsos reprobos. Non enim stat per sufficientiam mortis Christi, quin omnes reprobi serventur: verùm si consilium Dei, & efficaciam mortis Christi, hoc est, ipsum effectum, quem reipsa in hominibus habet, spectes, finis mortis Christi magis propriè est vt eximat quos ab æterno elegit per vocationem efficacem in tempore, eximat (inquā) è reliquo mundo jam olim descripto ad damnationem, & exemptos justificet, ac servet. Ergo aliquo pacto duplicem mortis Christi finem statuere possumus: priorem, vt omnes sine exceptione serventur; vnde Deus dicitur servator omnium, maximè fide-

fidelium: Servator, inquam, est omnium, si divinæ voluntatis approbationem simpliciter spectes, & mortis Christi sufficientiam. Posteriorē dicere possumus finem, qui magis propriè finis est, id quod cōspici potest, ex illis ipsis Apostoli verbis, cum dicit servatorem esse maximè fidelium. Posterior ergo & proprius finis est, ut exemptos aliquot è reliquo mundo justificet, & servet. Hic finis pendet non ex approbatione Dei simpliciter, sed ex decreto efficaci, neque ex sufficientia tantùm mortis Christi, sed ex efficacia. Quod ad mundum attinet testis est Apostolus 1. Cor. 11. 32. Mundum, hoc est, majorem mundi partem & hominum multitudinem condemnatum iri. A Domino, inquit, erudimur, ne cum mundo condemnemur: Ergo mundus condemnabitur.

Secundum voluntatem.] Exceptionem hanc & conservationem electorum etiam Patri tribuit, tanquam fonti primo omnium bonorum, quæ ad nos per Filium Iesum Christum perveniunt. Voluntas hæc Patris non est approbationis simpliciter, sed decreti, alioqui enim vult omnes salvos fieri, etiam ipsos reprobos, 1. Tim. 2. 4.

5. *Cui sit gloria.*] ἐπῳδή, qua bene precatur Galatis, desinit in glorificationem Dei Patris: ut enim illis optat gratiam & pacem à Deo, ita Deo optat suam gloriam, & eam quidem æternam. Gratia enim Dei in homines, ut à Deo est, ita in Dei gloriam debet redundare. Ex eo, & per eum, & in ipso sunt omnia, ipsi sit gloria in sæcula, Rom. 12. 36. Ex hac Apostoli optationis sive precationis formula, discimus concludendas esse preces nostras & petitiones omnes cum glorificatione nominis Dei, ac Dei illius à quo omnia petimus, ut vel ea re significemus nos non tam respicere bonum aliquod creaturæ, quàm creatoris & servatoris gloriam, quam respicientes preces pro creatura fundimus, & ipsi bona à Deo exoptamus.

6 *Miror vos ita citò, deserto eo qui vocavit vos in gratiam Christi, transferri in aliud Euangelium.*

7 *Quod non est aliud: sed nonnulli vos turbant, & volunt invertere Euangelium Christi.*

8 *Sed etiamsi nos, aut Angelus è cœlo euangelizet vobis præter id quod vobis euangelizavimus, anathema esto.*

9 *Ut antè diximus, etiam nunc iterum dico, Si quis vobis euangelizaverit præter id quod accepistis, anathema esto.*

10 *Nunc enim utrum homines an Deum suadeo? aut quæro hominibus placere? Enimvero si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.*

11 *Notum autem vobis facio, fratres, Euangelium prædicatum à me, non esse secundum hominem.*

12 *Neque enim ego ab homine id accepi, neque edoctus sum, sed illud patefaciente mihi Jesu Christo.*

Miror vos ita] Secunda pars epistolæ pariter & capitis, in qua agitur apologia, & defensio Apostolatus sui. Orditur autem eam à reprehensione inconstantiæ, ac vanitatis Galatarum. Reprehensio aperta non est, qualis est posteà cap. 3. 1. sed subobscura, & per admirationem (quæ est exclamationis quædam species) tractata. Ergò admiratur potiùs eorum inconstantiam in doctrina Euangelii à se prædicati, quàm reprehendit eam. Atque hæc mitigatio severitatis illius qua meritò agere potuisset cum Galatis; admonet non temerè initium sermonis faciendum ab objurgationibus & reprehensionibus, sed paulatim prima facie movendos hominum animos, & flectendos, imò informandos ac instituendos in rei ipsius veritate: tum deinde veniendum esse ad severiorem agendi rationem. Non tamen hoc loco, ita sedato animo est Apostolus ac quieto, quin aliquam certè, & non mediocrem quidem eam, commotionem animi, & affectionem admiratione hac sua præ se ferat. Admiratio enim omnis, ut & exclamatio, existit ex vehementiori aliquo affectu: sententia admirationis est: miror vos traductos esse à me in aliud Euangelium, idque tam citò. Ergo admirationis causæ sunt, primùm factum eorum, deinde facti celeritas: admiratur enim traductos ac

translatos

translatos eos tam citò. Pro nomine suo habet circumscriptionem.

[*Deserto eo qui vocaverat vos*] Atq; id modestiæ Apostoli commédat:neq; dicit simpliciter translatos à se vocante, sed à se vocante ad tantã gratiam,quo significat non tam defectionem à se factam, quàm à gratia Christi, atque ita aggravat eorum inconstantiam & ἀχαριστίαν. Est igitur terminus, ut loquuntur, à quo, translationis & mutationis hujus, Paulus, sed non simpliciter, verùm Paulus vocans ad gratiam Christi. Nam deficere à Paulo per se nihil est; at deficere à Paulo vocante ad gratiam Christi,grave est: id enim est non tam deficere à Paulo, quàm deficere ab ipsius Christi gratia. Unde notandum, defectiones istas hominum in Ecclesia Dei non tam ponderandas esse ex ipsis hominibus,sive pastoribus sive aliis Ecclesiæ membris, quàm ex gratia hac ad quam vocant pastores, & quæ est in Ecclesia Dei. Terminus autem ad quem, ut vocant, est Euangelium aliud. Notandum etiam hoc,quòd non tam dicat eos transfugisse activè loquendo, quàm translatos esse, passivè loquendo, ea re inconstantiam eorum ac defectionem non tam imputans ipsis,quàm impostoribus pseudoapostolis, ideoque affectionem totam, quæ hoc versu duntaxat inchoata est, effundit posteà in pseudoapostolos denunciato adversus eos anathemate ℣.8. & 9.

7 *Quod non est aliud,&c.*] Corrigit quod dixit proximè, in aliud Euangelium translatos ipsos, interpretatione quadam alius Euangelii: aliud enim quod dixit Euangelium non tam planè aliud & diversum interpretatur, quàm unum idemque Christi Euangelium, sed perversum, & ut vim verbi sequamur, transversum, hoc est, transversum à sinceritate sua, in Euangelium quoddam mixtum, adjecta circumcisione, adeoque tota lege Mosaica. Vide Galat.2.3. & Act.15.1. & deinceps. Notandum quòd pro eadem sumat hoc loco, hæc duo [*Nonnulli vos turbant, & volunt invertere Euangelium Christi*] Nam ex his, posterius est prioris quædam definitio. Revera enim turbantur homines, & cruciantur eorum conscientiæ,

denique

Denique impelluntur atque agitantur, cùm transferuntur à sinceritate Euangelii Christi, & ab illa pace ac tranquillitate animi, quæ est ex puro sinceróque Euangelio, vnde posteà cap. 5. Vers. 12. de impostoribus qui Euangelium invertunt, ait, utinam abscindantur qui vos inquietant: hoc est, mutant animos vestros, neque sinunt quiescere in gratia sola, ac sinceritate Euangelii Christi. Neque enim stabiliri potest anima hominis, aut conquiescere, nisi in sola Dei per Christum gratia.

Invertere] Hoc idem videtur significare cum eo verbo quod habet 2.Cor.2.17. cauponari, & quod habet 2.Corinth.4.2. falsare. Nam invertere Euangelium, quod dicitur hoc loco, nihil aliud est, quàm cauponari, vel falsare sermonem Dei, quod est, ut apparet 2.Cor.2.17. Non ex sinceritate de Christo loqui, hoc est, non proponere Euangelium Christi sincerum ac impermixtum, sed alia re adventitia, & adversaria admixtum, ut lege Mosaica, sapientia & philosophia humana. Atque hactenus reprehendit, sive admiratus est potiùs Galatarum inconstantiam ac vanitatem. Ex qua illud semel discimus admirabilem esse hominum vanitatem in iis præsertim quæ sunt Spiritus Dei, & rebus religionis, quam tantam dicit esse Apostolus Ephes. 4. 14. Ut circumferamur homines quovis vento doctrinæ. Remedium huic malo unum eodem ad Ephes. capite affert, perpetuum in Ecclesia Dei ministerium: apertè enim dicit: Ideò datos Apostolos, Prophetas, Euangelistas, Pastores & Doctores in hunc finem, ne simus ampliùs pueri, qui fluctuemus, & circumferamur quovis vento doctrinæ.

8 *Sed etiamsi nos*] Totus hic locus patheticus est, & quidẽ variorum affectuũ. Principio enim orationis suæ, affectus fuit admirationis, nunc verò affectus est imprecationis, vel execrationis. Execratio hæc, ut & superior illa admiratio, exclamationis quædam species est. Quare dicendum est, Apostolũ persistere in incepta illa exclamatione, neq; persistere modò, sed etiam exclamando altiùs assurgere. Nam imprecatio hæc sive execratio,

sublimi-

sublimior est ac vehementior admiratione illa. Sed ad rem, ut prius miratus est inconstantiam, ac vanitatē Galatarū, ita nunc execratur inconstantiæ illius ac defectionis authores. Execrationis sententia hæc est: Si quis euangelizaverit vobis præter id quod nos euangelizamus anathema esto. Verum primum est execratio specialis, & denunciatio in certas quasdam personas, sed hypothetica, ut sic loquar, non autem simplex: denunciat enim anathema in se, & in Angelum, non simpliciter, sed conditionaliter. Si, inquit, nos aut Angelus è cœlo, &c. hypothetica hac & conditionali denunciatione, etiam in Angelum, subobscurè innuit quantum anathema, quanta execratio maneat homunciones Pseudoapostolos. Solet enim Paulus docendo, vel admonendo, vel etiam execrando, ut hoc loco, suam ipsius personam vel digniorem aliquam aliam substituere, ad hoc ut magis moueat, vel aliud quod minus est subinnuat, ita enim ipse profitetur 1. Cor. 4.6. Hæc autem, fratres, figurâ quadam transtuli ad meipsum & Apollo propter vos, ut in vobis discatis supra id quod scriptū est non sapere. Anathema hoc, & execratio facilè perspicitur ex zelo Christi, & Euangelii ipsius existere. Nam qui zelo Dei ejusque gloriæ ducitur, animus ejus accenditur, atque exacerbatur in divinæ gloriæ adversarium quemcunque; adeò ut & ipsum damnet & execretur. & ne sibi ipsi quidem parcat, si suppositione, & fictione animi pro adversario reputetur. Imò verò qui zelo Dei gloriæ ducitur lubenter exitio sui ipsius, etiam non ut adversarii, Dei gloriam vult redemptam. Id quod discimus exemplo Pauli, Rom. 9.3. quo loco imprecatur sibi propter Dei gloriam non autem tanquam adversario, hoc verò loco sibi imprecatur ut adversario quidem, sed ex hypothesi & fictione: zeli enim in animo accensi hæc natura est: nihil est aliud quàm studium quoddam ardens quo quis ducitur ad hoc ut servet Deum ipsiusque gloriam sanctam ac inviolatam: unde conjunctum est hoc studium cum ira in eum quicunque demum is sit, qui velit Deum ipsiusque gloriam violare. Conjunctum quoque est stu-

studium hoc cum contemptu, & neglectu omnium rerum, etiam sui-ipsius, si comparatio fiat cum Deo ejusque gloria. Hæc duo conjuncta esse cum zelo & studio divinæ gloriæ satis conspici potest, primùm ex illo ad Roman. quem citavimus: deinde ex hoc ad Galatas loco. Oritur igitur (ut verbo dicam) execratio hæc Pauli, ex ardenti illo studio Christi & Euangelii ipsius, quem zelum dicimus: Oritur quoque ex ardenti ira in adversarios quoscunque, etiam Angelos ipsos, si fingas eos sinceritati Euangelii Christi adversarios. Oritur igitur, ut in summâ dicam, ex animo planè accenso, & corde exardescente partim fervore zeli, & amoris Christi, partim fervore iræ in adversarios Christi.

Ut autè diximus] Prout augescit ardor animi, & duplicatur quasi affectus: ita repetitur execratio, & denunciatio anathematis. Differt autem anathema repetitum à superiore, quod cùm superius & speciale fuerit, & conditionale sive hypotheticum; posterius hoc, & generaliter, & simpliciter, hoc est, citra hypothesin propositum est: ait enim in genere, Si quis vobis euangelizaverit, quasi dicat, Quicunque vobis euangelizaverit; ergo in anathemate hoc repetito comprehendit pseudoapostolos, & ipsum in pseudoapostolos apertiùs denunciatum est. Stravit autem sibi viam ad secundum hoc anathema, quod generalius est & simplicius, per prius illud & specialius & hypotheticum, substitutâ nimirum personâ suâ & Angeli, ut videatur etiam pseudoapostolis ipsis denunciatio hæc non esse profecta ex odio vel ira in ipsos simpliciter, verùm ex Christi zelo, cùm apertè illud significet in superiori anathemate, sinceritatem Euangelii præferre se, etiam sibi, etiam Angelo, adversus quem alioqui nefas est denunciare anathema. Vides igitur vel ex hoc ordine in denunciando observato, non ita affectu abreptum Apostolum ut locum aliquem prudentiæ non reliquerit.

Anathema] De hoc verbo sæpius dictum est: significat

cat autem quiddam separatum, ac sepositum à communi aliquo usu ad usum aliquem peculiarem & sacrum, unde devotum aliquid vel Deo vel etiam Diabolo & exitio, anathema dictum est. Paulus Roman. cap. 9. vers. 3. separationem hanc innuit, dum dicit anathema ἀπὸ τοῦ χριστοῦ, quasi dicas anathema separatum à Christo.

Nunc enim utrum *homines*] Affectus Apostoli ad summum perveniens in proxima execratione, nunc interrogatione hac paulatim quasi remittitur. Est enim etiam in hac interrogatione affectus aliquis, verùm non ita intensus, sed paulò remissior: Per occupationem autem reddit rationem anathematis denunciati in quemcunque qui euangelizet præter id quod à se iam euangelizatum sit. Est autem ratio à fine sibi inter euangelizandum proposito, quasi dicat, Euangelizando hunc mihi finem propositum habeo, ut Deo non autem hominibus placeam. Ergo non abs re & immeritò denuncio anathema in eos qui euangelizant præter id quod ego euangelizavi. Ex fine hoc subinnuit sinceritatem Euangelii à se prædicati, &, ut loquitur 2. Corinth. 2. vers. 17. ex sinceritate se de Christo loquutum. Nam qui in agendo gloriam Dei inprimis ante oculos habet, is sincerè agit: qui verò gratiam hominum captat, is non agit aut loquitur sincerè. Ergo ex studio gloriæ divinæ innuit sinceritatem Euangelii à se prædicati. Simul autem dum asserit Euangelium à se prædicatum, taxat pseudoapostolos, qui in euangelizando quærebant potiùs hominibus placere quàm Deo, id quod apertè significat Apostolus Gal. 6. 12. dum dicit doctores circumcisionis id spectare, ne ob crucem Christi persecutionem patiantur, hoc est, ut gratificarentur Iudæis atq; ita effugerent persecutionem: sensus enim horum verborum videtur esse quasi dicat, Numquid ego in Euangelizando capto gratiam hominum, ut faciunt assentatores isti pseudoapostoli qui in gratiam Judæorum, à quibus metuunt

per-

persecutionem, adulterant Euangelium Christi, eique circumcisionem, adeoque totam legem Mosaicam permiscent. Ex hoc illud perspicitur, nihil tam sanctum esse quod non violabunt qui ad gratiam hominum omnia facere apud se decreverunt. Porrò πείθειν ἀνθρώπους nihil aliud videtur esse, quàm quod sequẽtia verba explanant, placere, vel satisfacere hominibus: phrasis hæc, vel in bonam vel in malam partem capitur: In bonam quidem 2. Cor. 5. 11. Scientes, inquit, terrorem illum Domini ἀνθρώπους πείθομεν, id est, homines ad fidem adducimus: hoc verò loco in malam partem capitur, & est servire humano affectui & ad gratiam loqui.

Enimverò si adhuc hominibus] Intelligenda hîc est tacita negatio, qua Apostolus negat se quærere ut placeat hominibus. Nam ratio per Dialogismum & communicationem tractatur: Similem reticentiam negationis, vide Rom. 4. 1. 9. Ratio autem tacitæ responsionis, quæ est quòd non quærat hominibus placere: ratio (inquam) ejus est, ab incommodo consequente contrarii, hoc est, quod consequeretur ex eo, si quæreret hominibus placere, est autem incommodum quòd Christi servus non esset, sed potiùs servus hominum, & hostis crucis Christi, ut loquitur Philip. 3. 18. Nota igitur, non posse consistere hæc duo, ut nimirum quis faciat aliquid ad gratiam hominum simul & gloriam Dei.

Notum autem facio] Altera ratio est execrationis quã cõfidenter, & μετ. παῤῥησίας proponit, ait enim γνωρίζω ὑμῖν, quæ formula est loquendi ad eos propriè pertinens, qui cum authoritate aliqua & fiducia loquuntur. Est autem ratio à forma & modo prædicati à se Euangelii: non est, inquit, κατ' ἄνθρωπον, hoc est, humano more, vel humano spiritu à me prædicatum Euangelium, verùm divino more ac divino spiritu. Similem loquutionem vide Rom. 3. 5. κατ' ἄνθρωπον λέγω. 2. Cor. 10. 3. eodem sensu videtur dicere se non κατὰ σάρκα bellum gerere, sed arma militiæ suæ divinitùs valida esse. Ergo sententia argumenti est, quòd Euangelium à se prædicatum non sit humanum quiddam, aut sapiat spiritum humanum, hoc est, quòd

quòd in prædicando Euangelio non sit ipse loquutus ex humano sensu ac spiritu. Hinc sequitur non immeritò denunciatum esse anathema adversus eos qui euangelizent, præter id quod ipse euangelizavit.

Neque enim ego] Ratio est cur euangelium à se prædicatum non sit secundum hominem, ab extraordinaria revelatione Euangelii à se prędicari. Tractatur autem ratio á diversa traditione, & doctrina humana ac ordinaria. Non (inquit) accepi illud ab homine, hoc est, docente ac erudiente me tanquam discipulum, ut verba sequentia exegeticè exponunt, quibus dicit, neque edoctus sum. De ordinaria hac docendi ac discendi ratione vide 2. Tim. 3. 14. At tu (inquit) permane in iis quæ didicisti, &c.

Sed patefaciente] Apocalypsim hanc sive revelationem intelligit extraordinariam, quæ fit immediatè per Christum ipsum: ordinaria etiam revelatio per Christum fit, ejusque Spiritum, sed mediatè per ministerium humanum, & media á Deo ordinata, ut lectionem, auditionem, &c. Nota igitur ut vocatio Apostolorum extraordinaria fuit, per Christum ipsum immediatè, ita cognitionem eorum, & dona ad vocationem pertinentia, eamque confirmantia extraordinaria fuisse, & per Christum ipsum immediatè subministrata.

13 *Audivistis enim quomodo versatus sim olim in Iudaismo, me videlicet summè persequutum esse Ecclesiam Dei & eam vastasse:*

14 *Et profecisse in Iudaismo super multos æquales meos in genere meo, cum vehementiore studio tenerer traditionũ quas à patribus meis acceperam.*

15 *Sed quando placuit Deo, qui separavit me ab utero matris meæ, & vocavit per gratiam suam,*

16 *Retegere Filium suum in me, ut euangelizarem ipsum inter Gentes, non statim contuli cum carne & sanguine.*

17 *Neque redii Hierosolymam ad eos qui ante me fuerant Apostoli, sed abii in Arabiam, ac denuò reversus sum Damascum.*

18 *Deinde tribus post annis redii Hierosolymam, ut viserem Petrum: & mansi apud eum dies quindecim.*

19 *Alium autem ex Apostolis non vidi quenquam, nisi Jacobum fratrem Domini.*

20 *In iis porrò quæ scribo vobis, ecce coram Deo non mentior.*

21 *Deinde veni in regiones Syriæ & Ciliciæ.*

22 *Eram autem ignotus facie ecclesiis Judææ quæ erant in Christo:*

23 *Sed solùm audierant,* qui dicerent, *Qui persequebatur nos aliquando, nunc annuntiat fidem quam olim vastabat.*

24 *Et glorificabant Deum de me.*

Audivistis enim] Ut ostendat quod dixit proximè, non accepisse se Euangelium suum ab homine, neq; edoctum esse, sed per revelationem Jesu Christi, historiam vitæ suæ anteactæ contexit, cujus in genere duæ sunt partes. Prima est de vita, ac conversatione Pauli in Judaismo, ad versum 15. hujus capitis. Secunda est de vita & conversatione Pauli in Christianismo, ad versum 15. capitis sequentis. Quod ad historiam conversationis in Judaismo, primùm hoc versu est ejus propositio generalis confirmata ipsorum Galatarum testimonio, quasi dicat, nam hæc fuit mea olim in Judaismo conversatio, cujus & vos testes estis saltem auriti: famâ enim & sermonibus hominum ad vos delata est.

Me videlicet] Propositam in genere conversationem suam in Judaismo explicat per partes, quarum hæc est prima, quòd summè persecutus sit Ecclesiam Dei. De persecutione Pauli lege Act.8.3.& 9.1.&c. & 22.4.5. & 26.9. &c. item 1.Cor.15.9. 1.Tim.1.13. Philip.3.6.

Et eam vastasse] Secunda pars conversationis Pauli quæ est superioris quædam amplificatio: nam ad vastationem processit persecutio, hoc est, ad subversionem Ecclesiæ. De vastatione hac vide Act.8.3. quo loco eam definit ex effectis: Saulus, inquit, vastabat Ecclesiam intrans in singulas domos, & trahens viros ac mulieres,

tradebat

tradebat eos carceri; & Act. 22. 4. vastationem significat per persecutionem usque ad mortem, hoc est, extremam persecutionem. Notandum autem ex hoc candore in scribendo, quòd ne sibi quidem parcat: Paulum in scribendo non à spiritu humano actum, sed à Spiritu Dei sancto, ut loquitur Petrus 2. Epist. 1. 21. de Prophetis Dei veteribus, ac proinde scripturam hanc ex imperio Dei esse, ut ait Paulus Rom 16. 26. adeóque ipsum Dei verbum. De nemine enim legimus qui à spiritu tantùm humano actus est, quin in scribendo sibi ipsi pepercerit, & vitia sua celaverit.

Et profecisse] Tertia pars conversationis, progressus omninò quem fecit in Judaismo: proponitur per comparationem minorum factam nimirum cum multis ex æqualibus, & coætaneis in genere suo, hoc est, in secta Pharisaica: erat enim religione Pharisæus, Philip. 3. 5. Act. 23. 6.

Quum vehementiore studio] Profectum suum ac progressum quem fecit in Judaismo explicat à causa sua, affectu nimirum zeli quo tenebatur traditionum patriarum: zelum hunc quoque proponit per comparationem minorum factam cum coætaneis in genere suo: nam quo ardentiori zelo tenebatur eo majores quã coætanei progressus fecit in Judaismo. De zelo Pauli vide Act. 22. 3. & Phil 3. 6. zelũ hunc in Judaismo, jam conversus, furorem quendã appellat Act. 26. 11. Supra modum, inquit, furens adversus eos, persecutus sum in exteras usque civitates: ex ignorantia dicit fuisse ac infidelitate 1. Tim. 1. 3. quemadmodum & obstinatorum Judęorum zelum, zelo illi suo similem, dicit non fuisse ex notitia Rom. 10. 2.

Traditionum quas à patribus] Act. 22. 3. vocat patriam legem, quas hîc vocat traditiones à patribus acceptas, hoc est, traditiones Pharisaicas: Non enim ipse solùm Pharisæus erat, sed etiam Pharisæo patre natus, Act. 23. 6. Ego Pharisæus sum filius Pharisæi. Nota ex hac tertia parte conversationis Paulinæ: causam cur quis proficiat in quacunque religione esse zelum Dei, sive is ex notitia

sit, sive ex ignorantia. Profectũ autem hunc in religione non metimur tantum ex cognitione, sed multò magis ex vita, & defensione religionis quam profitemur, & oppugnatione adversariorum. Hunc profectum Pauli intelligimus fuisse: nam hunc affectum zeli sui ipse testatur fuisse Philip.3.6. Quod ad zelum attinet persequens Ecclesiam. Atque hactenus fuit prima pars historiæ vitæ Pauli anteactæ in Judaismo, qua viam sibi strauit ad sequentem historiam vitæ in Christianismo, quæ maximè hujus instituti est, pertinétque ad id ostendendum quod propositum fuit suprà versu 12.

Sed quando placuit Deo] Hic incipit secunda pars historiæ vitæ Pauli transactæ in Christianismo, cuius rursus varia sunt membra. Primum est ab hoc versu, ad versum 18. in quo istud in summa narratur: post revelationem illam Christi extraordinariam, non communicasse se rem illam cum vllo hominum, hoc est, non accepisse se hominum approbationem & consensum antequam iret prædicatum Euangelium. Revelationem Christi ascribit beneplacito, & εὐδοκίᾳ Dei. Quando, inquit, placuit Deo revelare filium suum: qua quidem re excludit omnem causam hujus beneficii & revelationis quæ in seipso sit, & beneficium Deo tantùm acceptum refert. Nam omnium beneficiorum Dei, sive ea ab æterno collata sint, sive in tempore conferantur, causa est in ipso Deo tantum, & ipsius Dei εὐδοκίᾳ, vide Eph.1.5. & deinceps: non etiam in nobis, operibus vel meritis nostris: atque hac re voluit commendare nobis gloriam gratiæ suæ vel inprimis: vnde Eph.1.16. postquàm dixisset, Deũ nos prædestinasse in sese, hoc est, pro εὐδοκίᾳ sua, statim subjecit, ad laudem gloriæ gratiæ suæ, quo significare voluit vel ideo inprimis commendari gloriam gratiæ Dei, quòd nos in sese & pro εὐδοκίᾳ sua, sine respectu alicujus causæ in nobis, prædestinaverit ad vitam æternam.

Qui separavit] Obiter quasi altiora revelationis hujus fundamenta jacit, idque ad majorem beneficii amplificationem, & commendationem. Primum fundamentum revelationis Christi, est separatio Pauli jam inde ab vtero:

ro:

ro: quo significatur electio ipsius ab æterno. Simile quid lege de Jeremia Propheta Jerm. 1. 5. Secundum fundamētum est vocatio in tempore, quæ nihil aliud est, quam complementum & executio separationis, & electionis illius ab ęterno. Primùm enim Deus decreto suo separat, eligit, & vocat nos ab æterno: deinde in tempore decretū illud vocationis exequitur, nosq; reipsa vocat. Vide hoc loco ut Apostolus dum instituit mentionem unius beneficii, nempè beneficii revelationis Christi, abripiatur quasi in considerationem beneficiorum antecedentium jam inde ab æterno; quo quidem admonemur beneficiū aliquod Dei quod in præsens confertur, altiora perpetuò habere fundamenta, adeoq; à gratia Dei quæ ab æterno fuit, pendere, atq; ideò debere nos non duntaxat oculos figere in præsenti aliquo beneficio, sed ferri altiùs in cōsiderationem, &, si opus sit, commemorationem beneficiorum illorum ex quibus præsens illud beneficium dependet, ut & Deo sit major gloria in beneficiis suis, & in nobis ipsis sit major lætitia.

Retegere filium suū in me] Revelatio hæc extraordinaria est, id quod indicant verba illa (in me) quibus significatur revelationem hanc intus, & in animo ipsius, per Christum immediatè factā, non autē extrà, per hominem aliquē, vel per ministeriū humanum, atq; hoc est quod dixit versu primo, se Apostolū non per hominem. Nota hic discrimen inter Apostolos, qui extra ordinem vocati sunt, & ordinarios in Ecclesia pastores. Apostoli tantùm θεοδίδακτοι erant, hoc est, docti à Deo tantùm; pastores verò non solùm θεοδίδακτοι sunt, & docentur intrinsecus per spiritum Dei sanctum, sed etiam extrinsecus hominū opera erudiuntur, & ordinariis mediis (ut doctrina, ut scripturarum lectione) ad cognitionem perveniunt. Deus enim & in veteri Ecclesia, & in nova, voluit primùm extraordinariam revelationē esse, deinde ordinariam. Prima enim revelatio in veteri Ecclesia extraordinaria est, secūda ordinaria, qua docentur homines, & discunt deinde ea quæ aliis hominibus à Deo extra ordinē, & immediatè revelata sunt. De hoc intereà admonemus, nō amplius fore revelationem

tionem aliquam extraordinariam, neque à nobis expectandam esse ad Christi secundum adventum usque, in quo erit plena illa patefactio & revelatio: voluntas enim Dei, quantum nostrâ interest scire, plenè perfectéque revelata est in veteri & nova scriptura, idque extra ordinem, primùm Prophetis & Apostolis, adeò ut nobis tantùm reliquum sit quod faciamus in hac vita, ut per ordinaria media proficiamus in iis quæ iam revelata & patefacta sunt.

Ut euangelizarem] Finis est extraordinariæ revelationis factæ Paulo, ut nimirùm gentes per ipsius ministerium, & ordinariè id acciperent atque discerent, quod ipse extraordinariè & per Christum immediatè accepit atq; didicit. Gratiam Dei extra ordinem sibi in gratiam Gentium datam esse ipse profitetur Ephes. 3. 2. Nota igitur: Etsi non visum sit Deo se Ecclesiæ suæ, & omnibus Ecclesiæ membris extra ordinem revelare, tamen extraordinariam illam revelationem certis quibusdam, prout ipsi visum est, Ecclesiæ membris factam, ad Ecclesiæ totius usum pertinere; & propter Ecclesiam, ejusque membra singula factam esse: unde Apostolus 1. Cor. 3. 21. Omnia, inquit, vestra sunt, & Paulus, & Apollos, & Cephas, & mundus, &c. Vide de hac re 1. Cor. 12. 1. &c.

Non praeterea contuli] Hæc est summa propositio primæ partis historiæ vitæ Paulinæ in Christianismo: Nam quæ sequuntur ad ver. 18. ad hanc sententiam declarandam pertinent: sensus est, quasi dicat, contentus extraordinaria hac Christi revelatione tanquam sufficiente ad munus Apostolicum obeundum, non præterea communicavi cum ullo hominum, aut requisivi consensum vel approbationem ullius hominis, ac si non satis instructus essem unica illa extraordinaria Christi revelatione. Ergo, ut verbo dicam, his verbis innuit Apostolus, non quæsivisse se post illam revelationem Christi, doctrinæ ac cognitionis suæ confirmationem, quam vocant, aut ratificationem ab ullo mortalium. Nam hoc discriminis est inter Apostolum & Pastorem, quòd cùm Apostolus non acceperit ab hominibus, vel ab Ecclesia approbatio-

nem

nem doctrinæ suæ extra ordinem revelatæ, neque subjectus fuit hominum judicio, vel censuræ, quasi in doctrina errare potuerit, vide Corinth. Cor. 4. 3. quo loco videtur Apostolus, omnium hominum judicium declinare. Pastor verò in Ecclesia ordinarius, quantumvis eruditus, & omnium rerum cognitione instructus, non adeat munus prius, quàm confirmationem & approbationem doctrinæ suæ ab Ecclesia acceperit.

Carne &] Carnis & sanguinis nomine intelligit hominem fragilem ac infirmum, erroribus obnoxium: ex partibus enim hominis quæ fragilitatem significant ac important, maluit hominem designare quàm ex nomine suo; vocabula enim carnis & sanguinis sonant infirmitatem creaturæ. Eph. 6. 12.

Neque redii Hierosolymam] Declaratio est precedentis sententiæ ex profectione Pauli, & itinere statim post revelationem illam Christi extraordinariam suscepto. Profectionem suam explicat diversis, primúmque narrat quò non sit profectus, deinde quò sit profectus: quod ad primum, ait, non redii Hierosolymam.

Ad eos qui ante me] nempe, ut cum Apostolis Christi conferrem: Non redii, inquit, Hierosolymam, quia hinc profectus est Damascum ad synagogas, ut si quos invenisset sectæ Christianæ, tum viros, tum mulieres, vinctos duceret Hierosolymam Act. 9. 2.

Qui ante me fuerunt Apostoli] Erat enim Paulus Apostolorum ultimus 1. Cor. 15. 8. Ultimo verò omnium, velut abortivo visus est etiam mihi: & versu 9. ibidem, non ultimum solum, & novissimè vocatum profitetur, sed etiam apostolorũ minimum, imò non dignum qui vocetur Apostolus, & Eph. 3. 8. non modò Apostolorũ minimum, sed & omnium sanctorum longè minimum se profitetur.

Sed abii in Arabiam] Nunc ostendit quò profectus sit statim post extraordinariam illam Christi revelationem, Abii, inquit, in Arabiam: desertam intellige, ubi nondum nominatus erat Christus,

[*Ac denuò reversus sum Damascum*] è qua nimirùm abii in Arabiam. Ex hac Pauli profectione illud intelligitur,

gitur, quod declarandum suscepit, non statim post revelationem illam Christi consuluisse se cum carne & sanguine. Nam si animus fuisset conferre cũ carne & sanguine, rectà Hierosolymã ad Apostolos rediisset; at non rediit Hierosolymã, sed abiit in Arabiã primùm, ac denuò reversus est Damascum, unde exiit. Ergo non statim contulit cum carne & sanguine. Nota de industria susceptum esse hoc iter ab Apostolo, ne haberent adversarii quod objicerent adversus ipsius Apostolatum. Si enim Hierosolymam statim reversus fuisset, vel invisendi Apostolos tantùm causa, non conferendi cum iis, aut cõmunicandi gratia, profectò egregiam hinc nacti sibi visi fuissent adversarii occasionẽ vocandi in dubium ejus Apostolatum: quamobrem Pauli exemplo abstinendum est etiam ab iis rebus & actionibus quæ alioqui licitæ sunt, ac legitimæ, ne demus adversariis occasionẽ calumniæ, ac injustæ accusationis: Nam, ut ait Apostolus Ephes. 5.15. Videndum est quomodò accuratè incedamus, non ut insipientes, sed ut sapientes, redimẽtes occasionem, quoniã dies mali sunt.

Deinde tribus] Secunda pars historiæ conversationis Pauli in Christianismo, cõtinet autẽ reditum ejus Hierosolymam post aliquot annos, nimirùm tres: triennii hujus Lucas in Actis Apostolorum non expresse meminit, tantùm hoc habet de tẽpore in genere Act. 9.23. Expleto autẽ multo tempore. Hic videtur intelligendum illud triennium, quod intercessit inter conversionem Pauli, & reditum ejus Hierosolymam versus: Nam anno demùm post conversionem quarto ineunte, Hierosolymã rediit.

Ut viserem Petrum] Hunc finem invisendi Petri consulto expressit, ne putaretur Hierosolymam reversus eo fine ut cum Petro conferret.

Et mansi apud] Narrat quàm brevi tempore apud Petrum manserit, quò significet se à Petro non edoctũ: neq; enim eruditur aliquis in re aliqua nisi satis longo tẽpore.

Alium autem ex.] Hoc narratur per occupationẽ, dici enim potuit, an non vidisti Hierosolymis nisi solum Petrum? respondet se non aliũ vidisse ex Apostolis excepto Jacobo: paucitas enim ista Apostolorum quos convenit

Paulus

Paulus Hierosolymis huc pertinet,ut ostendat non contulisse se cum Apostolis,aut ab iis præterea edoctum fuisse,nam illud opus omnium Apostolorum præsentiam ac sententiam postulasset.

Jacobum fratrem Domini] Hic fuit non Zebedæi filius Johannis Apostoli frater,sed Alphæi filius,qui & Jacobus minor, & justus, & frater Domini, hoc est cognatus secundum Hebraicam phrasin dictus est. Is est qui hanc Epistolam Jacobi Apostoli nomine inscriptam ad duodecim tribus dispersas scripsit Act.9.27. Habes Paulum à Barnaba deductum ad Petrum & Jacobum,quo etiam loco habes sermonem illum à Paulo cum Apostolis collatum postquàm ad eos adductus esset: narravit,inquit,quomodo in via vidisset Dominum.

In iis porrò quæ] Obiter quasi inserit narrationi attestationem, id nimirum exigente rei quæ agitur gravitate ac pondere: eoque tendit hæc attestatio,& appellatio Dei,ut fides narrationi habeatur. Permittitur autem in rebus magni momenti exponendis ac narrandis Deum attestari vt fides dicto habeatur. Quia igitur permagni intererat ipsos Galatas fidem habere huic narrationi, quâ confirmavit Apostolatum suum, ideò narrationem hac attestatione illis comprabavit. Vide similem attestationem Rom.9.1. Veritatem dico per Christũ,non mentior. Nota igitur quemadmodum in prima illa parte historiæ vitæ suæ in Christianismo ostendit non contulisse se cum carne & sanguine ex eo quòd non Hierosolymã ad Apostolos, sed aliò se contulerit,statim post illam revelationem Christi extraordinariam: ita in hac secunda parte idem ostendit ex eo quòd reversus tandem Hierosolymam duntaxat inviserit Petrum, non manserit apud eum nisi dies paucos, non viderit alium quenquam ex discipulis nisi Jacobum. *Deinde veni in*] Tertia pars historiæ vitæ Pauli in Christianismo: continet autem profectionem ejus in Syriam, & Ciliciam. Act.30. narratur eum Hierosolymis deductum Cæsaream, & deinde Tarsum emissum. Sunt autem Cæsarea, & Tarsus vrbes Ciliciæ. Ergò Paulus ipse hoc loco meminit regionum

in quas profectus est, Lucas autem particularius urbes Ciliciæ designavit,in quas profectus est. Porrò natus est Paulus Tarsi, ut ipse de se testatur Act. 22. 3. enutritus verò est Hierosolymis ad pedes Gamalielis, ibidem. Occasionem profectionis hujus in regiones Syriæ primùm, deinde Ciliciæ,habes Act.9.29.30.ubi ait liberè nomine Domini Jesu locutum esse,& disceptasse Paulum adversus Judæos, adversus Græcos qui Hierosolymis erant, ideoque conatos eos ipsum interimere, qua re deinde cognita à fratribus,eum deductum esse Cæsaream,& inde Tarsum venisse: ergo persecutio urgebat profectionē istam in regiones Syriæ,& Ciliciæ,quemadmodū & illam superiorem quæ fuit Damasco Hierosolymam Act.9.23. 24.&c. Factum est autem profectione hac Pauli,ut latiùs diffunderetur Euangelium Christi. Sic solet Christus hostium rabie ad propagandum regnum suum abuti. Vide Act.8.1.&c.

Eram autem ignotus] Profectionem, vel potiùs commorationem suam in regionibus Syriæ & Ciliciæ, commendat testimonio Ecclesiarum Christi quæ in Iudæa erant: Illæ,inquit,glorificabant Deum de me:ex eo autem amplificat hoc testimonium Ecclesiarum Judaicarum,quòd ipse non nisi fama,& sermonibus hominum Ecclesiis illis cognitus fuit. Amplificat igitur hoc Ecclesiarum testimonium de Paulo,quod glorificarent Deum de homine, alioqui sibi ignoto,hoc est,facie ignoto,fama tamen cognito. Nota igitur hoc loco,glorificandum Deum esse de instrumentis illis Dei illustribus,& quasi luminaribus totidem,quæ à Deo excitantur ad præbendum lumen cognitionis gloriæ Dei in facie Jesu Christi, ubicunque locorum degant, & quantumcunque nobis ignoti sint facie. Satis nobis sit quòd audiamus eos tanto cum fructu Euangelium Christi annuntiare.

Qui persequebatur nos] Notanda hic est glorificationis hujus causa, quæ non in eo sita est, quòd Paulus annuntiârit simpliciter doctrinam fidei, sed in eo quòd is, qui aliquando persequebatur doctrinam fidei evaserit nunc prædicator,non doctrinæ quidem alius cujusdam,

verùm ejusdem illius, quã olim persequebatur ac vastabat. Nota ergo: Paulus ex persecutore factus est prædicator, & prædicator quidẽ ejusdem doctrinæ quam persecutus est. Glorificatur quidem Deus tum cùm quivis annuntiat doctrinã fidei; at verò magis glorificatur cùm is qui anteà persecutus est eam doctrinam, eandem postea annuntiat. Doctrina hæc latiùs extendi potest hoc modo: Glorificatur quidem Deus salute cujusvis hominis; at magis glorificatur salute & cõversione ejus hominis, qui prius apertum quasi bellum Deo indixit: nam in eo relucet clariùs Dei misericordia: cùm enim peccatum abundat tum gratia superabundat: & quò quis graviùs peccaverit in Deum, eò jam conversus ad Deum evadit illustrius exemplum misericordiæ divinæ. Hinc Paulus 1.Tim.1.16. prædicat se factum exemplum esse credituris Deo in vitam æternam, exemplum autem ideò factus est quia priùs erat blasphemus, persecutor & injuriosus.

ANALYSIS CAP. II.

ARGUMENTUM.

Hoc capite primùm persistit in historia illa vitæ suæ in Christianismo transactæ ad vers. usque 15. quo loco transitione facta versu 15. & priori parte versus 16. tandem pòsteriori parte ejusdem versus proponit, non justificari hominem ex operibus. A versu 17. ad 21. digressio est, qua occupat argumentum quoddam adversariorum contra propositionem illam justificationis per fidẽ, eique respondet. Versu autem 21 primũ argumentum est quo ostendit, ex operibus legis non justificari ullam carnem.

DEinde interjectis annis quatuordecim, rursum ascendi Hierosolymã unà cum Barnaba, assumpto simul & Tito.

2 *Ascendi autem ex revelatione, & exposui eis Euangelium quod prædico inter Gentes: sed privatim cum eis, qui sunt in pretio, nè quo modo frustrà currerem aut cucurrissem.*

3 Sed

3 *Sed neque Titus qui mecum erat, quum esset Græcus, coactus fuit circumcidi.*

4 *Nempe propter emissarios falsos fratres, qui irrepserant ad explorandam libertatem nostram quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem adigerent.*

5 *Quibus ne ad momentum quidem cessimus per subjectionem, ut veritas Euangelii permaneret apud vos.*

6 *Ab iis autem qui existimantur esse aliquid (qualescunque fuerint, nihil mihi discrepat) personam hominis Deus non accipit: Nam qui sunt in pretio, nihil mecum præterea contulerunt.*

7 *Imò è contrario, quum vidissent mihi concreditum fuisse Euangelium præputii, sicut Petro circumcisionis:*

8 *(Nam qui efficax fuit per Petrum ad Apostolatum circumcisionis, efficax fuit etiam per me erga Gentes)*

9 *Quúmque cognouissent gratiam mihi datam Jacobus & Cephas & Johannes, qui æstimantur esse columnæ, dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis: ut nos inter Gentes, ipsi verò inter circũcisos,* Apostolatu fungeremur.

10 *Solùm* monuerunt *ut pauperum meminissemus: quod & ipsum studui facere.*

11 *Quum autem venisset Petrus Antiochiam, in os ei restiti, eò quòd condemnandus esset.*

12 *Nam antequã venissent quidam à Jacobo, unà cum Gentibus edebat: quum autem venissent, subduxit sese ac separavit ab eis, metuens eos qui erant ex circumcisione.*

13 *Ac simulabant unà cum eo reliqui etiã Judæi: itaq; etiam Barnabas simul abreptus fuit in illorũ simulationem.*

14 *Sed quum vidissem eos non recto pede incedere, ut veritati Euangelii congruebat, dixi Petro coram omnibus, Si tu, quum sis Judæus, Gentiliter vivis, ac non Judaicè, cur gentes cogis judaizare?*

D*Einde interjectis*] Hæc quarta pars est historiæ vitæ Pauli in Christianismo ad versum usque 11. continet autem profectionem ejus Hierosolymam versus, simul & id quod ab eo Hierosolymis agente factum est: proponit itaque hoc versu profectionem suam, *Deinde*, inquit, *ascendi*

ascendi rursum Hierosolymam] Propositio non nudè subjecta est, verùm amplificata est; primùm, adjuncto tempore ascensionis. Deinde, adjuncto comitatu [*Unà cum Barnaba*] inquit. Tertiò, causa ascensionis impellente, principio versus 2. *Ascendi, inquit, ex revelatione.*

Interjectis annis] Hi anni numerandi esse videntur, non quidem inde à conversione Pauli, verùm à primo reditu Hierosolymam, qui fuit post conversionem tribus annis. Vide cap. 1. 18. Atque ita hæc, de qua nunc loquitur, ascensio videtur fuisse anno post conversionem 17. In Actis Apostolorum legimus; Paulum post conversionem suam, omninò quatuor temporibus reversum Hierosolymam. Primus reditus fuit Damasco, tribus annis post conversionem Act. 9. 26. Gal. 1. 18. De secundo legimus Act. 11. 30. cujus Apostolus ipse non meminit ad Galatas. De tertio legimus Act. 15. 3. De quo habetur ad Gal. 2. 1. De quarto legimus Act. 21. 17. qui & ultimus fuit, cujus etiã ad Gal. nulla fit mentio. Ergo hoc loco intelligendus videtur tertius ille Apostoli reditus Hierosolymã versus.

Unà cum Barnaba] Hic est Barnabas ille qui Paulum quo tempore primùm reversus est Hierosolymam acceptum duxit ad Apostolos, Petrum & Jacobum Act. 9. 27. qui deinde abiit Tarsum, ut requireret Saulum, & eum inuentum duxit Antiochiam Act. 11. 25. Qui etiam vnà cum Paulo missus est Antiochia Hierosolymam: in secundo Pauli reditu Act. 11. 30. Separatus etiam est cum Paulo ad prædicandum gentibus Act. 13. 2. De Pauli autem & Barnabæ peregrinatione inter gentes, eas nominatim, quæ fuerunt in Asia minori, lege inde à cap. 13. Actorum, ad cap. usque 15. Barnabas etiam simul cum Paulo missus est Antiochia Hierosolymam percontaturus de quęstione circumcisionis, quam Judæi quidam obtrudebant Antiochenis Act. 15. 1. 2. Et hoc loco tandem à Paulo separatus est propterea quod de Marco inter ipsos non convenerat. Act. 15. 36. & deinceps: Ante illud tempus perpetuò erant peregrinationis socii; verùm tum primum interveniente illo dissidio separati sunt, ita tamen ut Deus eorum dissidio ac separatione ad Ecclesiæ

suæ

suæ ædificationem abusus sit. Erat autem Barnabas vir bonus & plenus spiritu sancto ac fide, Act.11.24.

Assumpto simul.] De Tito nulla fit mentio. Act.15.2. quo loco est historia tertii reditus hujus Pauli Hierosolymam versus. Tantùm dicitur illic alios quosdam ex fidelibus unà cum Paulo & Barnaba ascendisse Hierosolymam. Aliis illis annumerandus videtur Titus, cujus hic expresse meminit Apostolus. Videtur ex hoc loco prius Paulo cum Tito intercessisse familiaritatem quàm cum Timotheo, quem quidem assumptum à Paulo legimus aliquanto tempore post hunc tertium reditum, Act.16.3.

Ascendi autem] Hæc causa est impellens ascensionis, revelatio Dei extraordinaria, de qua tamen nihil habemus Act.15. ubi de tertio hoc reditu agitur. Subindicat autem Apostolus hac ascensionis suæ causa extraordinaria, extraordinarium se hominem, quocum Deus extra ordinem egerit.

Et exposui] Hactenus profectio fuit, nunc sequitur id quod fecit Hierosolymis. Exposui, inquit, iis, nempe Hierosolymitanis, Euangelium quod prædico inter gentes. Tum correctio quædam est, quasi dicat, non quidem exposui Euangelium meum palam in concilio aliquo convocato, ac si doctrinæ meæ rationem aliquam redderem, sed privatim ac familiariter doctrinam meam communicavi mea sponte, idque non cum quibusvis, sed cum iis qui sunt in pretio & maximi nominis, ut cum Jacobo, Petro, Johanne, de quibus postea versu.9. Subindicat autem hac re non veritum se fuisse censuram eorum qui erant maximi nominis, & in pretio habiti sunt.

Ne quo modo] Facti sui finem addit, non quidem ut aliquid disceret ex Apostolis, sed tantum ut occurreret tempestivè falsis illis de se rumoribus, quòd aliam ab Apostolorũ doctrina traderet doctrinam, per quos fieri potest ut perderet operam suam, aut etiam perdiderit in Euangelizando gentibus, hoc est, nullo cum fructu, vel doceret vel docuerit. Finem autẽ hunc expressit verbis translatis ab eis qui in stadio currunt, quibus sese non uno in loco comparat, ut 1.Cor.9.24. 2.Tim.4.7.8. Phil.3.12.& deinceps.

deinceps. Nota hoc loco, Apostolum in prædicando Euangelio ante omnia ob oculos habuisse salutẽ & conversionem eorum quibus prædicavit: nisi enim id spectasset, profectò doctrinam suam ne Apostolis quidem communicasset. Omnia igitur facienda sunt priùs, quàm ut frustrà laborent Pastores, hoc est, nullum fructum laborum suorum percipiant. Nam hæc futura est eorum gloriatio in extremo die, teste Paulo Philip. 2.16, quòd non frustra cucurrerint aut in uanum laboraverint. Uide similem locutionem Gal. 4.11. Metuo de vobis ne frustrà fatigatus sim apud vos.

Sed neque] Illustratur proximum factum, in exponendo Apostolis Euangelio suo, effecto suo duplici. Primum est: Titus qui cum ipso erat non coactus fuit circumcidi, nempe ab Hierosolymitanis, & Apostolis.

Cum esset Græcus] Amplificatio quædam & ratio per occupationem: dici enim potuit, cur cogendus fuit circumcidi? Resp. quia Græcus erat, ac proinde incircumcisus ac præputiatus.

Nempe propter] Ratio cur non coactus fuit circumcidi Titus, per occupationem: Est autem à causa primùm movente, & iis hominibus qui Apostolos ad id urgebant, & cum iis de circumcidendo Tito agebant: erant autem emissarii. Tum describuntur emissarii illi, erant falsi fratres.

Qui irrepserant ad] Descriptio hæc emissariorum paulò diligentius examinanda est, primum, generis loco est, quòd fratres sint: deinde, differentia prima est, quòd non veri, sed falsi fratres sint. Tertiò, secunda differentia est à modo ingressus eorum in Ecclesiam Dei, non quidem palam ingressi sunt, sed irrepserunt: quartò, differentia est à fine ingressus clancularii, eoque duplici, prior est, ut explorarent libertatem Ecclesiæ; tum quæ sit illa libertas exponitur, quam habemus, inquit, in Christo Jesu: hoc est, non ciuilis aliqua & politica, sed Christiana ac spiritualis. Porrò de hac libertate postea cap. 5.1. est autem ea qua Christus nos liberavit à tota lege, tam ceremoniali, quàm morali, qua ex parte moralis justificat aut

condemnat,

condemnat, hactenus enim ab ea liberamur. Posterior finis ex priori pendet, eo enim pertinebat eorum exploratio & quasi speculatio Christianæ libertatis, ut tandem Ecclesiam Christi in servitutem adigerent. Hic autem ultimus finis est ac præcipuus quem sibi proponunt speculatores, & exploratores quicunque, ut nimirùm tandem subvertant eos ad quos explorandos mittuntur. Porrò servitus hæc est qua legi inserviendum fuit, ac proinde peccato & morti. Nam hæc necessariò conjuncta sunt, ut apparet Rom. 6. 7. ab hac servitute dissuadet posteà cap. 5. 1.

Quibus ne ad] Concludit ex hac causa, ab emissariis & exploratoribus sumpta, non cessisse se, ne ad momentum quidem, illi hominũ generi. Nimirùm hoc est reipsa idem cum eo quod dictum est suprà, non coactus fuit Titus circumcidi: Significat autem si coactus fuisset ab Apostolis circumcidi Titus, quòd ea res nõ tam fuisset Apostolis cedere, quàm emissariis illis, qui ad hoc ipsum instigârunt Apostolos.

Ne ad momentum] Hac circumstantia innuit quàm strenuè emissariis illis restiterit, quámque nihil planè iis voluerit concedere aut gratificari: Nam in causa Christi nihil, ne tantillum quidem, adversariis est condonandum.

Per subjectionem] Hoc verbo addito significatur modus illius quasi cessionis, fuisset enim turpis ac servilis. Sic enim Emissariis illis sese turpiter subjecisset Apostolus, prodita libertate Christiana. Quod si igitur cedendum sit aliquibus aliquando, videndum illud, ne cedendo prodamus libertatem nostram in Christo Jesu, & nostra ipsorum culpa in servitutem redigamur.

Ut veritas Euangelii] Hic finis est cur non cesserit, non modò ut veritas, hoc est, sinceritas Euangelii, sine legis permistione, permaneret, sed etiam ut permaneret apud Galatas: significat enim restitisse se adversariis non tantùm causa Euangelii & Christi, sed etiam Galatarum. Nam in re religionis hæc duo perpetuò ante oculos debemus habere, primùm Dei ipsius gloriam, deinde salutem

tem hominum. Porrò his verbis obiter Galatarum benevolentiam captat. Nota ex hoc primo effecto quando non sit cedendum adversariis, ne in rebus quidem adiaphoris, in quibus initio & primis illis temporibus Apostolorum numerabatur circumcisio, nempe tum cùm res non est cum infirmis fide, de quibus Rom. 14. Act. 16. 3. (Quorum gratia circumcisus est Timotheus ne illi nimirum offenderentur) sed cum obstinatis malitiosis, &, ut hic vocantur, emissariis, qui hoc unum spectant ut subvertatur libertas Christiana: cum his res fuit Apostolo hoc tempore, & in eo hominum genere sunt Papistarum plerique hodierno die, qui non tantum id spectant ut libertas Christiana in adiaphoris subvertatur, sed ut omninò veritas Euangelii destruatur.

Ab iis autem qui.] Hoc alterum effectum est, quo explicatur illud Pauli factum in exponendo Euangelio suo Hierosolymitanis præsertim Apostolis: est autem quod ii qui putantur esse aliquid, & in pretio sunt, nihil cum ipso prætereà contulerunt, hoc est, nihil vel adjecerunt doctrinæ ipsius, vel de ea diminuerunt, vel in ea immutarunt. Porrò defectus est aliquis in hac sententia, qui supplendus est per verbum illud quod est in fine versus [*Præterea contulerunt*] ut sit sensus, *ab iis qui putantur esse aliquid nihil mecum prætereà collatum est.* Intelligit autem eos qui posteà versu 9. vocantur columnæ, hoc est, eos qui citra controversiam Apostoli erant, ut Jacobum, Petrum, Johannem, & Apostolos cæteros.

Qualescunque fuerint.] Hæc in parenthesi legenda sunt. Correctio autem est proximi verbi, quasi dicat, quid dico eos qui putantur esse aliquid? Nam qualescunque, vel quocunque loco aliquando fuerunt tum cum Christum secum præsentem haberent nihil meâ refert, hoc est, nihil moror, non in hoc laboro: nam hoc unum scio, Deum personam hominis non accipere, hoc est, non respicere, vel personam illorum, vel personam meam, ita ut vel velit eos solos esse Apostolos, vel nolit me esse Apostolum, qui prius eram

blasphemus

blasphemus, persecutor, injuriosus, 1. Tim. 1. 13. Disce igitur exemplo Dei, adeóque ex natura Dei justissima, non adeò respiciendas esse hominum conditiones, sive bonas, sive malas: Quasi verò possit Deus pessimum quemq; & in speciem abjectissimum erigere, ita ut inter optimos quosq; censeatur: & rursus ex iis qui optimi habentur pessimos facere. Unde Apost. Rom. 14. 4. Tu quis es qui condemnas alienum famulum, proprio domino stat, aut cadit, stabilietur autem, potest enim Deus eum stabilire.

Ἐμοὶ γὰρ οὐδὲν] Resumptio est sententiæ illius initio versus inchoatæ & abruptæ: particula enim *γὰρ* resumptioni inservit, idémque valet atque, *inquam*, mutata autem est loquendi forma, & ex passiva, ut loquuntur, activa facta est.

Imò è contrario] Correctio quædam est præcedentis sententiæ, quasi dicat, tantùm abfuit ab eo ut aliquid mecum prætereà contulerint, aut aliquid in mea doctrina correctione dignum existimaverint, ut è contra, dextras dederint mihi ac Barnabæ societatis, eáque re approbârint totam meam doctrinam, in eámque consenserint.

Quum vidissent] Causæ approbationis Apostolorum narrantur, ne quid temerè ab iis factum videatur. Prima est, viderunt mihi concreditum fuisse Euangelium inter Gentes, ut Petro, inter Judæos. Quomodo ante id perspexerint, narratur sequenti versu in parenthesi.

Nam qui efficax] Observarunt concreditum Paulo Euangelium inter Gentes, ex efficaci Dei operatione per ministerium ipsius. Argumentū est ab effecto Euangelii ipsius tanquam instrumenti, cujus principalis causa fuit ipse Deus, ideò dicit non quidem ego efficax fui, sed Deus efficax fuit per me. Porrò hoc idem re esse videtur cum eo quod dicitur Rom. 15. 18. Christus effecit per me, hoc est, meo ministerio. Tractatur autem hic locus, ut & superior simili comparatione Petri, ut significet se Dei gratia Petro nihilo inferiorem, non quidem ut Petro aliquid detrahat, verùm ut asserat apostolatū suū.

Qúumque

Quumque cognovissent] Secunda causa est approbationis Apostolorum, cognoverunt Jacobus, Cephas & Johannes gratiam mihi datam. Hæc est specialis quædam notitia certorum ex Hierosolymitanis, eorumque primi nominis, cum superior illa generalior fuerit Hierosolymitanorum. Erant autem primi nominis Jacobus, Petrus & Johannes, de quibus dicit, quod putabantur esse columnæ, hoc est, à falsis fratribus soli in precio habebantur. Quorum etiam nominibus ad alios decipiendos abutebantur, hi, inquit, nominatim dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis, quo significârunt unitatem illam & consensionem in doctrina, neque id tantum, sed & societatem in Apostolatu. Sed verba sequentia symbolum hoc exponunt, quibus dicitur *ut nos inter gentes*. Quibus verbis significat ideò dextras esse datas, ut eo quasi signo approbarent Apostolatum Pauli, & Barnabæ inter Gentes fuisse, quemadmodum & ipsorum fuit inter Judæos. Hac igitur correctione amplificavit superius illud Apostolorum factum, quod nihil prætereà cum Paulo contulerint.

Solùm monuerunt.] Occupatio est: an de nulla planè re te admonuerunt? huic occurrit respondétque: tãtùm hoc monuerunt, ut pauperum meminissemus, hoc est, Sanctorum, qui Hierosolymis & in Iudæa agebant.

Quod & ipsum] Exponit fidem suam ac diligentiam in exequendo illud Apostolorum mandatum, atque hoc obiter ad justam ipsius commendationem: vide de præstito hoc officio 1. Cor. 16. 1. & deinceps. 2. Cor. 8. 9.

Cum autem venisset] Quinta pars est historiæ vitæ Paulinæ in Christianismo transactæ. Summa est. Antiochiæ Petro in os restiti. Factum autem hoc est posteaquam Paulus & Barnabas Hierosolymis reversi sunt Antiochiam Syriæ, ibi quoque reversi manserunt: vide Act. 15. 34. Manentibus Antiochiæ Paulo & Barnabâ, ut appareat ex hac historia, Petrus Hierosolymis Antiochiam venit.

In os ei restiti] In Græco est in facie, vel coràm: neque tantùm coram egit cum Petro Paulus, sed etiam palàm

& in conspectu omnium, ut apparet ex v. 14. sequente: publica enim peccata & scandala removenda sunt publicis reprehensionibus. Vide 1. Timot. 5. 20. Eos qui peccant, inquit, hoc est, presbyteros, qui peccant cum offensione multorum, jam legitimè convictos peccati coram omnibus argue, ut & reliqui timeant. Verba autem hæc significant gravem, confidentem, & liberam reprehensionem, inferuntq; authoritatem in reprehendendo planè Apostolicam: nam huc pertinet tota hæc historia conversationis Pauli, ut appareat eum Apostolum esse & extra ordinem à Deo edoctum.

Eò quod condemnandus] Ratio est propositæ reprehensionis ex merito ipsius Petri. q. d. nam commeritus est reprehensionem, adeóque condemnationem, hoc est, sententiam quasi damnatoriam.

Nam antequam] Confirmat meritum Petri ex facto ipsius sibi tam repugnanti, & contrario pro temporum diversitate, cum oporteat Christianos sibi constare in bono perpetuò, neq; mutari pro temporum vicissitudine: Deus enim sui semper similis est: Ego Jehova & non mutor Mal. 3. 6. Primum itaq; membrū facti sibi repugnantis est, quòd unà cum Gentibus ederit, nullo ciborum delectu facto, quod & ipse Petrus jam anteà ex cœlesti visione didicit, Act. 10. 15. & deinceps, ubi hanc vocem audivit, Quæ Deus purgavit tu ne polluito. Ergo non peccavit Petrus, eò quòd cum Gentibus ederit & usus sit Christiana libertate in adiaphoris: hujus facti prioris tempus denotatur, tum nimirùm, cum nondum venissent quidam à Jacobo, hoc est, Hierosolymis, ubi Jacobus frater Domini agebat. Hi autem erant Judæi, neque, ut videtur, infirmi illi fide, quoad adiaphora, quibus cedendum fuit ne offenderentur, Rom. 14. 1. & deinceps: verùm obstinati qui contenderunt legem Mosaicam cum Euangelio Christi conjungendam esse, similes nimirum illis emissariis qui voluerunt Titum circumcidi suprà versu 3, & deinceps.

Quum autem venissent] Secundum membrum facti Petri primo illi planè repugnans: est autem quòd subduxerit

duxerit sese ac separaverit à Gentibus, earumq; mensis, à consuetis cibis; hoc factum tempore suo circumscriptu m est, nempe quo venerunt quidam à Jacobo Antiochia, fortasse ad explorandam libertatem, ut illi emissarii suprà. Causa quoq; facti addita est, quia metuit Judæos qui venerunt à Jacobo. Metus hic proculdubio laudabilis non fuit: videtur autem fuisse cujusmodi fuit ille, de quo 2. Tim. 1. 7. non Deus nobis, inquit, dedit Spiritum timiditatis, sed roboris. Videtur autem Petrus concepisse hunc metum, non tam ob id ne offenderet infirmos Judæos quàm ne ipse persecutionem aliquam pateretur: nam qui ritus legis Mosaicæ conjunxerunt cum Euangelio Christi ideò fecerunt, ne ob crucem Christi persecutionem paterentur; vide Gal. 5. 11. Ego si circumcisionem etiam prædico, quid adhuc persecutionem patior? ibidem 6. 12. Quicunque volunt speciosi apparere in carne ii cogunt vos circumcidi, tantùm ne ob crucem Christi persecutionem patiantur. Quare cum metus hic reprehendendus fuerit, sequitur & factum illud ex metu hoc reprehendendum fuisse, & Petrum eo facto graviter peccasse: sed de hoc posteà.

At simulabant unà.] Facti hujus posterioris amplificatio ex scandalo, quod ex ipso sequutum est: eo enim offensi sunt reliqui Judæi vnaque cum Petro simularunt.

Itaque etiam] Ex Judæis qui offensi sunt nominatim commemoratur Barnabas, qui cum tantus esset vir & cum Paulo gentium Apostolus, ejus præsertim offensione ac simulatione exaggeratur factum illud Petri, quòd videlicet tantum virum simul abripuerit in eandem simulationem ac hypocrisin. Factum Petri, vt hic verbis patet, hypocriseos nomine designat: nam Petrus eò quòd subduxerat se à Gentibus, quibuscum priùs comedebat, hypocritam se gessit, hoc est, simulavit se delectum aliquem ciborum facere, adeóq; legem Mosaicam magni facere, cum tamen persuasum haberet eam abrogatam: fecit hoc in gratiam Judæorum, & eorum qui à Jacobo venerunt: cum tamen nullius hominis respectu simulandum sit, vel hypocriticè vivendum, verùm candidè

dìdè & ex animo prout dictat conscientia facienda sunt omnia: unde præcipit Paulus de adiaphoris Rom. 14. 5. Vnusquisque in animo suo plenè certus esto, nempe in usu ἀδιαφόρων, quibus uti vel non uti oportet, prout conscientia dictat. Quod si conscientia dictaverit, & non utamur, jam quoque peccatum est.

Sed quum vidissem] Hactenus fuit Petri factum sibi contrarium, ex quo loquitur eum reprehensione dignum fuisse: nunc habemus ipsa reprehensionis verba, verùm priùs ex superioribus causa reprehensionis breviter repetita est. Est autem quòd tum Petrus inprimis, deinde alii ejus exemplo, non recto pede incesserint, hoc est, claudicarint. Id autem declarat ex eo quòd non incesserint secundum veritatem Euangelii, quæ regula est secundum quam nobis ambulandum est in vita, à qua si semel deflexerimus, jam profectò in vita erramus & quasi claudicamus.

Dixi Petro coram] Per prosopopœiam illa ipsa verba repetit quibus tum usus est cum Petro in os restitit: ad prosopopœiam his verbis accessum facit.

Si tu, quum sis] Summa reprehensionis hæc est, quòd Gentes, quantum in ipso fuerat, coegit Judaizare, hoc est, implicaverit eos legis servitute, vel, ut ipse loquitur Galat. 5. 1. servitutis jugo, atque ita abduxerit à Christo, fecit autem hoc Petrus ex consequenti, ut loquuntur: nam dum separavit, subtraxit & seduxit seipsum à gentibus & ipsarum mensis, atque ipsis inspectantibus quasi noluit uti libertate Christiana in adiaphoris, profectò idem fecit re ipsa ac si coegisset gentes transire ad Judæos. Suo enim exemplo Gentes offendit, & quod in ipso erat, persuasit Gentibus abstinendum esse à cibis illis lege Moisaica vetitis. Quid autem hoc fuit aliud quàm efficere, ut Gentes relicto Christo legem Mosaicam amplecterentur? Nam qui vel unicam legis Mosaicæ ceremoniam amplectitur, profectò is debitor est totius legis servandæ: id quod habet Apostolus de circumcisione posteà cap. 5. 3. Exaggeratur factum hoc Petri, quod reprehenditur, ex præcedenti facto non dissi-

mili

mili modò, sed planè contrario. *Si tu*, inquit, *quum sis Judæus*, quasi dicat, hæc ἀσύμφωνα sunt ac planè dissonant, quòd primùm ipse tu gentiliter vixeris, ac non Judaicè, hoc est, ad morem Gentium, & non Judæorum, nimirum nullo delectu ciborum habito, ac deinde coegeris Gentes vivere more Judæorum; quasi dicat, Qui possunt hæc unà constare ut tu vivas more Gentium, cogas autem Gentes vivere more Judæorum, cogis autem dum subtrahis te à Gentibus earumque mensis, metu Judæorum. Ergo non simpliciter & nudè reprehendit hoc Petri factum in subducendo se à Gentibus, verùm comparatè, facta comparatione cum priori Petri facto planè contrario. Peccavit igitur Petrus bis, primùm quod offenderet Gentes, deinde hoc auxit peccatum ejus quod ipse secus se gesserit, & modo planè contrario, quo vivere voluerat Gentes; neque enim decet Christianum aliter vitam suam instituere, aliter verò & modo contrario vivendum aliis persuadere, verùm quodcunque nos nobismetipsis deligimus faciendum in vita, tanquam factu optimum, sanè id aliis faciendum debemus commendare, ac in vita sequendum. Vides itaque ex hac contextus hujus resolutione & Petrum peccasse graviter, & Paulum seriò & vehementer eum objurgasse, ut non sit nobis cum quibusdam sentiendum, & Petrum non peccasse, & Paulum non seriò cum Petro egisse; sed ex composito hæc inter Petrum, & Paulum transacta fuisse; neque enim placent nobis glossæ, quæ ipsum textum pervertunt.

15 *Nos natura Judæi, & non ex Gentibus peccatores:*

16 *Scientes non justificari hominem ex operibus legis, sed per fidem Jesu Christi: & etiam nos in* quâ *in Christum Jesum credidimus, ut justificaremur ex fide Christi, & non ex operibus legis: propterea quòd non justificabitur ex operibus legis ulla caro.*

Nos natura Judæi] Transitio quædam est ad aliam

Epistolæ partem, quæ est de modo quo iustificatur homo coram Deo: argumento autem à majori ad minus ostendit quod dixit in reprehensione Petri, non cogendas Gentes ut Judaizent, hoc est, sequantur in vita legem Mosaicam. Nos, inquit, qui sumus natura, & genere Judæi, etiam nos in Christum Jesum credimus ut justificaremur ex fide Christi. &c. Quantò minùs igitur cogendæ sunt Gentes, quibus lex non est data, Judaizare, & quærere justitiam per legem.

Peccatores] Peccatores peculialiter dicuntur in quibus regnat peccatum. Regnat autem peccatum in iis qui sunt absq; Christo, alieni à repub. Israëlis, extranei à pactis promissionis, spem non habentes, & Dei expertes in mundo: cujusmodi olim erant Gentes omnes, excepta unâ Israëlitica Eph. 2.12. Ideò hoc loco Gentes peculiariter hoc nomine insigniuntur: alioqui enim omnes sunt peccatores, etiam regeniti ipsi, & in Christo per fidem insiti. 1. Iohan. 1. 10. Si dixerimus nos non peccasse mendacem facimus eum, & sermo eius non est in nobis. Posteà autem cap. 3. 9. cum de regenitis loquitur, quisquis, inquit, natus est ex Deo peccatum non committit.

Scientes non] Inchoatum argumentũ interpellat digressiuncula & parenthesi, in qua est ratio cur Judæi genere justificentur fide, non ex operibus legis. Ratio autem est à forma illa sive modo quo Deus hominem justificat: modus est, non ex operibus, sed per fidem: modum hunc justificationis comprobatum dicit scientia, vel potiùs conscientia Judæorum.

Scientes, inquit, per fidem Jesu] Modum hunc justificationis solet Apostolus variè efferre, aliquando enim dicit nos justificari per fidem Christi, ut Rom. 3. 22. & hoc loco: aliquando iustificari nos dicit per fidem nulla Christi mentione facta, ut Rom. 3. 28. aliquando deniq; justificari nos dicit per Christum, suppresso fidei vocabulo, ut Rom. 5. 15. & posteà versu 17. Cæterùm idem sunt ista, sive dicas justificari hominem per fidem Christi, sive dicas hominem justificari per fidem, sive denique dicas

hominem

hominem justificari per Christum: significatur enim omnibus his locutionibus justificationis causa meritoria, quæ procurat nobis illam justitiam, nempe, Jesus Christus sed fide nostra apprehensus.

Etiam nos, inquam] Resumptio est argumenti inchoati & interpellati. Particula ἐ, notat quiddam majus, quasi dicat, non tantùm Gentes sed etiam nos Judæi credimus in Christum, &c. Fides est ex hoc loco in ipsum Christum, ac Christi personam primùm: ex fide autem in Christum, sive Christi personam, participes simus justitiæ ipsius: qui enim particeps fit ipsius Christi per fidem, is quoq; particeps fit omnium beneficiorum ejus, ut justitiæ, ut vitæ æternæ. Quare causa meritoria justificationis nostræ, est ipsemet Christus crucifixus fide nostra appehensus: Deus autem ubi videt nos per fidem indutos ipso Christo, è suo tribunali pronuntiat nos justos in ipsius justitia & satisfactione. Quamobrem non est existimandum communionem esse aliquam cum aliquo beneficiorum Christi priusquam communio sit cum ipsomet Christo: primùm enim fides conjungit nobis ipsummet Christum, deinde beneficia ejus, & quæ in eo sunt omnia: Deus autem cum è tribunali suo intuetur illam communionem primùm Christi, deinde beneficiorum, in quibus est Christi satisfactio & justitia, nos in illius justitia justos pronuntiat.

Et non ex operibus] Non satis habet veram causam formamque justificationis exprimere, quin etiam contrariam removet, nempe, eam justificandi formam quæ est ex operibus, ut significet nos sola & unica hac forma justificandi, quæ est per fidem Christi, justificari. Vide Rom. 3. 28.

Propterea quod] Repetitur argumentum illud à forma justificandi, seu à modo quo Deus justificat hominem, quasi dicat, propterea quod non justificabitur homo ex operibus legis, sed ex fide Christi: argumenti repetiti amplificatio quædam est ex subjecto justificationis universaliter sumpto. Non justificatur, inquit, ulla caro, hoc enim majus est eo quod dictum est prius, scientes non

justificari hominem ex operibus legis: sensus enim est, quasi dicat, in justificationis modo nullam esse personarum acceptionem. Neque aliter justificandos Judæos, aliter Gentes, aliter mares, aliter fœminas, &c. Verùm omnes omnino eodem planè modo justificandos, sicuti unus idemque Deus est qui omnes justificat Rom. 3.30. & non est distinctio quod ad peccatum attinet, omnes enim peccaverunt Rom. 3.

17 *Quod si, dum quærimus justificari per Christum, reperimur & ipsi peccatores, num Christus peccati minister est? Absit.*

18 *Nam si quæ destruxi, ea rursum ædifico, transgressorem meipsum constituo.*

19 *Ego enim per legẽ Legi mortuus sum, ut Deo viverẽ.*

20 *Unà cum Christo crucifixus sum. Vivo autem, non ampliùs ego, sed vivit in me Christus, & vitam quam nunc vivo in carne, vivo per fidem Filii Dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.*

Quod si dum] Propositio disputationis sequẽtis, proximis verbis fuit: non statim autem eam confirmat, sed priùs occupat quod adversus propositionem illam justificationis per fidem, non per opera, à Judæo aliquo, vel inimico gratiæ Christi objici poterat: si, dicat aliquis, qui quærunt justificari per Christũ, vel justificantur per Christũ, reperiũtur tamẽ peccatores vel peccant, annon Christus cum gratia sua & justitia peccati minister est, hoc est, præbet ansam peccandi? Vide similẽ occupationem Rom. 6.1. Illud enim hostes gratiæ & justitiæ Christi prætexunt impiæ sententiæ de justitia operũ, quo etiam oppugnant justitiã fidei: quòd si ex fide tantum sit justitia & non ex operibus, futurum sit ut frænum laxetur malis operibus. Quare ad hoc ut homines benè operentur, dicunt oportere sententiam illam justificationis per opera penitus animo insidere. Quasi verò nemo alliciatur ad bene operandum nisi insideat animo ejus impia illa opinio justificationis per opera.

Absit]

Absit] Objectionem illam occupatam, tanquam blasphemiam, & à corrupta humana cogitatione profectam aversatur suo more.

Nam si quæ] Aversationis proximæ sive negationis ratio est per translationem culpæ à Christo in se : nam suam ipsius personam Apostolus hoc loco substituit, quasi dicat, Christus nõ est minister peccati : nam ego, si posteaquam jam justificatus sum, ædifico rursum peccatum, quod per justificationem destruxi; ego, inquam, transgressorem meipsum constituo, hoc est, mea ipsius culpa est, non Christi, & reatus ad me pertinet. Metaphora sumpta est ab ædificiis, quæ destruuntur propriè & ædificantur: ita etiam justificatus per fidem Christi destruit quodãmodo ac demolitur extructã illam peccati molẽ : destruitur autem peccatũ per regenerationẽ & mortificationem quę justificationẽ per fidẽ sequitur necessariò: ædificatur rursus peccatũ si post justificationẽ vivat quis in peccato, ut loquitur Rom. 6.2. Præsupponitur justificatus destruxisse & mortificasse peccatum, hoc est, regeneratus esse præsupponitur, quod si igitur rursus peccet, & in eo incipiat peccatum regnare, jam profectò ædificat rursus quod destruxit.

Ego enim per] Per occupationis quandam speciem ostendit destruxisse se peccatũ. Ego enim, inquit, legi mortuus sum, id est, jam justificatus per fidem Christi, legi & peccato mortuus sum, hoc est, mortificatur in me peccatum hoc inhabitans & originale : nam legi mortuus esse dicitur in quo mortificatur vetus homo, qui, ut loquitur Apostolus Rom. 7.5. per legem viget & vires suas exerit : unde lex virtus peccati dicitur, quia nimirum per legem existentes affectiones peccatorum vigent in mẽbris nostris ad fructũ ferendum morti. Ergo legi mortuus est qui mortificatus est, &, ut loquitur posteà, in quo vetus homo cũ Christo crucifixus est, & corpus peccati enervatũ est. Rom. 6.6. Eodem sensu nos liberos dicit à lege. Rom. 7.6. Liberi, inquit, sumus à lege mortuo eo in quo detinebamur, peccato videlicet. Per legem autem se dicit legi mortuum, non quòd lex causa sit mortificationis

peccati

peccati proxima, ac immediata. Christus enim ipsiusque Spiritus, hoc est, secundus maritus, ut vocatur Rom. 7. 4. propriè mortificationis causa est proxima: verùm ideò dicimur mortui esse legi per legem, quia, ut ait Apostolus Rom. 7. 9. Legis adventu peccatum reviviscit, per legem enim peccati agnitio est & irritatio. Reviviscente autem peccato, ait Paulus, homo moritur, qui priùs vivebat, hoc est, dejicitur conscientiæ terroribus: nam agnitio peccati & mortis simul sunt: ex morte autem inspecta existunt conscientiæ horrores, atque hic effectus est legis proprius, non ut moriatur peccatum, sed ut moriatur ipse homo, hoc est, concutiatur terroribus conscientiæ, jam verò ita concussus ad Christum sese in Euangelio offerentem confugit: apprehenso Christo per fidem, per Christum justificatur: justificatus deinde regeneratur, hoc est, crucifigitur in eo vetus homo, nouus autem homo creatur.

Ut Deo viverem] Mortificatio peccati explicatur suo fine ad quem tendit, nempe vivificatione: nam ideo morimur peccato ut vivamus Deo, & ideò mortificatur vetus homo, ut vivificetur nouus homo: Sunt enim hæ duæ regenerationis nostræ partes.

Unà cum Christo] Declaratio quædam est proximi loci: primùm autem declarat quod dixit legi se mortuum esse: exponit autem illud, ex eo quod vnà cum Christo crucifixus sit: crucifigimur autem vnà cum Christo quoad veterem hominem & peccatum inhærens, ideoque Rom. 6. 6. dicit veterem illum nostrum hominem cum Christo crucifixum esse: Crucifigi autem dicitur vetus homo unà cum Christo, quia merito & efficacia mortis Christi, mortificatur vetus homo: nam Christus morte sua non tantum promeritus est nobis remissionem peccati, vel absolutionem à reatu peccati, verum etiam eadem illa morte meritus est inhærentis peccati abolitionem, neque tantum meritus est abolitionem peccati inhærentis, sed etiam per mortem suam efficax est ad peccatum inhærens mortificandum: Efficacia autem Christi, vel mortis Christi, est per Christi spiritum operan-

tem

tem in cordibus nostris. Hæc autem quo meliùs intelligamus, sciendum est Christum efficacem esse in nobis, & per mortem & per vitam suam, sive, quod idem est, & mortem Christi, & vitam in nobis efficacem esse, verùm tum demum mortem Christi efficacem esse in nobis postea quam resurrexit ac revixit: à vita enim Christi illa gloriosa procedit Spiritus sanctus, sine quo operante nō exeritur virtus illa quæ est in morte Christi: per Spiritum autem sanctum qui sequitur resurrectionem Christi primum in actum quasi educitur vis illa ac virtus quæ est in Christi morte, & Spiritus sanctus peccatum in nobis inhærens per vim mortis Christi mortificat, deinde eodem Spiritu sancto operante exeritur in nobis vis vitæ Christi gloriosæ, nimirum in nobis vivificandis. Vide Coloss.2.14. vbi dicitur Christus Chirographum rituum quod erat nobis contrarium cruci affixum è medio sustulisse: Quare quidquid destructum est ac abolitum vi mortis Christi illud dicitur crucifixum esse cum Christo.

Vivo autem non] Declaratio ejus quod dixit superiori versu, ut Deo viverem: Deo enim vivere nihil aliud est quàm ipsum hominem, qui nimirum carnalis est, non vivere, sed Christum in homine vivere: quid autem illud sit, Christum in aliquo vivere, verba sequentia exponūt, est autem vitam hanc, quam vivit quis in carne, hoc est, in mortali isto corpore, vel ut loquitur 2.Cor.4. 11. in mortali carne nostra, vitam, inquam, illam vivere per fidem filii Dei: nam per fidem habitat quodammodo Christus in cordibus nostris, ut loquitur Eph.3.17. Cum igitur per fidem habitet Christus in cordibus nostris, profectò, beneficio fidei Christus vivit in nobis, & in cordibus nostris, ut non sit alia vita hæc nostra spiritualis ab illa vita Christi in nobis viventis, sed una eademque re & numero sit vita nostra & Christi. Quemadmodum enim non est alia, atque alia reipsa & numero, vita corporis & capitis naturalis, sed una eademque re & numero utriusque vita, propter arctissimam illam conjunctionem capitis & corporis, ita etiam, & quidem multò magis una eademque re, ac numero est vita nostra spiritualis

lis & Christi, quantò arctior & maior est capitis Christi & nostri conjunctio quauis cōjunctione naturali, ideoq; Apost. Col. 3. 4. vocat Christum vitam nostram, & 2. Cor. 4. 10. dicit Christi vitam in se manifestam esse. Vt verbo dicam, vita nostra spiritualis, nihil aliud est quàm vita Christi viventis in nobis.

Qui dilexit me] Notat causas fidei suæ in Christum, primùm dilectionem Christi, qua nos prosequitur, deinde ex dilectione voluntariam illam Christi pro nobis mortem: hæc enim duo conciliant fidem nostram in Christum. Nota igitur fidei nostræ objectum non filium Dei tantùm, sed filium nos diligentem, & dilectionem suam morte tam voluntaria reipsa ostendentem: vnde Rom. 3. 25. dicitur fides in sanguine ipsius.

21 *Non abrogo gratiam Dei. nam si per Legem est justitia, igitur Christus sine causa mortuus est.*

Non abrogo] Hactenus digressus est ab instituta propositione, de modo quo Deus hominem justificat: nunc revertitur ad institutū, & aggreditur propositionis probationem. Primum autem argumentum est à fine mortis Christi in hanc formam. Si per legis opera est justitia, Christus frustrà mortuus est: at Christus non est frustrà mortuus, ergo per legis opera non est justitia. Assumptionis sententia præcedit: nam hæc idem sunt re ipsa, abrogare Dei gratiam, & dicere frustrà vel sine causa mortuum Christum: nam Christum tollere & inutilem reddere, est gratiam Dei tollere, quia tota gratia & misericordia Dei in Christo constat. Sequuntur autem verba quæ in assumptione sunt ex profunda quadam consideratione dilectionis illius Christi & beneficii de quo proximè. Eruptio autem videtur esse in exclamationem quandam, quasi dicat, hanc ego tātam Dei in Christo gratiam nunquam abrogabo, aut irritam faciam.

Nam si per] Propositio syllogismi, ex qua illud vides, justitiam per legis opera nullum locum Christo relinquere, & irritam ejus mortem reddere. Si enim non in

cum

eum finem mortuus est Christus, ut nos justificaret, profectò frustrà mortuus est: at si per opera legis justificamur, non in eum finem mortuus est. Ergo si per opera legis justificamur frustrà mortuus est. Neque verò est quòd homines partiantur justitiam inter legem & Christum: nam antecedens hoc connexionis, *Si per legem est justitia*, ita accipio, ac si dixisset, si per legem, vel ulla ex parte est iustitia, aut si aliqua pars justitiæ nostræ operibus legis meritoriis tribuitur. Quòd autem non possunt consistere opera legis meritoria, & gratia Dei, sive Christus in negotio justificationis, vide Rom. 11.6. Quòd si per gratiam, inquit, non jam ex operibus: Quòd autem nulla sit legis potentia ad nos justificandos, vide Rom. 8.3.

ANALYSIS CAP. III.

ARGUMENTUM.

Hujus cap. partes sunt variæ, primùm digrediens rursus ab instituto, ex indignatione reprehendit defectionẽ Galatarum ad versum usque 6. Deinde partim confirmat justificationem per fidem, partim refutat justificationem per legis opera ad versum usque 15. Tertiò propositionem quandam affinem illi superiori quam refutavit pertractat, nempe, legem non abrogare promissionem, ad versum usque 23. Quartò ulteriùs progressus abrogationem legis aliqua ex parte ostendit, simul etiam propositionis hujus, nos omnes filios Dei esse, universalitatem obiter quasi confirmans ad finem capitis.

A Mentes Galatæ, quis vos fascinavit ne obsequeremini veritati, quibus ob oculos Jesus Christus priùs fuerat depictus, inter vos crucifixus?

2 *Hoc solùm cupio discere ex vobis, Ex operibus Legis Spiritum accepistis, an ex fide per auditum percepta?*

3 *Adeò amentes estis? quum Spiritu inceperitis, nunc carne perficimini?*

4 Tam

4 *Tam multa passi estis frustrà? si modò etiam frustrà.*
5 *Qui igitur subministrat vobis Spiritum, & efficit virtutes in vobis, ex operibus Legis, an ex fide per auditum percepta subministrat?*

Amentes Galatæ] Prima pars cap. reprehensio defectionis Galatarum, quasi dicat, ô Galatæ, cur defecistis à veritate agnita? Verùm non tam simplici propositione contentus, primum Galatas amentes compellat, ex sancta quadam ira & zelo veritatis. Causam autem notat defectionis eorum internam, nempe, amentiam, & dimotionem quandam à mente, ut loquitur 2. Thess. 2. 2. Ne citò, inquit, à mente demoveamini, deinde non dicit simpliciter, cur non obsequuti estis veritati, verùm quis vos fascinavit, inquit, designans causam defectionis externam, nempe, fascinationem quandam, ex qua fuit amentia illa & causa defectionis interna. Nam falsi doctores eos quasi fascinantes, & oculo malo intuiti, dimoverunt à mente sua: Ergo amentia fuit ex fascinatione quadam. Vocabulum hoc translatum est à veneficis, qui vel intuitu suo interimunt eas res quibus malè volunt.

Veritati] nempe, agnitæ, & perceptæ.

Quibus ob] Primum argumentum reprehensionis, à vivâ illa & efficaci prædicatione Euangelii, quâ quasi ante oculos ipsorum & coràm depictus est Christus, qui est Euangelii subjectum: nam sermo crucis, ut vocatur ab Apostolo 1. Cor. 1. 18. euidens esse debet, adeò vt oculis quodammodo Christum eumque crucifixum, repræsentet. Atque hæc est demonstratio illa spiritualis potentiæ, quam Apostolus requirit in oratione & sermone de cruce 1. Cor. 2. 4. Sermo hic proculdubio spiritualis est, hoc est, à dictante Spiritu sancto est, & per nos quasi loquente, quemadmodum res ipsa (quæ est Christus, ejus crux, ejus gloria, ejus beneficia) spiritualis est ac planè cœlestis: vide 1. Cor. 2. 13.

Inter vos] Graphicam hanc descriptionem & depictionem Christi, de crucifixione ipsius præsertim interpretatur: nam hæc est prima ac præcipua prædicationis

Christi

Christi pars, quæ est de ipsius cruce; & fides nostra primum omnium Christum crucifixum pro peccatis nostris, & è cruce pendentem amplectitur. Quare etiam Euangelii prædicatio fidem nostram ad Christum,eumq; crucifixum, primùm adducit: vnde Paulus 1.Cor. 2.2. Prædicationem suam de Christo crucifixo potissimùm esse admonet. Decreveram, inquit, nihil scire inter vos nisi Jesum Christum,eumque crucifixum.

Hoc solum cupio] Secundum argumentum reprehensionis ex effectis fidei in Christum, Spiritu sancto cum ipsius donis: quasi dicat,non accepistis spiritum ex operibus legis, sed ex fide: Ergo malè defecistis à fide ad opera legis. Hoc argumentum, quemadmodum primum illud, & sequentia, tractatur dialogismo: viget enim Galatas ac pungit interrogationibus, ad hoc ut respondeant, si quid pro se habeant: Consopitis enim & amentibus opus est stimulis, ut ex lethali illo somno excitetur.

Ex operibus legis] Hoc est virtute operum legalium.

Spiritum] Spiritum sanctum intelligo cum donis suis, præsertim extraordinariis illis: nam in primitiva Ecclesia qui Christo nomen dederunt, acceperunt dona illa spiritus extraordinaria, ut donum linguarum, interpretationis,loquutionis, prophetiæ, &c. ad hoc ut testimonium Christi, hoc est, Euangelium in ipsis confirmaretur. Vide 1.Cor.1.4.& deinceps.

An ex fide] Fidei nomen propriè accipio, ut antea operum, pro fide illa in Christum Jesum: nam fidem in Christum sequitur Spiritus sanctus Ephe.1.13. Posteaquam credidistis obsignati estis spiritu illo promissionis sancto: non dicit fidem simpliciter,sed auditionem fidei, quo significat fidem esse ex auditu Rom.10.17.

Adeò amentes] Tertium argumentum reprehensionis,quo reprehendit eorum defectionem ex causa sua, nempè, amentia; nam qui deficiunt à veritate,illi necessariò primùm à mente dimoventur, ac amittunt sanam mentem, ut loquitur Apostolus 2.Thess.2.2. Ergo defectio & apostasia arguit amentiam, ac non immeritò apostatis amentia objicitur.

Quum

Quàm Spiritu] Amentiam ostendit ex progressu quodam ipsorum, ut sic dicam, præpostero; est autem quòd à perfectiori ad imperfectius progressum fecerunt, cum qui in aliqua re proficit, ac verè progressum facit, initium facit ab imperfectiori, definat autem in perfectius. Spiritus nomine intelligo, ut suprà, Spiritum sanctum, & internam illam veritatem, qui ministratur per Euangelium Christi. Carnis autem nomine intelligo externum cultum legalem, non modò umbras illas legis, sed etiam legis moralis opera, quæ carnis nomine appellantur. Rom. 4. 1. Judæi quibus lex olim data fuit, progressum fecerunt à lege (quæ erat pædagogus ad Christum Gal. 3. 24.) ad Spiritum & veritatem quæ est in Christo Jesu; & hic quidem verè progressus fuit: at cum Galatæ quibus nulla lex data est exorsi primùm à Christo, ejusque Spiritu ac veritate, progressi sunt ad legem Judaicam, profectò non tam progressi sunt, aut profecerunt, quàm regressi sunt ac defecerunt.

Tam multa passi] Quartum argumentum reprehensionis ex effectu quodam alio defectionis ipsorum: defectione enim sua omnē illam afflictionē quam pro Euangelio perpessi sunt inutilem reddiderunt: Ergo malè defecerunt, nihil enim frustrà faciendum, multò minus ferendum aut tolerandum: at verò nisi perseveremus in veritate ad finem usque in nihilum redeunt omnes labores, omnes ærumnæ quas perpetimur in hac vita.

Si modò etiam] Correctio est qua mitigat asperitatem præcedentis interrogationis: q. d. quanquā ne hoc quidē mihi persuadeo vos tā multa perpessos esse frustrà. Vide igitur ut lenitatē severitati admiscet in reprehendendo.

Qui igitur] Repetit argumentum reprehensionis secundum, utpote efficacissimum ad Galatas convincendos, & os eorum quasi obturandum: urget enim sensibilia, ut sic dicam, effecta & testimonia, quæ ipsi Galatæ experti sunt ex Euangelio Christi, & fide in ipsum sola procedere. Magis autem explicatum repetitur quam suprà positum est: nam causam subministrantem, Spiritum subindicat, cum suprà tantùm dixerit, accepisse eos Spiritum,

ritum: & spiritum quodam modo definit, per virtutes spiritus: addit enim: & efficit virtutes in vobis.

6 *Sicut Abraham credidit Deo, & imputatum est ei pro justitia:*
7 *Ita nostis, nempe eos qui ex fide sunt, esse filios Abrahæ.*
8 *Providens autem Scriptura Deum ex fide justificaturum Gentes, ante euangelizavit Abrahæ: Benedicentur,* inquiens, *in te omnes Gentes.*
9 *Itaque qui ex fide* sunt, *benedicuntur cum fideli illo Abraham.*
10 *Nam quotquot ex operibus legis sunt, sub execratione sunt. Scriptum* est *enim, Execrabilis quisquis non manserit in omnibus quæ scripta sunt in libro Legis, ut faciat ea.*
11 *Nullum autem per legem justificari apud Deum manifestum* est: *siquidem justus ex fide vivet.*
12 *Lex autem non est ex fide, sed Qui fecerit ea homo, vivet in ipsis.*
13 At *Christus nos redemit ab execratione Legis, dum pro nobis factus est execratio: scriptum est enim, Execrabilis quisquis pendet in ligno:*
14 *Ut in Gentibus benedictio Abrahæ extet in Christo* Jesu, & *ut promissum illum Spiritum accipiamus per fidem.*

Sicut Abraham] Hactenus digressus est ab incepta instituti probatione, in gravem apostasiæ Galatarum reprehensionē. Nunc sedata quasi mente, ipsos incipit docere, reditque ad institutam illam probationem, in qua hoc notandum, eum vicissim refutare ac confirmare: vltimo enim versu capitis superioris, uno argumento cæpit refutare justitiam ex operibus, hoc verò loco confirmat justitiam ex fide. versu verò, 10. posteà refutat justitiam ex operibus: Sive autem refutat justitiam operum, sive confirmet justitiam fidei, eodem res redit: ea autem docendi ratione ac vicissitudine, illa doctrina de justificatione manifestior evadit: cum & vera justificandi forma comprobatur, & falsa refutatur. Hoc itaque loco confirmat justitiam fidei exemplo Abrahami in hanc formā.

Quemadmodum justificatus est Abraham pater, eodem modo justificantur filii ejus. Idem enim est fœdus cum Abrahamo ipsiusq; filiis initum, Ero Deus tuus & seminis tui post te Gen. 17.7. At Abraham pater justificatus est per fidem. Ergo per fidem quoque justificantur filii. Propositio, ut quæ manifesta sit, non habetur in textu. Assumptio est hoc versu 6. sic auté videtur sequi ex proximo loco. Primum intelligenda est responsio reddenda interrogationi, quæ facta est superiori versu in hunc sensum. q.d. non ex operibus legis, sed ex fide, subministrat Deus vobis spiritum, &c. Deinde illustratur responsio hæc, tacita quadam Abrahami similitudine. q.d. Quemadmodum Abrahamo ex fide sua imputata est à Deo justitia, vel justitiæ donum, quod longè maximum est omnium & multis partibus vincit dona illa omnia extraordinaria & miraculosa: atque ita transitû sibi facit ad institutam illam quam diximus probationem: ex hac enim similitudine Abrahami concludit institutum, nempe nos fide justificari.

Imputatum est ei] Nempe id quod credidit vel illud credere ipsius Abrahami: non quidem quòd imputata sit justitia Abrahamo propter apprehensionem illam fidei ipsius, verùm imputata est ipsi justitia propter Deum in Christo quem fide apprehendit, hoc est, propter fidei objectum, fide tamē ipsi applicatum, tanquam causa instrumentali. Significatur autem hoc loco causa meritoria ac procurans virtute & dignitate sua imputationem illam justitię, cum dicit [*& imputatū est illi ad justitiam*] sensus enim est, quasi dicat, Deus propter illud credere, hoc est, propter alienum meritum quod ipse fide apprehendit, justum eum censuit. Imputandi vocabulū mutuatitium est ac sumptum à rationibus subductis, qui enim præest rationibus subducēdis, is propriè dicitur imputare, hoc est, ut nos loquimur vulgò, *to giue allowance*, nos autē in scriptura dicimur reddituri rationē Deo in ultimo illo die 1. Pet. 4. 5. Deus igitur illo die præfuturus est quasi rationibus accipiendis, & subductis jam rationibus imputaturus est iis qui talentum acceptum benè collocârunt,

justitiam,

justitiam, hoc est, ex operibus laturus est sententiam tanquam totidem testimoniis fidei in Christum Jesum. Vocabulum autem hoc imputandi commune est & operanti, & credenti. Si enim aliqua essent opera nostra meritoria, profectò Deus justitiā ex iis nobis imputaret, verùm, cum nulla sint, justitiam ex alienis, hoc est, Christi operibus imputat. Quod si ex nostris dicatur imputare justitiam, id fit ideò quòd opera regenerationis testentur fidē in Christū propter quem solum imputat justitiam. Quod autem vocabulum hoc sit commune, vide Rom. 4.4. Ei qui operatur, inquit, merces non imputatur ex gratia, sed ex debito. Ergo etiam ei qui operatur, & qui meretur operibus suis, dicitur justitia & merces imputari. Ut autem imputationis vocabulum sumptum est à rationibus quæ subducuntur, ita justificationis vocabulum traductum est à foro & judiciis.

Ita vestis] Infert ex proximo exemplo Abrahami, conclusionem de justitia fidei.

Esse filios] Hoc est, justificari: nam in eo sumus filii Abrahæ; quòd quemadmodum ille credidit & justificatus est, ita nos quoque credentes justificemur: & ille pater noster dicitur quòd exemplo imputatæ justitiæ nobis præeat. Vide de hac re Rom. 4. 11. & deinceps.

Prævidens autem] Secundum argumentum quo ostendit justificationē per fidem: est autem ab exemplo Gentium & justificationis earum, quam testimonio & prædictione Scripturæ confirmat: primùm autem proponit ac admonet Scripturam Gentium justificationem ex fide prædicere. Deinde testimonium Scripturæ in mediū affert. Tertiò, concludit justificationem ex fide. Enthymema est. Scriptura antè Euangelizavit Abrahamo Deū ex fide justificaturum Gentes, ergo qui ex fide sunt benedicuntur sive justificantur. Scripturam intelligo Spiritum sanctum per Mosen scribentem: nam propriè spiritus hoc prævidit, & antè euangelizavit. Nota ordinem in prædicendis futuris, primùm qui prædicit futura, prævidet ea, unde etiam Prophetæ dicti sunt videntes.

Gentes] Prædictionem hanc ac promissionem Apo-

stolus interpretatur de Gentibus, quæ erant alienæ à repub. Israelis: concludit autem, ut videbimus, ex justificatione Gentium per fidem, omnium sine discrimine justificationem per fidem: nam eadem est regula atque ratio justificandi omnes, & singulos: Quemadmodum unus idemque Deus est: Sic in superiori argumento, ex singulari exemplo Abrahæ, & formula qua ipse justificatus est, nempe, ea quæ est per fidem, conclusit omnium justificationem per fidem. Vide Rom. 4. 23. ubi postquam dictum est imputatã esse fidem Abrahæ pro justitia, subjecit, non scriptũ est propter eum solum, sed etiam propter nos. Et Rom. 3. 30. Siquidẽ unus, inquit, Deus est, qui justificabit circumcisionẽ ex fide, & præputiũ per fidem.

In te] Adducto in medium testimonio Scripturæ ostendit propositionem suam, nempe Scripturam id predixisse, Deum ex fide justificaturũ Gentes, q.d. Nam hæc sunt Scripturæ verba, Benedicentur in te &c. *in te*] hoc est, ut & verba precedentia & sequentia exponunt, tibi per fidem inserendæ: nam fidem intelligendam esse in hac locutione, *in te*, ostendit primum quod dixit in prima parte versus, Deum ex fide justificaturũ Gentes, deinde quod sequitur versu sequẽti, Qui ex fide sunt benedicuntur. Porrò in Abrahamo intelligitur ejus semen. Nam tum cum hæc promissio facta est ei, in lumbis ejus erat caput illud benedicti seminis Jesus Christus secundum humanam suam naturam: secus enim non erant inserendæ Gentes per fidem Abrahamo: fides enim non incumbit nisi Deo, vel homini qui etiã Deus est, hoc est, Christo Jesu. Alibi autẽ in Genesi ubi hæc ipsa promissio repetitur, expresse mentio fit seminis Abrahami, Benedicẽtur, inquit, in semine tuo omnes Gentes, Gen. 22. 18.

Itaq; qui ex] Ex fide esse, est credere; aut pendere ex conditione fidei in justificatione, ut versu sequenti. Ex operibus legis esse, est operari aut pendere ex conditione operum.

Benedicuntur] In conclusione retinet verbum quod in promissione illa fuit citata Gen. 12. 3. Benedictionis autem verbo intelligit justificationem, de qua quæstio

est,

est,& quæ Benedictionis quædã species est. Sic Rom.4.6 Beatitatis nomine, quam citat ex Davide, intelligit eandem justificationem, cum tamen illud nomen Beatitatis commune sit omnibus Dei beneficiis.

Cum fideli illo] Obscurè hoc loco est argumentum à simili exemplo Abrahami repetitum, ad illustrationem præsentis complexionis: nam sensus est: q.d. Quemadmodum Abraham justificatus est per fidem.

Nam quotquot] Hactenus duobus argumentis ostendit justificationem per fidem, nunc vicissim docet nõ esse justitiam per opera legis, estq; hoc secundũ argumentum, quo id ostenditur: primum enim fuit capite superiori versu 21. Est autem argumentum à contraria execratione, quæ ex operibus legis cõsequens est: contraria enim sunt execratio & benedictio, sive justificatio. Syllogismus est. Quotquot sub operibus legis sunt, sub execratione sunt. Ergo ex operibus legis non est benedictio, sive justificatio. Adducitur autem hoc argumentum per occupationem: Nam occasione proximæ conclusionis objici potuit, annon qui ex operibus legis sunt, benedicuntur? huic occurrit, quasi dicat, qui ex operibus legis sunt, non benedicuntur: nam qui ex operibus legis sunt sub execratione sunt. Particula enim γὰρ reddit rationem intellectæ illius negationis, per quam respondetur objectioni.

Scriptum est] Antecedens confirmat testimonio Scripturæ, ex Deut.27.26. Porrò hæc est illa comminatio quæ conjuncta est cum fœdere legali, cujus formula sequitur vers.12. de qua etiam vide Rom.10.5. Nam hoc est fœdus legale, Qui fecerit omnia quæ scripta sunt in lege, vivet in ipsis: huic promissioni conjuncta est comminatio: Execrabilis quisquis non manserit in omnibus &c. In hac comminatione intellige omnia & singula. Nam nota hac universi generis intelligitur obedientia undequaq; perfecta. Lex enim Dei requirit, ut Deum diligamus toto corde, tota anima, totis viribus; adeò ut si non præstetur plena obedientia, jam non satisfactum sit legi; imò, ut inquit Jacobus, Si quis offenderit in uno jam reus sit omnium. Jacob.2.10.

Nullum autem] Hoc tertium est argumentum, quo ostendit justitiam non esse per legem. Primùm est propositio concludenda, deinde est ratio à testimonio. Notandum quod dicit neminem justificari apud Deum: nam de justificatione non ea quæ est apud homines (qui externam operum faciem duntaxat intuentur) sed ea quæ est apud Deum, qui internā cordis sinceritatem respicit, disputat Paulus, Rom. 4. 2. concedens quodammodo Abrahamo justificationē ex operibus apud homines: negat tamen illi justificationem apud Deū. Justificatio autem apud Deū est sententia absolutoria ab ipso Deo profecta.

Siquidem justus] Testimonio ex Propheta Abacuc, de justitia fidei, confirmat propositionem suam, cujus sensus est; justus vivet ex fide, nimirum per quam justus fit: Ergo habemus in hoc testimonio justitiam esse per fidem. Porrò citat Apostolus hoc testimonium tanquam manifestum de justitia fidei: ideò ait *manifestum est*. Pro justitia fidei usurpavit hoc testimonium Rom. 1. 17. Videtur Apostolus plurimi semper fecisse testimonium istud prophetæ, ut quod tam apertum fuerit de justitia fidei.

Lex autem non] Assumptio est syllogismi: nam totus syllogismus est: Justitia est per fidem; lex non est fides, ergo per legem non est justitia: nam hāc assumptionem ita intelligo ac si neget fidem de lege, utpote cum illa planè pugnante. Sequitur igitur, quod si legi cū fide convenire non potest, &, si justitia est per fidem, sequitur, inquam, justitiam nullo modo esse per legem: nam hæc duo lex & fides, adeò pugnant, ut si ex fide fit justitia, jam non fit ex lege: ac è contra, si ex lege, jam non fit ex fide. Quemadmodum Apostolus Rom. 11. 8. disputat de gratia & operibus. Si electio, inquit, per gratiam est, non jam ex operibus est. Possunt quidem, fateor, consistere fides, & lex, gratia & opera: verùm, cum quæritur de causa justificationis meritoria & principali efficiēte, profectò tum adeò dissiliunt à se invicem hæc duo, ut si unum ponas alterum neges necesse sit. Nam gratia Dei in efficiendo & justificando non patitur ullo pacto societatem meriti humani, ut neq; Christus quem fide apprehendimus ad

justifi-

justificationem: nam vult Deus gratiam suam in Christo solam esse, ad hoc ut soli sit gloria. Inprimis enim quærit Deus gloriam suam ex gratia & misericordia sua.

Sed qui] Legem non esse fidem, vel nihil legi esse cõmune cum fide ostendit ex formula fœderis legalis, cujus conditio, quæ est operum, cum fide non potest consentire: facere enim & credere non consentiunt, neque concurrunt ad causam vitæ æternæ constituendam: secus consentire possunt ut causa & effectum suum, non autem, ut sic loquar, ut concausæ ejusdem effecti.

At *Christus nos*] Occupatio: nam ex comminatione illa legali, de qua suprà vers. 10. conscientiæ Galatarum sic assumere & concludere potuerunt; at nos non mansimus in omnibus quæ scripta sunt in libro legis ut faciamus ea: ergo nos sumus execrabiles. Apostolus nõ negat quidem execrabiles esse, sed respondet ex effecto Christi, quo omnes homines redemit ab execratione legis.

Dum pro nobis] Redemptionem illam Christi declarat ex forma & modo quodam suo: modus est, redemit nos, dum execrationẽ illam sub qua fuimus nos, in sese transtulit, & nostram quasi vicem supplevit. Similem locutionem vide 2. Cor. 5, 21. fecit ut qui non novit peccatum pro nobis peccatum esset, ut nos efficeremur justitia Dei in illo. Factus est igitur primùm pro nobis peccatum, hoc est, imputatũ est illi peccatum nostrum: deinde factus est pro nobis execratio: execratio enim legalis sequitur peccatũ, sive illud inhæreat, sive imputetur; ut è cõtra. Benedictio Euangelica sequitur justitiã, sive illa inhæreat sive imputetur: ut non sit quòd Papistæ irrideant justificationem & benedictionẽ esse ex aliena, hoc est, Christi justitia nobis imputata. Irrideant eâdem opera execrationem Christi esse ex alieno, hoc est, nostro peccato ipsi imputato: neque enim audent dicere Christum propter suum & inhærens peccatum execrabilem factum fuisse. Nota hoc loco redemptionem nostram carè Christo constitisse: ex quo illud apparet, & quantum mali sit in peccato, & quàm inviolabilis sit Dei justitia: Deus enim ne filio quidem suo gratificatus est peccatorum vitam,

 sed

sed ut peccatoribus parceret, filio suo non pepercit: neq; redemit filius à Patre vitam nostrā minori pretio quàm precioso suo sanguine. Ex hoc quoq; apparet, quàm cara sit Christo Ecclesia sua, quàm cara etiam ecclesiæ singula membra, utpote tam caro pretio redempta. Paulus Act. 20. 28. dum commendat presbyteris Ephesinis Ecclesiam Dei, dicit acquisitam esse Dei sanguine, quo significat Deo caram esse ac pretiosam.

Scriptum est enim] Christum factum pro nobis execrationem docet testimonio Scripturæ, Deut. 21. 23. Quæ docet quęcunq; è ligno suspensum execrationem factū esse. Argumentum est: Execrabilis quisquis pēdet in ligno: at Christus pependit in ligno: Ergo factus est execratio. Nota Christum non ideò execrabilem fuisse quia pependit in ligno, verùm ideò pependisse eum in ligno quia execrabilis fuit. Nam suspensio ex ligno mortis & poenæ genus fuit execrabilibus & maledictis destinatum in lege Dei, & execrationis vera causa est peccatum: Christus verò priùs fuit maledictus quàm suspensus fuit & crucifixus. Crucifixio autem testimonium quoddam fuit externum, quo Deus toti mundo manifestum fieri voluit, quòd Christus factus est pro nobis execratio.

Ut in Gentibus] Redemptionem nostri ab execratione per Christum illustrat duplici fine, prior est, ut erga Gentes execrationi contraria benedictio Abrahæ extaret in eodem Christo Jesu. Nota igitur nos in Christo nō tantùm redemptionem habere ab execratione legis, sed etiam execrationi contrarium beneficium, nempe, benedictionem Abrahæ promissam, hoc est, quod vulgò dicimus, in Christo non tantùm remittuntur peccata nostra, sed etiam in Christo justificamur. Dicit in Gentibus nominatim extare benedictionem Abrahæ, non autem in nobis, ut superiori versu dixit, Christum nos redemisse, hoc est, tam Judæos, quàm Gentes: nimirum quia de gentibus tum quæstio fuit, an etiam ad eas pertineret benedictio Abrahæ, & justificatio: nam de Judæis, hoc est, de naturali semine Abrahæ, nulla tum quæstio fuit. Vocat autem benedictionem Abrahæ, quia ut Abrahæ ejusque

ejusque semini primùm promissa est, ita ad Abrahamum ejusq; semen propriè & peculiariter pertinebat: ad Gentes autem non primū aut propriè pertinebat benedictio, verùm quatenus erant inserendę Abrahamo ejusq; semini: neq; enim naturales rami erant, sed, ut loquitur Apostolus Rom. 11. 17. Oleaster erāt insitæ Abrahamo & ejus semini, & participes factæ radicis & pinguedinis oleæ.

Et ut promissum] Posterior finis priori subordinatus; nam justificationem, quæ benedictionis nomine intelligenda est, sequitur sanctificatio, de qua in hoc fine, Quos justificavit, eos glorificavit, Rom. 8. 30. Postea quàm credidistis obsignati estis Spiritu illo promissionis sancto Eph. 1. 13. Ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditione fidei Gal. 3. 2. Nam per fidem, & justificationem fidei purgantur corda nostra, ac sanctificantur. Non dicit Spiritum simpliciter, sed promissionem spiritus, hoc est promissum Spiritum; quia Spiritus sanctus cum donis suis promissus fuit jam olim per Prophetas: vide Act. 2. 16. &c. Eodem sensu vocat Spiritum promissionis. Ephes. 1. 13. Vel promissio Spiritus hoc loco potest intelligi; promissio illa, spiritualis benedictionis facta Abrahamo, suprà versu 8.

15 *Fratres, humano more loquor, Hominis licèt pactionem autoritate confirmatam nemo abrogat, aut* ei aliquid *superaddit.*

16 *Abrahæ verò dictæ sunt promissiones, & semini ejus. Non dicit, Et seminibus, ut de multis: sed ut de uno, Et semini tuo. qui est Christus.*

17 *Hoc autem dico, pactionem antè confirmatam à Deo respectu Christi, Lex quæ post annos quadringentos & triginta cœpit, non facit irritam, ut aboleat promissionem.*

18 *Nam si ex Lege est hæreditas: non jam ex promissione: Abrahæ verò per promissionem gratificatus est Deus* hæreditatem.

19 *Quid igitur Lex? Transgressionum gratia addita est, usquequò venisset semen illud cui facta est promissio: Lex,* inquam, *ordinata per Angelos, per manum internuntij.*

20 *Inter-*

20 *Internuntius autē, unius non est: Deus verò unus est.*

21 Num igitur Lex addita est *adversus promissiones Dei? Absit, nam si data fuisset Lex quæ posset vivificare, verè ex Lege esset justitia.*

22 *Sed conclusit Scriptura omnia sub peccatum, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus.*

Fratres humano] Occasione proximi loci in quo meminit promissionis illius factæ Abrahamo, digreditur in doctrinam de promissionibus, deque earum firmitate; demonstratur itaque hoc loco hæc conclusio. Lex non abrogat promissionem: de qua disputatur ad versum usque 23. Posteà verò à versu 23. ad finem usq; capitis, demonstrat alteram quandam conclusionem, nempe, veniente fide lex non ampliùs est pædagogus; vel, non sumus ampliùs sub lege. Est igitur his verbis prioris illius conclusionis primum argumentū cum præfatione quadam: præfatio est de genere argumenti: est enim sumptum ab humanis negotiis: ideò dicit, humano more loquor: quasi dicat, utor exemplo quod sumam ex medio & promiscuo hominum usu. Rom. 3. 5. in alio quodam sensu utitur iisdem his verbis, illic enim, humano more loqui, est, ex corrupto hominum sensu loqui.

Hominis licet pactionem] Syllogismus est in hanc formam. Si sit hominis pactio autoritate confirmata, nemo eam abrogat, aut aliquid ei superaddit: atqui pactio cum Abrahamo est confirmata à Deo: Ergo lex non abrogat eam. Argumentū est à minori, exemplo humanarū pactionū. Syllogismus est cōnexus primus: In assumptione assumitur majus quā quod fuit in antecedente propositionis. [*Autoritate confirmatā*] vulgò dicunt authenticā.

Aut aliquid] Hic intellige omnes eos modos quibus vitiari possit pactio aut corrumpi, sive demātur aliquid de ea, sive addatur ei aliquid, sive denique aliquo modo immutetur ac pervertatur.

Abrahæ verò dictæ] Assumptio, quasi dicat, dictæ promissiones Abrahæ à Deo sunt cōfirmatæ, sic accipiendū esse hunc locum sequens versus docet, ubi assumptionis sententia

sententia repetitur. Porrò promissionem hanc intellige hæreditatis, quam fecit Deus Abrahamo & semini ipsius: promissio enim particularis Abrahamo facta duplex fuit: prima seminis: secunda hæreditatis, quam promisit Abrahamo & semini; de hac vide Gen. 15,18. Rom. 4. 13. Voco has particulares promissiones, ut distinguam eas à toto fœdere gratuito, quod his verbis conceptum fuit, Ero Deus tuus & seminis tui post te, Gen 17.7.

Non dicit] Obiter & per digressiunculã annotat quasi in vocabulum seminis, cujus mentio fit in promissione: annotat autem quòd non dictum sit pluraliter seminibus, verùm singulariter semini, idque in eum finem, ut designetur unus Christus.

Qui est Christus] Quasi dicat, atqui hoc quidem semen, quod unum est ac singulare, est Christus. Interpretatur igitur illud semen singulare de Christo capite seminis benedicti: Nam ad eum peculiariter ac propriè pertinent omnes promissiones benedictionum omnium, qui est hæres omnium Heb. 1.2. per quem rursus ad credentes quoscunq; in ipsum, derivantur: Quod autem Christi nomine, nõ intelligatur hic Christus, quem vocant mysticum, hoc est, Christus cum membris suis, hoc est, cum Ecclesia sua, apparet ex sequenti versu in quo Christi nomen propriè capitur, cum dicit, pactionem antè confirmatam à Deo respectu Christi. Nota igitur hoc loco: Deum in promissione illa facta Abrahæ & semini, nomine seminis intellexisse primum & propriè caput illud benedicti seminis Jesum Christum: deinde in illo secundo quasi loco, reliquum Abrahæ semen, sive ex Judæis, sive ex Gentibus, etsi non sine discrimine aliquo: nam in promissione priùs respexit Judæos & naturale semen Abrahæ, quàm Gentes. Experientia enim satis docuit non nisi postremo loco ad Gentes pertinere Dei promissiones, Act. 3.25.26. & 13.46.

Hoc autem dico] Conclusio per asseverationem quandam: quasi dicat, hoc affirmo atq; assevero: pactionẽ, &c. Cum hac conclusione conjuncta est assumptio repetita.

Ante] Hoc est, multò antequam lex lata est, ex temporis

poris enim circumstantia, & pactionis antiquitate, conclusionem asserit atque amplificat: non enim verisimile est, legem ideò datam ut promissionem quæ multò antè data est, abrogaret: antiquitas igitur commendat promissionem Dei, atq; eam legi succedenti digniorem reddit, neque tamen sequitur quò quid perpetuò antiquius est, eò dignius illud esse, etsi in aliquibus rebus prærogativa sit, & dignitas, à tempore & antiquitate.

Respectu Christi] Nempe qui fuit semen illud Abrahæ cui promissio facta est: promissio igitur & facta est Christo, & facta est in Christo tanquam mediatore, nisi enim ille à principio intercessisset mediator inter Deum & hominem, profectò fœdus illud gratuitum cum homine non fuisset ictum. Paulus 2. Cor. 1. 20. Quotquot, inquit, sunt promissiones Dei, in ipso sunt etiam & Amen, hoc est, in ipso constantes sunt ac invariabiles, nimirum, quia ipse est fundamentum supra quod sunt quasi extructæ, & in quo stant firmiter in æternum, ac complementum suum capiunt.

Lex quæ post annos] Ut priùs ab antiquitate commendavit promissionem, ejusq; dignitatem amplificavit, ita minuit quodammodò legis authoritatem ac dignitatem præ autoritate illa promissionis, à temporis, ut sic dicam, posterioritate: nam data est lex ex monte Sinai quadringentos & triginta annos post datam Abrahamo promissionem. Hi fuerunt anni peregrinationis populi Israëlitici, quibus finitis eo ipso die egressi sunt ex Ægypto Exod. 12. 14.

Ut aboleat] Nam facta irrita pactione, abolетur simul promissio: constat enim pactio promissione cum certa aliqua conditione reddita.

Nam si ex] Secundum argumentum ejusdem conclusionis, à complemento promissionis hęreditatis, hoc est, ab ipsa possessione hæreditatis quæ promissa fuit: adiit enim hæreditatem illam Abraham cum semine suo, non vi legis sed promissionis. Argumentũ est. Non cessit Abrahæ hæreditas ex lege: Ergo, lex non abrogat promissionem. Probatur antecedens. Cessit Abrahamo hæreditas

tas ex promissione: Ergo non ex lege. Probatur sequela; non potest cedere ex utroque simul: nulla gratia ex utroque, & lege operum, & gratuita promissione contingit.

Hæreditas] Hæreditatis nomine intelligo primùm regionem Canaan, tanquam typum, deinde ipsos cœlos, & cœlestem regionem tãquam rem significatam: Nã quod ad Abrahamum ipsum, nunquam missus est in possessionem terræ Canaan, hoc est, Typi, cui tamen dicitur hoc loco Deus gratificatus esse hæreditatem per promissionem. Et Rom. 4. 13. dicitur promissio, hoc est, promissa hæreditas, cessisse: Ergo hæreditatis nomine præcipuè hoc loco intelligenda est cœlestis illa Canaan, in cujus possessionem missus est Abraham.

Non jam ex] Posita lege tollitur promissio, ergo lex & promissio cõtraria sunt, neq; concurrere possunt ad nos vel justificandos vel servandos. Dico non posse concurrere tanquam causam justificationis, & salutis nostræ: Lex enim & legis opera important meritum & debitum, promissio verò importat meram gratiam in Christo Jesu & ejus solo merito. Vide Rom. 4. 4. 5. Ei, inquit, qui operatur, merces, non imputatur ex gratia, sed ex debito: debitum autem & gratia consistere unà non possunt: Ergo lex & promissio simul esse nõ possunt. Potest quidem lex cum operibus suis unà consistere cum promissione, tanquam effectum gratuitæ promissionis & justificationis nostræ, arguens nos in gratiam redjisse cum Deo, & justificatos jam esse, imò dico legis opera necessariò antecedere sententiæ justificationis plenam executionem, hoc est, glorificationem nostram; non tamen ut glorificationis causam aliquam meritoriam sed ministram ac subservientem, sine qua non fit glorificatio. Ut hanc rem paulò altiùs repetamus, Justificatio, sententia est, non modò justitiæ, sed & vitæ, ac gloriæ: sententiam hanc nullum bonum opus antecedit, nisi fidem fideique apprehensionem (quæ est in efficaci vocatione) dixeris: executionem autem hujus sententiæ, præsertim quod ad gloriam vel glorificationem attinet, necessariò antecedunt bona opera, quæ sunt effecta

quidem

quidem sententiæ justificationis, causæ autem ministræ ac subservientes executionis sententiæ, hoc est, glorificationis. Dicā planiùs, & rem explicabo hac similitudine. Non secus afficiuntur bona opera in hac vita ad metam illam glorificationis, sive perfectæ sanctificationis, quàm afficitur progressio per viam aliquam ad terminum ad quem progressio fit: nisi quis progressum faciat, vel ambulando, vel currendo, vel aliquo saltem modo movendo, non assequetur terminum vel metam destinatam: ita nisi quis ambulaverit in bonis operibus, vel cucurrerit in stadio illo bonorum operū, non perveniet ad metam. Quia verò abutuntur adversarii causæ nomine, quod nō priùs audiūt quam meritoriam causam intelligant, ideò nos libenter abstinemus ab illo nomine, ac tutiùs appellabimus bona opera, bonam conversationem, vitæ sanctimoniam, quæ via est qua tendimus ad gloriæ perfectionē, appellabimus, inquam, mediū, atq; illud necessarium, quo itur ad perfectionem gloriæ, & vitam æternā.

Quid igitur] Occupatio, q. d. Quis igitur est legis usus si non hic, ut per legem obtineant homines hæreditatē?

Transgressionum] Responsio est ex proprio legis usu, qui est, ut peccata coerceantur, & inordinati hominum affectus cogantur in ordinem, ne modum excedant, & externam omnem disciplinam perturbent. Hic proprius fuit finis datæ legis, de quo etiam posteà hoc capite versu 23. & 24. ubi lex primùm præsidio, deinde pædagogo comparatur: usus autem ille, de quo Rom. 5. 20. qui est ut augeretur offensa, non est per se legis usus, sed per accidens, ut docet Apost. Rom. 7. 8. Nam peccatū, hoc est, caro & corruptio nativa, occasione sumpta per legē genuit omnē cupiditatē, & per eam evasit summè peccās.

Usquequò] Hanc legis usum circumscribit suo tempore, tempus autem est adventus Christi, qui fuit semen illud cui facta est promissio. In eandem sententiam dicit posteà versu 23. Judæos sub legis præsidio conclusos in eam fidem quæ erat revelanda, hoc est, in fidem Christi, & versu 24. dicit legem pædagogum fuisse in Christum. Ex quo apparet Christi nomine suprà ℣. 16. non Christum

stum mysticum quem vocant, sed ipsummet Christum, caput corporis sui, Ecclesiæ intelligendum: nam data est lex usquequò venisset Christus, & lex pædagogus fuit in Christum, ut ex fide in eum justificaremur. Nota rursus Christo propriè ac primùm factam esse promissionem hæreditatis.

Lex, inquam, ordinata] Obiter digreditur in legis Mosaicæ commendationem, ne omnem illi authoritatem detrahere videatur, commendat igitur legem ex ministris suis, primum Angelis, deinde Mose: Nam quod ad Angelos, in ferenda lege eorum fuisse aliquas partes, constat ex historia Heb.12.18.&c. Nam sine dubio tum comitati sunt Deum legislatorem, & ille tubæ sonitus, de quo Heb.12.19. ab iis certè profectus est.

Per manum] Hic est Moses, qui in ferenda lege, inter Deum & populum intercessit tanquam mediator. Moses enim mediator fuit fœderis legalis, ut Christus Euangelici, & fœderis gratuiti, unde Johan.1.17. Lex dicitur per Mosem data esse, nimirum ut mediatorem: Gratia & veritas per Jesum Christum.

Internuncius] Rursus digreditur in definitionem quãdam internuncii sive mediatoris, simulq; in oppositam quandam Dei ipsius definitionem: definitio internuncii hæc est, non est unius, scilicet, partis, sed duarum partiũ dissidentium, nempe Dei & hominis. Huc videtur pertinere hæc descriptio, ut indicet legem cujus minister fuit Moses, signũ fuisse, non concordiæ & pacis, sed discordiæ.

Deus verò] Descriptio Dei superiori opposita, quòd Deus sit unus sibique semper similis: unitas hæc non tam ad essentiam Dei, quæ una est, quàm ad consilia & actiones ipsius referenda est.

Num igitur] Per proximam illam Dei descriptionem transitũ sibi fecisse videtur ad institutam conclusionem, quam ex ea infert, hoc versu; nam sensus est, quasi dicat: cum igitur Deus sit unus, constans sibi & immutabilis, an igitur legem dedit adversus promissiones suas: ex eo enim sequeretur Deum varium ac mutabilem esse. Est igitur hoc argumentum institutæ conclusionis tertium à

Dei natura immutabili semperque sibi simili; Deus est unus semperq; sibi similis. Ergo data lege, non abrogat promissiones suas: hoc enim est id quod hic dicit, lex addita est adversus promissiones Dei, quasi dicat, an lex addita est ut aboleat promissionem Dei? promissiones dicit pluraliter, ut & suprà vers. 16. fortasse quòd eadem promissio hæreditatis, facta Abrahamo & semini ipsius, sæpius repetita sit.

Absit] Respondet interrogationi per detestationem.

Nam si data] Argumentum est institutæ conclusionis quartum à legis efficacia, vel potiùs impotentia, in hanc formam. Si data fuisset lex quæ posset vivificare verè ex lege esset justitia, vel, quod idem est, lex aboleret promissionem: hoc enim ex illo consequens est: atqui lex non potest vivificare: ergo ex lege non est justitia. Lex non potest vivificare, hoc est, mortuis in peccato, animam indere, quia non habet comitem vivificantem illum Spiritum, hoc est, Spiritum regenerationis: vide 2. Cor. 3. 6. litera occidens dicitur, & vers. 9. ministerium condemnationis. Lex igitur potentia est, non ad vitam, sed ad mortem; ut Euangelium potentia est ad salutem & vitã æternam cuivis credenti. De hac legis impotentia quod ad vitam; vide Rom. 8. 3. cum enim legis impotentia nihil posset in carne. Porrò cõnexionis hujus veritas ex eo apparet: quòd si posset lex vivificare perfectéq; regenerare hominẽ, tũ profectò homo justus esset ex operibus legis.

Sed conclusit] Assumptio syllogismi: at lex non potest vivificare: sententia enim est, quòd tantum absit lex ab eo ut vivificet, ut è contrà concludat omnia sub peccatũ & mortificet. Scripturæ nomine hoc loco intelligo legẽ, sive Scripturam veteris testamenti, quæ tota ferè est de lege. In eandem sententiam Rom. 11. 32. dicit, Deum conclusisse omnes in contumacia: Ergo: sensus est hoc loco, quòd Deus in scriptura concluserit omnia sub peccatum. Omnia, hoc est, omnes homines, & quicquid ad homines pertinet: nam etiã res creatæ in hominis usum sequuntur statũ ac conditionẽ hominis: concluso homine sub peccato & miseria, suo quodã modo & ipsæ conclusæ

sunt:

sunt: vide Rom. 8. 19. & deinceps: Rursus liberato homine à peccato & miseria, & ipsę res creatę suo quodã modo liberãtur, ibidẽ: & 2. Cor. 5. 17. Ecce nova facta sunt omnia.

Ut promissio] Hoc est, ut esset justitia per fidem, & per consequens staret promissio: conclusio est, quæ pendet ex assumptione tanquam finis. Promissionem intelligo beneficia promissa, quæ pendent ex fide Jesu Christi, ac proinde non dantur nisi credentibus. Hæc conclusio æquipollet negatæ: Ergo ex lege non est justitia: quæ hoc loco inferenda fuit. Nota hoc loco: occasione miseriæ, sub qua conclusi sunt omnes homines, misericordiã datam fuisse: nam hoc illi subjungitur tanquam finis: atq; id est quod in eundem sensum loquitur Rom. 11. 32. Conclusit Deus omnes in contumacia ut omnium misereretur. Atque id est, quod tantopere admiratur eo loco Apostolus, cum dicit, O profundas divitias tum sapientiæ, tum cognitionis Dei! admirabilis enim est artifex Deus qui vitam ex morte, lucem ex tenebris, justitiam & vitam ex peccato & miseria educit.

23 *Antequam autem venisset fides, sub Legis præsidio tenebamur, conclusi in eam fidem quæ erat revelanda.*

24 *Itaque Lex pædagogus noster fuit in Christum* respiciens *ut ex fide justificaremur.*

25 *At postquam venit fides, non ampliùs sub pædagogo sumus.*

26 *Omnes enim filii Dei estis, per fidem in Christo Jesu.*

27 *Nam quicunque in Christo baptizati estis, Christum induistis.*

28 *Non est Judæus neque Græcus, non est servus neque liber; non est masculus ac fœmina. omnes enim vos unus estis in Christo Jesu.*

29 *Quòd si vos* estis *Christi, nempe Abrahæ semen estis, & secundum promissionem hæredes.*

Antequam autem] Hactenus demonstratum est: legem non abrogare promissionem: nunc demonstrat, nos postquam venit fides non ampliùs sub lege tanquam pædagogo esse, hoc est, ipsam legem quodammodò esse a-

 brogatam.

brogatam. Primùm autem est propositio,in qua proponitur nos non esse ampliùs sub lege tanquam pędagogo. Propositio autem nō est nuda, sed explicata dissimili cōparatione superioris nostræ cōditionis,quæ fuit sub lege ante fidei adventū:primùm itaq; his verbis est dissimilitudinis protasis,q.d. ante advētum fidei sub lege fuimus.

Fides]Fidei nomine intelligo Christum fide apprehēdendum;nā pro fide versu sequente Christū ipsum nominat,dum dicit legem pædagogū nostrū fuisse in Christū.

Sub legis] Legem intelligo non ceremonialem modò, sed & moralem,adeóq; totam legem Dei: nam sub totius legis præsidio detenti sunt olim Judæi, & tota lex post Christi adventū ipsis abolita fuit,etiā moralis quoad justificationem & condemnationē; & morali lege tanquā prędidio circūposito in ordinē fuerāt coacti vel maximè.

Præsidio tenebantur]. Judæorum statum sub lege, vel potiùs legis dominiū in Judæos,variis modis effert;primùm exponit ipsum metaphora sumpta à præsidio, quo conclusi tenentur captivi,ita ut nulla ex parte pateat iis evasio, aut effugium: deinde dominium legis exponit metaphora sumpta à pędagogo,à quo quasi manu ducūtur pueri & rudiores, versu sequenti. Tertiò exponit ipsum metaphora sumpta à tutoribus & curatoribus, sub quibus detinentur infantes, & ætate minores tanquam servi totidem, capite sequenti ℣.2.& 3. Status igitur Judæorum sub lege tanquā præsidio olim fuit quasi captivorum: Status etiā Judæorum sub lege tanquā pædagogo olim fuit quasi puerorū & rudiorum:Status deniq; ipsorum Judæorum sub lege tanquā tutrice aut curatrice fuit quasi pupillorum.Hoc igitur loco dicit Judęos fuisse sub lege tanquā præsidio, non illo quidem quo muniuntur liberi ac sui juris homines, præsertim principes, sed quo concludi solent captivi ne effugiant: de præsidio ad muniendum liberos comparato, vide Philip.4.7. quo loco dicit, Et pax Dei quæ superat omnem intellectum præsidium erit cordibus vestris, non quidem quo corda nostra in servitute, & captivitate quadam detinenda sunt,sed quo munienda sunt adversus omnem tentationem,ad hoc,ut de nulla re sint soliciti.

Conclusi

Conclusi in eam fidem] Hoc effectum est ejus quod proximè dixit præsidii: præsidio enim undique concludimur ita ut non possimus effugere.

In eam fidem] Hic finis est cur legis præsidio conclusi fuerunt Judæi, vel potiùs tempus est quo captivitas eorũ sub legis præsidio circumscripta fuit. Est autem tempus ad adventum usq; Christi, quo veniente liberati sunt ex illa legis servitute. Porrò in eundem sensum dicit versu sequenti, in Christum, quo hic dicit in eam fidem, &c. ut illud intelligamus, de quo suprà monuimus, pro eodem sumi hoc loco, & passim apud Paulum, fidẽ & Christum. Nunquam enim legas apud Paulum fidei vocabulum, cum solùm sumitur, nisi in hoc sensu, nempe, Christo fide apprehenso; nisi fidem dixeris nonnunquam pro doctrina fidei usurpari, vel pro fidei dono; ut cum dicitur, cuiq; sapiendum esse prout Deus partitus est mensuram fidei, Rom. 12.3. vel pro persuasione quavis, ut Rom. 14. 22.23. Dicam verbo, in negotio justificationis non aliter accipitur fidei vocabulum seorsim sumptum, quàm pro Christo fide apprehenso.

Itaque lex] Eandem protasin clariùs repetit, & legem pædagogo comparat. *In Christum*] Hoc est, usq; ad Christum. *Ut ex fide*] Hoc est, ut ex fide Christi justificaremur: hic enim usus est fidei in Jesum Christum, ut per ipsum justificemur. Fides enim primùm credit Christum pro nobis mortuũ esse & resurrexisse: atq; hęc est ea quæ dicitur fides Christi. Deinde per illam fidem in mortem & resurrectionem Christi justificamur, hoc est, beneficium justificationis à Deo cõsequimur, nõ quidem virtute fidei, hoc est, apprehensionis nostræ, verùm Christi ejusque meriti virtute, ita tamen ut fide nostra apprehendatur in efficaci vocatione justificationem antecedente.

At postquã venit] Hactenus fuit protasis dissimilitudinis: sequitur apodosis, & præcipua conclusio hoc loco demonstranda; nempe quòd adveniente Christo non ampliùs sint Judæi sub lege tanquam pædagogo, vel quòd iis lex quodammodò abolita sit.

Omnes enim] Ratio est cur non simus sub lege tanquam pædagogo: est autem à contraria conditione qua

filii Dei sumus: pugnant enim ista, sub pædagogo esse, & filios esse: nam qui sub pædagogo sunt, serviunt aliquo modo; qui verò filii sunt, liberi sunt. Valet ergo sequela ab affirmatione filiorum ad negationem pædagogi: filii Dei sumus: ergo non sumus sub pædagogo.

Per fidem] Causam notat cur simus filii efficientem & meritoriam, nempe fidem in Christo; vel, quod idem est, Christum fide apprehensum: nam quemadmodum, postquam in efficaci vocatione Christus fide apprehensus est, censemur deinde justi in illa fide; ita etiam per eandem illam fidem censemur filii. Porrò eodem loco æstimare solet Apostolus, justificationem & adoptionem nostri. Nam cum dicit Rom. 8.30. Deum quos vocavit eos justificasse, haud dubiè adoptionem justificationis nomine intelligit; idque non immeritò: nam Deus una eademq; opera nos justos in Christo censet ac pro suis filiis nos reputat: & quemadmodum ex justificatione sequitur glorificatio, ita ex adoptione, vel eò quod filii sumus. Paulus Rom. 8.17. deducit hæreditatem illam æternam, quæ nihil aliud est re ipsa quàm nostra glorificatio. Quòd si velis distinguere beneficia hæc justificationis, & adoptionis, dicemus adoptionem quasi amplificationem quandam justificationis: Deus enim quos semel justos censuit, eos quasi arctius amplectitur & pro filiis suis habet in Christo Jesu.

Nam quicunque] Filios Dei esse eos docet, neque id tantum, sed & universos sine discrimine filios esse ostendit, ex illa cum Christo *κοινωνίᾳ*, qua Christi facti sunt, ipsumq; induerunt, in hanc formam. Qui Christum induerunt ii omnes filii Dei sunt: at omnes vos Christum induistis; ergo omnes filii Dei estis. Assumptionem probat hoc versu à symbolo baptismi: baptismus enim signum est adeoque organon *κοινωνίας* & conjunctionis cum Christo. Syllogismi forma est, Quicunq; in Christo baptizati sunt Christum induerunt: at omnes sine discrimine in Christo baptizati estis: Ergo omnes sine discrimine Christum induistis. Porrò Christum induere, est cum eo arctissimè cõjungi, &, ut loquitur Apostolus Rom. 6.5 complantari cum eo similitudine mortis & resurrectionis

nis ipsius, cujus conjunctionis symbolum est baptismus. Metaphora sumpta à vestibus ac indumétis: conjunctio enim Christi & nostri variarum rerum tam naturalium, quàm artificiosarum conjunctionibus in scriptura figuratur, ut capitis & membrorum, ut vitis & palmitum, ut mariti & uxoris, ut fundamenti & ædificii, ut indumenti & induti. Quarum omnium conjunctionum nulla tam arcta est, quàm est Christi & membrorum ipsius: Id enim quod figuratur perpetuò quiddam majus est figura sua, estque quiddam in se infinitum & incomprehensibile, quod Spiritus rebus quibusdam familiaribus, & comprehensibilibus pro nostro captu solet adumbrare.

Non est Judæus] Occupatio, cum homines tam diversi sint natione, conditione, sexu, quomodo fit ut omnes Christum induerint, & Christi sint? Respondet, in Christo omne hoc discrimen Gentis, cõditionis, sexus sublatum esse; & rationem addit à cõtrario: in Christo enim omnes sunt unus homo. Simile vide Colos. 3. 11. Vbi non est Græcus & Judæus, &c. Paulus Rom. 3. 22. paucis hoc ipsum expressit cum dixit, Nõ enim est distinctio. Nomina igitur omnia hæc, discrimina naturalia & politica, in Christo sublata esse: dico in Christo ejusque respectu, secus enim manent, hoc est, respectu hujus vitæ & hujus sæculi, quorum respectu necessaria sunt hæc discrimina nationum, conditionum, sexuum, ideoque à Christo non sunt sublata, sed ab eo sanctificata, cũ alioqui respectu vocationis, justificationis, vitæ deniq; æternæ sublata sint.

Unus estis] Unum hominem vocat, & Eph. 2. 15. unum hominẽ novũ, idq; in Christo Jesu, cujus hominis unius Christus ipse caput est: nos autem omnes corpus sumus. Ideò ibidem vers. 16. dicit nos reconciliatos in uno corpore: nos igitur omnes inter nos efficimus unũ corpus, cum Christo autem simus unus homo, cujus caput est Christus, nos verò corpus. Summam hanc conjunctionẽ sic expressit Coloss. 3. 11. Christus est omnia & in omnibus. Hujusmodi quoque est illa loquutio 1. Cor. 15. 28. Deus erit omnia in omnibus, qua significat nostri & Dei summa & ineffabilis quædam conjunctio: eaque ex duabus causis, priori, quòd Christus erit omnia; posteriori,

quòd idem ille Christus erit in omnibus, id est, implebit præsentia sua omnes pariter. Cum igitur unus Christus futurus sit omnia, idq; in omnibus; profectò omnes futuri sunt unus in illo uno, qui omnes impleturus est.

Quod si vos] Hæc est propositio illius syllogismi, de quo suprà: nam Abrahæ semen esse, & filios Dei esse, idē sunt reipsa: vide Rom. 9.8. Non, inquit, qui filii carnis sunt, ii filii Dei sunt, sed qui filii promissionis sunt, censentur in semine, nēpe, Abrahę, hoc est, filii Dei sunt: id quod exigit oppositionis ratio. Porrò Christi esse, & Christum induere, idem sunt. *Et secundū*] Amplificatio quædam & commendatio seminis Abrahæ, sive filiorum Dei, ex hæreditate illa cœlesti quam consequentur: Nam qui filii sunt, necessitate hæredes sunt; hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, Rom. 8.17. Causam hæreditatis conjungit, nempe, promissionem gratuitam; ne putetur ex lege hæreditatem illam obtineri.

ANALYSIS CAP. IIII.

ARGUMENTUM.

Hoc capite primùm redit ad dissimilitudinem illā conditionis Judęorū ante adventū Christi, & cōditionis post ejus adventum, quæ fuit cap. superiori ℣. 23. 24. eamque illustrat similitudine conditionis hæredis, quæ quidē alia est ante tēpus illud à patre præfinitū, alia verò post illud tēpus: similitudo hæc est ad versum usq; 8. Hinc digressiones sunt aliquot ad versum usque 19. Postremò eandē illam dissimilem conditionem docet per figurā quandā ex ipsa lege desumptā: docet, inquam, atq; concludit nos nunc nō esse sub lege, sed sub promissione, ad finē capitis.

1 *HOc autem dico: Quam diu hæres est infans, nihil differt à servo, quamvis sit Dominus omnium:*

2 *Sed sub tutoribus & curatoribus est usque ad tempus quod pater præfinierit.*

3 *Ita & nos, quum essemus infantes, sub elementis mundi eramus in servitutem redacti:*

4 *At postquam venit plenum tempus, emisit Deus filium suum*

suum factum ex muliere, factum Legi obnoxium:

5 *Ut eos qui Legi erant obnoxii, redimeret, ut adoptionem acciperemus.*

6 *Quoniam autem estis filii, emisit Deus Spiritum filii sui in corda vestra, clamantem, Abba, id est, Pater.*

7 *Itaque non amplius es servus, sed filius: quòd si filius, etiam hæres Dei per Christum.*

HOc autem dico] Præfatur se clariùs expositurum dissimilem illam cõditionem, de qua superiori cap. 23. 24. q. d. id quod dixi, ante fidei adventum nos sub lege fuisse, post verò fidei aduentum nos nõ ampliùs sub lege esse: ego dico illud & expono hac sequenti similitudine magis apertè. *Quãdiu hæres*] Protasis similitudinis, cõtinens dissimilem hęredis statum, qui fuit ante pręscriptum à patre tempus, & qui est jam post præscriptũ à patre tempus. Quamdiu hæres infans est, & cum nondum venit illud tẽpus à patre pręscriptũ, manet tanquã servus sub tutoribus & curatoribus: at postquàm venit tempus à patre præfinitũ, non ampliùs est sub tutoribus & curatoribus. In hac protasi similitudinis primum est conditio hæredis dũ infans est, sive antequã venit tempus à patre præfinitũ, ad alteram vsq; partẽ V. 2. quo deinde loco est cõditio hæredis postquã venit tẽpus à patre præfinitum.

Quamvis sit] Exaggeratio conditionis illius hæredis quam dixit proximè ex diversis: q. d. quamvis jure sit Dominus, tamen dum infans est nihil differt à servo.

Sed sub] Ostendit nihil differre à servo, ex eo quòd subjiciatur tutoribus & curatoribus tanquam Dominis: Est obnoxius curatoribus & tutoribus tanquam Dominis, ergo servo similis est. Argumentum est ex relatis, vel potiùs paribus in relatis, Tutores ac curatores sunt domini ejus dum infans est, ergo ipse servus est.

Vsq; ad tempus] In hac tẽporis limitatione intelligenda est altera pars protaseos, nẽpe cõditio hęredis post tempus à patre pręfinitum superiori dissimilis: q. d. at postquàm venit tẽpus à patre pręfinitũ, & ex infantia excessit hæres, jã nõ est servus, neq; sub tutoribus & curatoribus.

Ita & nos] Redditio similitudinis, continens dissimilitudinem

situdinem conditionis nostræ, partim quæ fuit ante adventum Christi, partim quæ est jam post adventum Christi, q.d. eodem modo nos, qui hæredes sumus jure, ante adventum Christi, quo tempore tanquam infantes fuimus, sub lege eramus in servitutem redacti: at verò postquam venit Christus, redempti sumus à legis servitute ac donati filiorum libertate.

Sub elementis] Elementa dicuntur ritus illi & ceremoniæ legales, adeoque tota lex, sive legis doctrina; quæ elementaris duntaxat fuit, respectu doctrinæ Euangelii, quæ est de Christo, & de ipso corpore, quæ quidem doctrina legalem ac veterem subsecuta est, & illius superioris respectu perfecta quædam & absoluta doctrina & est, & dicitur. Lex superiori capite vers. 20. comparata est pędagogo, qui manu ducit puerum, traditq; ipsi doctrinæ prima elementa & rudimenta; nunc verò comparatur ipsis elementis & rudimentis quæ tradũtur à pædagogo. Hoc nomine vocantur ritus legales Coloss. 2, 20. Mundum opponit spirituali regno Christi: mundum enim intelligit sæculum rude ac crassum, & quasi terrenum, vel, ut sic dicam, homines mundanos, & terrena, non autem cœlestia, & spiritualia sapientes. His hominibus opus fuit primis hisce elementis, ac rudimentis religionis, quibus tum erudirentur, tantisper dum ex mundanis, & terrestribus fierent spirituales. Ergo elementa referuntur ad mundum & homines mundanos & terrestres: doctrina Euangelii, quæ est de Christo refertur ad regnum Christi spirituale, & homines spirituales ac cœlestes.

At postquam] Altera pars redditionis continens dissimilem superiori conditionem eam quæ nunc est post Christi adventum. Notandum quòd non dicat jejunè (ut superiori capite vers. 20.) At postquam venit fides, vel Christus, redempti sumus à lege: verùm dicat, postquam venit plenum tempus, emisit Deus, &c. Alludit autem ad tempus illud præfinitum à patre aliquo terreno, de quo supra vers. 2. Plenum itaque tempus est, tempus à Deo patre prescriptum missioni filii sui in mundum. In genere tempus à Deo alicui rei prestitutum plenum dici potest: in specie verò tempus illud præstitutum à Deo adventui

Christi

Christi plenum dicitur, ut hoc loco, & Eph. 1.10. Præscriptum enim fuit hoc tempus rei longè maximæ & salutari inprimis: nam etsi multa sunt respectu rerum multarum, quæ quotidiè accidunt, plena tempora; tamen plena tempora dicũtur κατ' ἐξοχὴν respectu rerum quarumcunque, & eventuum maxime illustrium, ut respectu legis datæ populo Israëlitico, respectu primi advẽtus Christi, respectu secundi adventus Christi. Dum dicit, postquam venit plenum illud tempus, emisit, &c. significat nõ potuisse mitti Christum in mundum priusquam illud tempus à patre præscriptum omnibus suis punctis, & momentis esset completum.

Emisit Deus] Factum est Dei in pleno tempore. Non igitur nudè, & jejunè dicit Christum venisse in mũdum, sed, ut ipsius adventus gloria Deo Patri tribuatur, autorem ejus narrat Deum patrem & factum ipsi tribuit: vide simile Rom. 8.3.

Factũ ex] Modus est adventus sive missionis filii Dei in mundum: Missus enim in mundum est speciali quodam modo, dum factus est ex muliere: alioqui enim filius Dei in mundo jam fuit à principio, sed speciali quodam modo tum manifestatus est, nempe in carne: vide Ioh. 1. 10. In mundo erat, inquit, & mundus per eum factus est, quo significat in mundo fuisse filium Dei ante manifestationem ipsius in carne: tum addit, ad suos venit, quo significat specialem quendam filii Dei adventum, cum, nimirum, caro factus est, ut expresse loquitur eodem capite posteà vers. 14. Porrò factum dicit ex muliere eodem sensu, quo Rom. 8.3. conformatum dicit carni peccato obnoxiæ. Eodem sensu dicit Ioh. 1.14. Sermonem carnẽ factum esse: factus est filius Dei ex muliere, non secundũ deitatem, sed secundũ carnẽ, ut Apostolus circumscribit hoc locutionis genus Rom. 1.3. Facto, inquit, ex semine Davidis secundum carnem. Cæterùm ipsa locutio indicat filium Dei fuisse priusquã factus est, ac proinde Christum Deum esse, vel ex hoc locutionis genere colligitur.

Factum legi] Secunda pars narrationis facti patris, prima enim fuit in filio suo emittẽdo & aptando illi corpus, ut loquitur David Psal. 40.7. Secunda autem est in reddendo

dendo jam missum, legi obnoxium, hoc est, legis execrationi, suprà 3. 13. factus est autem sub lege quia prius factus est ex muliere: neque enim execratio ea sub qua fuimus cōpetere potest nisi in carnē & naturam humanam: Quamobrem oportuit redemptorē nostrum hominem esse. Heb. 2. 14. Ipse, inquit, consimiliter particeps factus est carnis & sanguinis, ut per mortem aboleret eum qui mortis imperiū habuit. Tum posteà ℣. 16. Non enim, videlicet, Angelos assumpsit, sed semen Abrahæ assumpsit.

Vt eos qui] Finis cur filius Dei factus sit legi obnoxius, nempe, ut eos qui erant legi obnoxii redimeret, hoc est, eos redimeret qui erant sub execratione legis, dum pro ipsis factus est execratio, suprà 3. 13. factus enim execratio pro nobis, & suspensus è ligno, non modò liberavit nos à legis & peccati servitute, sed etiam morte sua sustulit è medio peccatū & legem. Vide Rom. 8. 3. Condēnavit, inquit, peccatū in carne, nempe, crucifixa: & Eph. 2 15. Inimicitiis, inquit, id est, lege mandatorum quæ in ritibus posita est, per carnem suam abolitis: & Coloss. 2. 15. Ac deleto quod adversum nos erat rituum chirographo, quod, inquit, erat nobis contrarium, ipse verò cruci affixum è medio sustulit. Nam, ut paulò altiùs hoc repetā; Cum quatuor numero sint hostes humani generis, diabolus, peccatum, mors, & lex, ut est virtus peccati; Christus cum nos redimeret è servitute istorum hostium, eadem opera omnes istos hostes peremit, sua nimirum ipsius morte: Liberatio enim per Christum non est nisi interemptis priùs iis à quibus captivi detinebamur: interemptio autem hæc facta est per suam ipsius mortem.

Vt adoptionem] Hic rursus finis est redemptionis à legis servitute, & execratione, ut nimirum ex servis filii & liberi evaderemus. In eundem sensum dixit suprà cap. 3. 13. 14. Nos redemptos esse ex maledictione legis, ut benedictio Abrahæ extaret in Christo Jesu: cernitur enim benedictio Abrahæ in vocatione, justificatione, adoptione, denique glorificatione. Ergo in primo Christi adventu accepimus adoptionem, & manifestatum est quòd filii dei simus; verùm plena adoptionis nostræ manifestatio rejicitur in secundum Christi adventum. Vnde Pau-

lus

lus Rom.8.23.dicit nos etiam adhuc adoptionem, id est, redemptionem corporis nostri, exspectare: & 1.Ioh.3.2. dicitur nunc quidem nos filios esse, sed nondum patefactum esse quid erimus; scire autem nos fore ut cum ipse patefactus fuerit similes ei simus: & Eph.1.14. de nobis loquitur ac si nondum in libertatem essemus vindicati, cum dicit, Spiritum esse Arrhabonem libertatis nostræ dum in libertatem vindicemur ad laudem gloriæ ipsius.

Quoniam autem estis] Adoptionem nos accepisse ostendit ex testimonio Spiritus sancti, emissi in corda nostra, & clamantis Abba pater: quasi dicat, vel hac ratione cognoscetis vos adoptionem accepisse, & filios esse, quòd emissus in corda vestra spiritus clamet, Abba, pater: ideò autem quia estis filii datus est vobis spiritus. Nota, adoptionē causam esse Spiritus sancti, & regenerationis; quia enim adoptamur à patre in filio, ideò datur nobis Spiritus filii, cujus hoc est officium ut testetur unà cum spiritu nostro nos jam esse filios Dei, Rom.8.16. hoc est, nos censeri in numero filiorum, cum tamen natura simus filii iræ Eph.2.3. Unde spiritus adoptionis vocatur, nimirum quia testaturnos adoptatos esse in Christo; & arrhabo est hereditatis nostræ Eph.1.14. Testatur autē nos filios esse hoc ipso quòd demissus in corda nostra clamet, Abba, pater, hoc est, liberet corda à conscientia servitutis, cui erant objecta, ita ut jam liberata cum fiducia deum possunt inclamare. Liberat autem Spiritus corda, dum effundit in ea Dei in Christo charitatem Rom.5.5.

Emisit Deus] Donum hoc spiritus adoptionis nō jejunè quidem effert, sed describit primùm à primo ipsius autore & efficiente, Deo patre, ut ejus doni gloria in patrem redundet; deinde spiritum filii nominat, ad hoc, ut innuat à patre per filium emissum esse Spiritum, ut gloria quoque hujus doni sit filii: filius enim mittit Spiritum, sed à patre Ioh.15.26. dicitur autem hoc loco Spiritus filii, non autem patris, quia pater dedit filio spiritum suum cum omnibus donis spiritus, Ioh.3.34.35. Est tamē etiam spiritus Patris: nam hoc quod dicimus, dedisse patrem filio omnia, intelligimus de communicatione, nempe, quòd pater cum filio suo omnia cōmunicaverit. Ergo ita data

data sunt filio omnia, ut intereà patri reservata sint. Unde Joh. 17. 10. mea omnia tua sunt, & tua mea sunt.

Clamantem] Eodem sensu dicit Rom. 8. 15. Nos per spiritum clamare Abba pater. Per spiritum, inquam, primò efficientē, cum corda duntaxat sint secundariæ causæ, & instrumentariæ Spiritus sancti: Ideò motus illos cordium spiritui tribuit principaliter, & hoc loco, & Rom. 8. 26. cum dicit spiritum interpellare pro nobis suspiriis inenarrabilibus: hoc enim locutionis genere illud planè significat primum motorem esse Spiritum sanctum; nos autem instrumenta esse duntaxat spiritus, viva tamen & non mortua, utpote non tantùm instructa naturali hac vita, verùm multò magis per eundem illum spiritum vivificata: vivificati autem spiritu συνεργοὶ sumus & cooperamur cum Spiritu sancto.

Pater] Vocem Hebræam interpretatur Græcè, quo indicet Spiritum sanctum non clamare tantum, eumq; invocare Hebræo idiomate, sed etiam Græco, hoc est, aliarum gentium quarumcunq; idiomate. Nam Græcorum nomine communiter omnes Gētes excepta sola Judæorum gente intelligūtur, ut passim ad Rom. Judæo primū deinde Græco. Quòd si spiritus Deum inclamet patrem, etiā gentiū quarūcunq; idiomate, profectò spiritus adoptionis etiā Gentibus datus est, unde Act. 15. 8. Deus, inquit, dedit iis testimonium, dato ipsis Sp. S. sicut & nobis.

Itaq; non] Concludit ex spiritus testimonio eos filios esse, vel, quod idem est, adoptionem accepisse, ut suprà ỳ. 5. illustratur conclusio à contraria servi conditione.

Quod si filius] Amplificatio & commendatio quædam conditionis filiorum, à necessaria filii relatione ad hæredem: filii enim Dei necessariò omnes hæredes sunt. Hanc ipsam consequentiam habes Rom. 8. 17.

Per Christum] Pro hoc dicit Rom. 8. ibidem hæredes Dei, cohæredes autem Christi. Cæterùm ut per Christū & in Christo filii Dei simus & adoptamur in filios Dei Eph. 1. 5. ita per eundem Christum hæreditatem consequimur. Christus enim solus naturalis est Dei filius, ac proinde hæres propriè: nos autem insiti ipsi per fidem, tanquam fratri primogenito, Dei filii quodammodò, hoc

est,

est,per adoptionem evadimus, juxta promissionem, In semine tuo benedicentur omnes Gentes, hoc est, per fidem Christo insiti, ac proinde Christi fratres primogeniti. Evadimus etiã hæredes Dei in eo,ac proinde Christi cohæredes,ut vocamur Rom.8.17.Hinc apparet quænam sit conjunctio nostri cum Deo,quæ rursus cũ Christo filio. Conjunctio nostri cum Deo, est quasi filii cum patre;cum filio autem conjunctio est, quasi fratris cum fratre,eoq; primogenito: atque ideò cum fratre qui primas teneat & caput sit: unde etiam dicimur cum Christo conjungi,ut membra cum capite coadunantur.

8 *Imò tum quidem ignoranter Deum, serviebatis iis qui natura non sunt dii:*

9 *At nunc quum cognoscatis Deũ, imò potiùs edocti sitis à Deo, quomodo convertimini retrorsum ad impotentia & egena elementa, quibus retrorsus ab initio servire vultis?*

10 *Dies observatis & menses, & tempora, & annos.*

11 *Metuo de vobis ne frustra fatigatus sim apud vos.*

12 *Estote quasi ego: nam ego sum quasi vos: fratres, rogo vos. nihil mihi fecistis injuriæ.*

13 *Nostis autem me per infirmitatem carnis vobis priùs euangelizasse.*

14 *Et experimentum mei quod* fiebat *in carne mea, non pro nihilo habuistis, neque respuistis, sed me ut Angelum Dei, ut Christum Jesum, excepistis.*

15 *Quæ igitur erat beatitatis vestræ prædicatio? testimonium enim reddo vobis, vos, si fieri potuisset, oculos vestros effossos daturos mihi fuisse.*

16 *Itaque* num *inimicus factus sum vobis, dum vobis vera loquor?*

17 *Dèpereunt vos non benè, imò excludere nos volunt, ut se depèreatis.*

18 *Sed præclarum est vehementer amare in re bona semper, & non solùm dum præsens sum apud vos.*

Imò tum quidem] Secunda pars capitis, in digressionibus posita, prima digressio est in reprehensionem apostasiæ, & defectionis ipsorũ qualis fuit cap.1.6.& deinceps, item cap.3.℣.1.& deinceps. Ergo hoc loco jam tertia vi-

ce

ce eos reprehendit:Argumentũ reprehensionis primum est à Dei cognitione, illa nimirum quæ est per verbum ipsius,non autem ea quæ est per naturam & res creatas, de qua Rom. 1.21.nam etiam ut ex eo loco discitur,ipsæ Gentes & Idololatræ cognoverunt Deum. Argumentatio est,Nunc quidem cognoscitis Deum: ergo quomodo convertimini retrorsum ad impotentia & egena elementa?q.d.illud non est tolerabile,quòd qui cognoscunt Deum convertant se retrorsum ad res inanes & vacuas gratiæ. Factum hoc ipsorum quod est ex cognitione Dei, exaggeratur facto ipsorum præcedente in colendis Idolis, idq; ex ignorantia Dei veri: q.d.tolerabile illud fuit, vos ignaros veri Dei aliquando serviviſſe Idolis: at nunc cum cognoscatis Deum, quomodo tolerari potest quòd convertamini retrorsum ad egena elementa?

Tum] Nempe,cum Judæi essent sub lege,vos tum inserviebatis Idolis,& lõgè deteriori loco fuistis quàm Judæi:longè enim præstantius fuit ante Christi adventum sub lege & ritibus legis vivere,quàm Idolis inservire.

Ignorantes Deum] Cognoverunt quidem Deum ex rebus creatis, sed ignorârunt quatenus ex verbo suo Deũ non cognoverunt: Ignorarunt etiam, quia, ut dicitur Rom.1,28. visum est iis Deum non retinere in notitia. Nam sua sponte excæcati sunt.

Iis qui natura] Naturam & veritatem opponit speciei & figmento:Nã Idola natura & reipsa dii nõ sunt, verùm homines fingunt ea sibi deos esse:unde εἴδωλα vocantur: hoc est,non res ipsæ, sed species quædam & umbræ rerũ inanes. Quare Apostolus 1.Cor.8.4. dicit, Idolum nihil esse in mundo;significat nõ esse rem,sed spectrũ aliquod, & inane figmentum humani cerebri. Existit autem figmentũ istud hoc modo,primum ex natura est aliqua veri Dei notitia Rom.1.19. Deinde homines,qua sunt malitia,mutant gloriam incorruptibilis Dei,in efformatam imaginem mortalis hominis ibidem 23. mutant autem dum evanescunt in ratiocinationibus suis, ut est ibidem ℣.21.cognoscunt igitur natura esse Deum. Sciunt etiam aliquo modo quis sit Deus, eumque in rebus creatis intuentur; sed vix affulsit iis lux illius maiestatis cum eva-

nescit

nescit quasi ex oculis. Illi autem palpitando in tenebris Deum quærunt, ut dicitur Act. 17.27. non tamen inveniunt: nihilominus non desistunt, verùm pro Deo vero, speciem Dei, hoc est, figmentum suum apprehendunt & colunt: repræsentãt autẽ sibi illud figmentum & speciem illam in efformata imagine mortalis hominis, quadrupedum, volucrium, reptilium: nam Idolum quod peperit cerebrum parat manus.

Ac nunc quũ] Quasi dicat per cõparationem præteriti facti & præsentis; preteriti, inquam, tanquam minoris ac minùs detestandi; præsentis tanquam majoris & magis detestandi: quasi dicat, multò minus tolerabile est illud quòd post cognitionem Dei convertamini retrorsum ad impotentia, & egena elementa.

Cognoscatis] Cognitio hæc est per verbum.

Imò potius] Correctio, qua cognitionis hujus excellentiam significat, ex Deo autore & doctore: Erant enim θεοδίδακτοι, docti nimirum per spiritum Christi: vide 1. Cor. 8.3. Si quis diligit Deum, inquit, hic edoctus fuit à Deo: & 13.12. Tum verò cognoscam prout edoctus fuero.

Quomodo cõvertimini] Conclusio reprehensionis, qua significatur ἀποστασία & defectio eorum: nam hæc retrogressio est defectio: vide cap. 3.3.

Impotentia & egena] Elementa impotentia & egena opponit Deo; defectio enim est à Deo ad ipsa. Porrò elementa, hoc est, ritus legales, impotentia & egena dicuntur, nõ quidem quòd ante Christi adventum nullũ planè usum, aut etiã vim habuerint (umbræ enim erant Christi venturi, & umbræ tũ quidẽ efficaces, propter corpus ipsum quod venturũ erat) verùm egena dicuntur & impotentia, quia post Christi adventum nullius jam corporis umbrę sunt, ideoq; nullã efficaciã habẽt, nihilq; iis subest.

Ab initio]Hoc est, quasi verò jam initiandi sitis, cũ jam spiritu inceperitis, ut dictũ est suprà cap. 3.3. hoc est, initiũ sumpseritis nõ ab his elemẽtis, verùm ab ipso spiritu.

Dies observatis &] Egena illa elementa illustrat inductione quadã rituum legaliũ quorundã, prȩsertim eorum qui de tẽporibus præscripti erant in lege, cujusmodi erat observatio dierum, mensium, annorũ, ritus de cibis (hoc

est,

est, de alio quodam adiaphoron genere) quos Coloss. 2. 21. rejiciendos censet: nam etsi tum primis illis temporibus propter infirmos fratres ciborum usus, & dierum observatio libera fuit Rom. 14. tamen simpliciter nō fuit in his libertas Christiana, cum umbræ fuerint, & præsenti jam corpore oporteat cessare umbras: ideoq; Apostolus cum videret esse aliquos qui urgerent observationem & usum istarum rerum tanquam simpliciter necessariarum, vehementer sese iis opposuit, ac si Christum inaniret. Ex his quæ dicta sunt ab Apostolo, illud inprimis observatione dignum esse duximus, nempe, meliorē fuisse statū Galatarū, dum ex ignorantia Dei idolis inserviret, quàm cum ex Dei cognitione ritibus legalibus sese subjicerent, & umbras corpori admiscerent: quò fit ut ego putem tolerabiliorem conditionē Idololatrorum qui Deum nunquam cognoverunt, neq; verbum ipsius, quàm istorum, qui scientes & volentes invertunt Euangelium Christi, & onerant se mandatis & doctrinis hominum.

Metuo de vobis] Conclusio reprehensionis mitigata: nam non dicit apertè defecisse eos, sed id se dicit metuere; neque dicit metuere se ne deficiant, verùm id subobscurè innuit dum dicit metuere se ne frustrà fatigatus sit apud eos, nam frustratio hæc præsupponit defectionem. Nota quàm grave sit bonis pastoribus perdidisse operam, non hoc dico quòd unquam sui respectu perdant operā; nam semper triumphant in Christo, & Christi bona fragrātia sunt Deo in iis qui servantur, & in iis qui pereunt 2. Cor. 2. 15. verùm id volo quod perdita sit eorum opera respectu eorum, qui vel non convertuntur ad ipsorum prædicationem, vel conversi deficiunt.

Estote quasi ego] Secunda digressio, in qua hortatur ad mutuum amorem, tanquam constantiæ ac perseverantiæ in veritate fundamentum quoddam: nam non parum facit ad fidem & ædificationem amor erga pastores & doctores: quos enim diligimus eos libenter audimus: amandi igitur sunt doctores, & pastores & in pretio habendi, sed tanquam ministri Christi, & dispensatores mysteriorum Dei 1. Cor. 4. 1. primùm itaq; est exhortationis propositio: Estote quasi ego, q: d. estote alter

ego,

ego, ut ne sim egomet carior mihi quàm vobis: innuit e-
nim hac locutione amorem arctissimum.

Nam ego sum] Argumentum primum à pari suo erga
ipsos amore: nam par pari referendum: argumentatio est.
Ego vos diligo, ergo vos pariter & mutuò me diligite. Lo-
cutio hæc, ut illa prior, significat amorem arctissimum:
quasi diceret, nō estis vobis ipsi cariores, quàm mihi estis.
Nam primus charitatis gradus proximè secundum Deum
est, quo quis seipsum diligit; unde dilectionem sui ipsius
statuit Deus mensuram dilectionis proximi; dilige, inquit,
proximum sicut teipsum, Matth. 22.39. Ergo cum signifi-
care volumus dilectionem proximi non mediocrem, di-
cimus nos esse tanquam ipsos, hoc est, nos non minùs ip-
sos diligere, quàm ipsi se diligant.

Fratres rogo] Repetit exhortationem majori cum ve-
hementia: prius enim monuit, nunc verò rogat & obnixè
petit. Ex quo illud discimus, permagni interesse, ut quis
diligat doctorem & pastorem suum: non enim si res fuis-
set parvi momenti tam seriò de ea cum iis egisset: facit ita-
que non mediocriter ad ædificationem & salutem nostrā
dilectio Pastorum, & Doctorum. Cæterùm de mutua illa
dilectione pastoris & gregis, vide 2. Cor. 6.11. & deinceps.
Quo loco Apostolus profitetur primùm amorem illum
quo ipsos sit prosecutus; deinde mutuum amorem requi-
rit. Vehementem autem illum amorem, quo ipsos sit pro-
secutus, pluribus exponit. Os, inquit, nostrum apertum
est erga vos, cor nostrum dilatatum, non habitatis angustè
in nobis.

Nihil mihi fecistis] Occupatio est, qua removet suspicio-
nem odii erga ipsos. Nam ferè qui nobis injuriam fecerūt
eos odio habemus: Quasi dicant Paulo, non immemor es
injuriæ in te nostræ, quid igitur nos ad dilectionem tui hor-
taris cum tu sis alieno à nobis animo? Respondet se inju-
riam illam sibi factam, quæcunque demùm illa fuerit, nullo
loco habere: ut igitur constet amicitia, injuriarum perpe-
tuò oblivisci oportet. Non enim facilè conjungemur cum
iis quos suspicamur injuriarum sibi factarum à nobis re-
cordaturos.

Nobis autem] Transitio est ad secundum argumentum exhortationis: In transitione præparat eorum animos ad argumentum ipsum. Argumentum est, per infirmitatem carnis &c. Sic, 1. Cor. 2. 3. fui ego cum infirmitate & timore ac tremore multo apud vos. Infirmitatis nomine intelligit mala quæcunque, quibus obnoxius fuit ex infirmitate naturæ humanæ, sive ea extra ipsum fuerunt, sive ea in ipso ac naturæ ipsius inhæserint. De externis malis vide 2. Cor. 11. 23. & deinceps: de internis vide 2. Cor. 12. 7. & deinceps, quo loco infirmitatis nomine intelligit surculum illum infixum carni, & Angelum Satan qui ipsum colaphis cædebat. 1 Cor. 2. 3. Infirmitatem videtur opponere eminentiæ sermonis, in qua non est versata ipsius prædicatio.

Et experimentum] Hoc est argumentum secundum, à pristino ipsorum erga se officio. q. d. Tum me, licèt multis tentationibus & infirmitatibus obnoxium, plurimi fecistis: Ergo nunc diligite. Quod suprà dixit infirmitatem, nunc experimentum sui in carne vocat. Nam infirmitatum & afflictionum omnium hic usus fuit, ut exploraretur & exprimentum ipsius fieret: nomen igitur ab usu sumptum est.

In carne] Caro hic est humana natura & imbecillis hominis cōditio, ut accipitur 2. Cor. 10. 2. 3. Eodē sensu dicitur corpus, mortalis caro, externus homo 2. Cor. 4. 10. 11. 16.

Non pro nihilo] Argumentum illustratur ex diversis.

Sed me ut] Hoc est argumentum amplificatum comparatione simili ab Angelis, & ab ipso Christo. Non est hic putandum eum Christi loco habitum fuisse à Galatis: Æstimationem enim eam reprehendit 1. Cor. 3. 4. 5. 21. verùm hoc tantùm innuit, reputatum se ut ministrum Christi ac dispensatorem Mysteriorum Dei, atque ideò ministerii sui causa dūtaxat, & qua ratione minister est Christi: Nam etiam ministrum Christi tanquam Christum accipimus, sed ministerii causa: unde sequitur nos Christum ipsum pluris facere: nam ut vulgò dicitur, propter quod unumquodque est tale illud ipsum est magis tale.

Quæ igitur erat] Per exclamationem commendat, imò admiratur potiùs beatam ipsorum conditionem, quę tum

fuerat

fuerat cum ipsum tanti facerent, & ut Angelum Dei, ut Christum Jesum exciperent: commendat igitur illud ipsorum factum à beata illa conditione quæ ex ipso sequebatur: beatitas enim nostra sive status noster beatus est ex benefactis nostris.

Testimonium enim]: per repetitionem illius eorum erga se benevolentiæ & officii, beatitatem illam quam prædicaverit, confirmat: benevolentiam autem illam eorum suo testimonio obsignat: q.d. vos tum si fieri potuisset oculos vestros effossos daturi fuissetis mihi, cujus rei ego ipse testis sum. Hyperbolica ista loquutione significat, Galatas impensè admodum ipsum dilexisse.

Si fieri potuisset] Hac hypothesi & conditione innuit, nefas esse testari amorē erga aliquem hujusmodi corporum nostrorum violatione; neque tamen minorem esse propiereà dilectionem animi significat, quòd violatione hujusmodi aliqua corporis eam non testemur: Nihil enim imminuitur de amore vel amicitia ideò quòd amici causa nolimus facere indigna & vetita.

Itaque inimicus] Conclusio exhortationis, in qua expostulat cum iis, quòd ipsum pro inimico habeant, & odio prosequantur immeritò, id est, veritatis causa. Concludendum fuit; Ergo vos me ducite amicum, vel me diligite; verùm loco illius conclusionis expostulat cum iis quòd ipsum pro inimico habeant. Nota hoc loco veritatem odium parere, præsertim autem veritatem verbi divini & Euangelii, quæ gignit in animis adversariorum & impiorum odium acerbissimum.

Depereunt vos non] Occupatio, at quos tu pseudoapostolos vocas nos depereunt? Respondet deperire quidem, sed non benè, hoc est, non in bonum finem.

Imò excludere] Ostendit quod dixit pseudoapostolos non benè deperire ipsos ex fine ipsis proposito, qui est ut; excluso Paulo tanquam rivali, Galatæ ipsos tantùm deperirent. Significat igitur pseudoapostolos non sincerè amare, sed in amando sese quærere, etiam cum pernicie Galatarum; quam necesse fuit sequi ex Paulo si veritatem Dei ipsis tradiderit, excluso atque contempto: simul enim cum ipso

 ipso

ipso oportuit excludi doctrinam ipsius, adeoque Christum ipsum. Nota igitur, quid sibi propositum habeant falsi quique doctores, nempe, se ac ventrem suum. Vide Philip. 3.19. Quorum deus, id quod est venter.

Sed praeclarum] Nunc è diverso qui sit ipsius erga Galatas amor edocet, ejus duas conditiones facit, prima est quod sit in re bona, hoc est, quòd sit bona de causa: secunda est, quòd sit semper, hoc est, ut verba sequentia exponunt, non solùm dum praesens est apud illos, sed etiam dum absens. Primùm amorem hunc suum erga Galatas non tam in specie, quàm in genere effert, idque non sine epiphonemate aliquo: Sed, inquit, praeclarum est vehementer amare in re bona semper, q. d. quomodo ego vos amo. In fine versus specialiùs loquitur de amore suo dum dicit, Et non solùm dum praesens sum.

19 *Filioli mei, quos iterum parturio, usquequò formetur Christus in vobis.*

20 *Velim autem nunc adesse apud vos, & mutare vocem meam: quoniam haesito in vobis.*

21 *Dicite mihi qui sub Lege vultis esse, Legem non auditis?*

22 *Scriptum est enim, Abrahamũ duos filios habuisse: unum ex ancilla, & unum ex libera.*

23 *Sed is qui ex ancilla* natus est, *secundum carnem natus est: qui verò ex libera, per promissionem.*

24 *Per quae aliud figuratur. Nam hae sunt duae illae pactiones, una quidem quae est Agar, ex monte Sinai, generans* prolem *ad servitutem.*

25 *Istud enim Agar est Sina mons in Arabia: eadem autem serie respondet ei Hierusalem quae nunc* est, *servitque cum filiis suis.*

26 *Illa verò quae sursum est Hierusalem, libera est, quae est mater omnium nostrûm.*

27 *Scriptum est enim, Laetare sterilis quae non paris: erumpe & clama quae non parturis, quoniam plures sunt liberi desertae, quàm ejus quae habet virum.*

28 *Nos igitur, fratres, secundũ Isaac, promissionis filii sumus.*

29 *Sed*

29 *Sed quemadmodum tunc is qui secundum carnem genitus fuerat, persequebatur eum qui natus erat secundum Spiritum: ita & nunc.*

30 *Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam & filium ejus: non enim heres erit filius ancillæ cum filio liberæ.*

31 *Nempe, fratres, non sumus ancillæ filii, sed liberæ.*

Filioli mei] Tertia pars capitis in qua ostendit tertio loco non esse eos sub lege, sed sub promissione. Argumentum autem est à servili eorum conditione qui sunt sub lege, & à libertate eorum qui sunt sub promissione. Argumentatio est; Qui sunt sub lege, servi sunt; qui verò sunt sub promissione, liberi: Ergo non sumus sub lege sed sub promissione: Atque hæc summa est eorum quæ dicuntur ad finem usque capitis. Primùm autem est præfatio, constans primùm εὐχῇ sive optatione, qua significat velle se adesse apud eos ut coràm loquatur: Deinde loco quodam attentionis, quo excitat eos qui volunt esse sub lege ad legem audiendam. In εὐχῇ sive optatione est blanda ipsorum compellatio, qualis solet esse patrum dum filios suos alloquuntur; filioli mei, inquit; tum causam addit cur filiolos vocet, ab actu parturiendi vel potius denuò parturiendi.

Quos, inquit, iterum parturio] Quibus verbis innuit summam molestiam & dolores quasi partus, & eos quidem iteratos in Galatis Christo lucrifaciendis.

Usquequo formetur]. Circumscribit actum illum denuò parturiendi ipsos suo tempore; Est autem, quoad Christus formetur in ipsis, hoc est, quoad ipsi fiat perfectus quasi ac maturus fœtus in Christo. Nam hæc idem sunt, Christum formari in nobis, & nos formari in Christo; Christum adolescere in nobis, & nos adolescere in ipso; Christum vivere in nobis, & nos vivere in illo. Oriuntur autem hæ phrases ex summa illa Christi & nostri κοινωνίᾳ. ex hac circumscriptione actus parturiendi, illud videmus: Non tum demum parturitionem esse, cum mulier enititur fœtum jam maturum perfectumque, verùm parturitionem esse toto illo tempore quo formatur fœtus in utero; nam toto illo tempore dolor aliquis est & desiderium aliquod enitendi fœtum.

Velim autem] Hæc est 1ª χª sive optatio; duo autem sunt quæ optat, primum est ut præsens sit apud ipsos: alterum est ut mutet vocem suam, hoc est, ut aliis quasi verbis, & alio vocis sono utatur apud eos quàm antea usus est. Nam verba quibus usus est antea, spreta sunt ab iis ac contempta. Nota igitur optandum esse ut omnibus modis mutemur, & quasi transformemur, ad hoc ut homines lucrifaciamus.

Quoniam hæsito in vobis] Hæc ratio est mutationis optatæ, quòd de ipsis hæsitet, ac dubitet de ipsorum erga se animo: dubitat enim ne, nisi mutatum quodammodò & alium factū videant, satis libenter vocem ipsius audituri sint.

Dicite mihi] Secunda pars præfationis, locus attentionis, per correctionem quandam, ut videtur, subjectus, q.d. verùm, cum coràm loqui non possim, absens hoc à vobis peto, ut dicatis mihi vos qui vultis esse sub lege, an velitis legem audire. Significat absurdum esse quòd nolint audire legem, cum velint esse sub lege: q.d. vos non rectè facietis si non audiatis eam legem quam tanti facitis, & cui tam arctè adhæretis.

Scriptum est] Nunc aggreditur argumentationem, ac antecedens argumentationis declarat. Declarat autem ex historia quadam filiorum Abrahami ex Genesi, quæ pars legis est repetita & in medium adducta. Primùm autem est ipsa historia duobus versibus: deinde est allegorica eius interpretatio à versu 24. ad versum 28. In historia primùm narratur ac proponitur, Abrahamum habuisse duos filios: deinde describuntur filii duo ex matribus suis, inter se conditione pugnantibus: una enim erat ancilla ac serva, altera libera. Deinde describuntur duo filii ex nascendi modis planè à se invicem discrepantibus: unus enim natus est secundum carnem, alter verò per promissionem.

Filii Abrahami duo	Ismael,	Nati ex	Agar ancilla	Secundum	Carnem:
	Isaac,		Sara libera		Promissionem.

Secundum carnem] Hic modus est quo natus est Ismael

ex ancilla Agar, nempe secundum naturæ vim: Caro enim hoc loco est natura vel naturæ vis, quæ est in carne, h.e. in homine ψυχικῷ & animali.

Per promissionem] modus est quo natus est Isaac ex Sara, superiori planè contrarius, nempe, vis gratuitæ promissionis factæ Abrahamo; vel quod idem est, vis gratiæ divinæ ex qua fuit illa promissio: gratia autem & natura pugnant inter se quàm maximè. Oportuit autem Abrahamum fide amplecti gratuitam promissionem, ad hoc ut ipsi efficax esset ad generationem Isaaci. De hac fide qua amplexus est promissionem, vide Rom. 4. à versu 18. ad 22. Quo loco videbis generationem hanc adscribi fidei Abrahæ, quam hic attribuit promissioni; verùm non pugnant ista, sive dicas Isaacum natum per promissionem , sive dicas natum per fidem: Nam in vocabulo fidei intelligenda est promissio quam fide apprehendit: & in vocabulo promissionis intelligenda est fides quæ promissionem apprehendit. Quare, ut verbo dicam, natus est Isaacus per promissioné fide Abrahami apprehensam: vel, quod idem est, per fidem Abrahami quæ apprehendit promissionem. Sciendum tamen est principalem vim fuisse promissionis & gratiæ, qua natus est Isaac: fidem autem Abrahami causam fuisse non principalem aliquam, verùm causam sine qua non, & subservientem ac instrumentariam.

Per quæ] Hactenus fuit historia filiorum Abrahami ex lege adducta: sequitur nunc allegorica ipsius interpretatio. Primùm autē est præfatio ad interpretationem, qua innuit interpretationis genus, non quidem propriè sed impropriè ac allegoricè. Nam hujus historiæ interpretatio est duplex, una per propriam verborum significationem, qua nimirum nomen Ismaelis propriè accipitur, item nomen Isaaci, item nomē Hagaris, item nomen Saræ, &c. Altera qua hæc nomina impropriè accipiuntur & transferuntur tropicōs ad res alias, hoc modo Ismael significat servos quoscunque qui sub lege sunt: Isaac: liberos sub Euangelio: Agar veterem & Legalem pactionem: Sara novam & gratuitam pactionem: præfatur itaque Apostolus secuturam se interpretationem verborum impropriam & allegoricam: q.d.

quæ sunt si allegorizentur, ut sic dicam, hoc est, si alieno & non suo ac proprio sensu interpretentur: nam ἀλληγορεῖν, est prædicare aliud quam verba ipsa propriè significant.

Nam hæ sunt] Interpretationem allegoricam exorditur à duabus matribus, Agare & Sara: duas autem matres interpretatur duas pactiones sive testamenta duo. Locutio enim ista modificata est, & metonymicῶs res significata signo tribuitur, ut in formula illa cœnæ dominicę, hoc est corpus meum. Est autem metonymia subjecti, in qua vocabulum subjecti attribuitur adjuncto suo.

Una quidem] Duarum pactionum descriptiones sequuntur, ac primum quidē est descriptio veteris pactionis: describitur autem ex loco primum ex quo facta est, nempe, monte Sina. Deinde describitur ex generatione sua, vel potius generationis fine, *Generans*, inquit, prolem ad servitutem. Tertio loco describitur ex figura sua, quæ fuit agar ancilla (ordinem servo contextus Græci) sensus enim est, ac si dicat, atque hæc quidem pactio significata est per Agarem ancillam.

Sina enim mons] Rationem obiter reddit cur vetus pactio, quæ nimirum ex monte Sina data est, figurata sit per Agarem ancillam: Est autem ratio ex descriptione Sinæ, quòd sit mons in Arabia, hoc est, in meridiano tractu ex quo fuit Agar: quasi dicat, cùm Sina sit mons in Arabia & meridiano tractu, unde fuit Agar, profectò non immeritò vetus pactio, quæ fuit ex monte Sina, per Agarem figuratur. Quare ideò Agar figura fuit veteris pactionis, vel vetus pactio per Agarem figurata est, quia Sina mons unde fuit vetus pactio, ibi fuit, unde Agar fuerat.

Pari autem] Obiter in eadem serie cum Sina collocat præsentem ac terrestrem Hierusalem. q.d. eodem planè loco habeo Hierusalem præsentem cum Sina monte, ex quo fuit prior illa pactio, cùm & ex ea quoque lata sit lex & pactio vetus, sive legalis.

Servitque] Hæc ratio est cur eodem loco sit terrestris Hierusalem cum Sina: est autem à conditione Hierusalem, & filiorum ipsius: conditio servitutis est. Notandum autem

hic

hic indifferenter accipi pactiones & loca ex quibus pactio-
nes factæ sunt. Nam & hoc loco Hierusalem terrestris pro
veteri pactione capitur, & sequenti versu, cœlestis Hierusa-
lem pro nova: Atque ita transitum sibi fecit ad alterius pa-
ctionis descriptionem.

Sublimis verò] Hactenus de priori & legali pactione: se-
quitur nunc posterior & Euangelica pactio, ejusque descrip-
tio quædam, allusione quadam ad præsentem & terrestrem
Hierusalem, de qua proximè facta est mentio: vocat enim
sublimem ac cœlestem Hierusalem, nimirum à loco unde
facta est pactio Euangelica. Nota autem hic phraseos mu-
tationem: antithesis enim & oppositionis ratio exigebat,
ut diceretur, altera verò pactio, cum dictum sit vers. 24. u-
na quidem: verùm occasione proximæ digressionis in ex-
plicationem terrestris Hierusalem, quam comparavit in
paribus cum monte Sina, novam & gratuitam pactionem
nomine sublimis Hierusalem appellavit, & loquendi ge-
nus mutavit.

Libera est] Descriptio est cœlestis Hierusalem, primùm
à conditione libertatis: deinde à filiis suis, quæ est, inquit,
mater omnium nostrûm. Posteriorem descriptionis partem
& multitudinem filiorum confirmat testimonio Isaiæ, cap.
54. in quo prædicit Propheta, complures fore liberos Ec-
clesiæ Christianæ & Euangelicæ: hanc comparat cum Ec-
clesia (ut sic dicam) Legali, hoc est, cum Synagoga Judæo-
rum. Atque hactenus interpretatio fuit allegoriæ historiæ
illius ex Lege repetita, in qua videmus duarum duntaxat
matrum interpretationem expressam: nam primùm duas
matres interpretatus est duas pactiones: inde duas illas pa-
ctiones descripsit & ordine explicavit. Habemus tamen in
descriptionibus duarum pactionum interpretationem duo-
rum filiorum, Ismaelis, & Isaaci etsi non expressam. Nam
Ismael figura fuit omnium quos vetus pactio generat ad
servitutem, hoc est, omnium servorum Legis, & peccati:
Isaac verò typus fuit omnium filiorum Dei, & liberorum
sub Euangelio seu in libertate viventium sub Euangelio.
Habes quoque in iisdem illis descriptionibus (etsi obscurâ)
interpretationem allegoricam duorum modorum illo-
rum

rum quibus duo filii nati sunt. Nam pactio Legalis generat filios naturaliter, & natura homines se subjiciunt Legali pactioni: Pactio verò gratuita generat filios supernaturaliter, & vi gratiæ, non naturæ. His itaque expositis, relinquitur intelligendum illud antecedens argumentationis illius quam diximus haberi toto hoc loco, nempe, qui sub Lege sunt, servi sunt; qui verò sub promissione, liberi: Nam & historia recitata ex Genesi, & historiæ interpretatio, ut facilè apparet, huc pertinent, ut videamus eos qui sub veteri pactione & Lege sunt, servos esse; eos verò qui sub nova pactione & Euangelio sunt, liberos esse: ideoq; sic concludit ex præcedentibus, *Nos igitur fratres secundum Isaac promissionis filii sumus*, quasi dicat, non sumus igitur sub Lege, sed sub promissione.

Secundum Isaac] hoc est, exemplo Isaaci qui typus fuit omnium filiorum promissionis, & quasi primogenitus cœlestis Hierusalem. [*Secundum*] enim hoc loco est similiter. q. d. Quemadmodum Isaac promissionis filius fuit & is quidem primogenitus. [*Promissionis filii*] hoc est geniti vi pactionis gratuitæ, quemadmodum & Isaac genitus est.

Sed quemadmodum] Occupatio, at filii promissionis obnoxii sunt persecutionibus variis: Respondet id quidem ita esse, & responsionē suam similitudine persecutionis quam passus est Isaac aliquando ab Ismaële illustrat.

Sed quid dicit] prior pars responsionis fuit per concessionem: Hæc verò est per correctionem, in qua similitudine ejectionis Agaris & Ismaëlis è domo Abrahami, significat tandem servos istos in Ecclesia, qui filios persequuntur, tandem ex Ecclesia & domo Dei ejiciendos.

Nempe fratres] Redit ad conclusionem, concluditq; non affirmationem modò, ut suprà, sed & negationem: Non sumus, inquit, filii ancillæ, sed liberæ.

CAPITIS

CAPITIS QUARTI TABULÆ.

Vetus pactio sive Hierusalē terrestris	generat	servos	secundū	naturæ vires.
Nova pactio sive Hierusalē cœlestis		liberos		gratiam.

Vel, ut tabula interpretationis respondeat historiæ & tabulæ historiæ.

Servi	nati ex	pactione veteri sive terrestri Hierusalem	secundū	naturæ vires & opera.
Liberi		pactione nova sive cœlesti Hierusalem		gratiam & Christum.

Ex hac tabula colligitur hæc propositio, filii veteris pactionis sive qui sub Lege sunt, servi sunt: contrà verò, filii novæ pactionis sive qui sub Euangelio sunt, liberi sunt: ad hanc propositionem assumitur, At nos non sumus servi, sed liberi. Assumptio hæc, ut quæ pro confesso accipiatur, omissa est; conclusio verò expressa est; Ergo non sumus filii veteris pactionis sive ancillæ, ut ipse loquitur; sed novæ pactionis & liberæ: sive, quod idem est, non sumus sub Lege, sed sub promissione. Estq; hoc argumentum tertium quo ostendit Galatas non esse sub Lege, sed sub promissione. Argumentum est à conditione tam eorum qui sub Lege sunt, quàm qui sub promissione, nimirum horum libertate, illorum servitute.

ANALYSIS CAP. V.

ARGUMENTUM.

Hujus capitis partes sunt tres, primùm hortatur ad perseverantiam in libertate ad vers. 7. Deinde jam quarta

vice

vice reprehendit Galatarum apostasiam ad vers. 13. Hinc sequitur doctrina paraenetica de Christianis moribus ad finem capitis.

IN libertate igitur qua Christus nos liberavit, perstate, & ne è contrario implicamini servitutis jugo.

2 Ecce, ego Paulus dico vobis, si circumcidamini, Christum nihil vobis profuturum.

3 Testor enim rursum omni homini qui circumciditur, eum esse debitorem totius Legis servandae.

4 Facti estis inanes, separati à Christo, quicunque per legem justificamini, & à gratia excidistis.

5 Nos enim Spiritu ex fide spem justitiae expectamus.

6 Nam in Christo Jesu neque circumcisio quicquam valet, neque praeputium: sed fides per charitatem agens.

IN libertate] Superiori capite conclusit Galatas sub promissione esse, non autem sub lege: nunc autem hortatur ut perseverent sub promissione, nec, è contrario, implicent se legis jugo. Doctrinam igitur ipsam satis prolixam de legis abrogatione, inde à vers. 23. capitis tertij, sequitur exhortatio ista ad perseverantiam. [*Libertate*] hoc est, perstate sub promissione, sub qua liberi estis: nam haec verba exponenda sunt per relationem ad ultimũ versum praecedentis capitis, in quo dictum est, Non sumus ancillae filij, sed liberae, hoc est, nõ sumus sub lege, sed sub promissione. Hinc est exhortatio, Ergo manete filij liberae, & ne vos ex filijs liberae efficiatis ipsi filios ancillae: verùm Apostolus pro filijs liberae dixit liberos, & pro filijs ancillae, dixit servos; & hortatus est ad perseverantiã in libertate, dehortatus autẽ est à defectione in servitutem legis. Dixit jugum servitutis, quia servitus legalis cervicibus hominum imponitur tanquam jugum grave, quod ferre ipsi non possunt: vide Act. 15.10. Vbi legem vocat jugum cervici impositum, quod neq; patres, neq; ipsi portare potuerunt, vide Matthaeum. 23.4.

Ecce ego Paulus] ratio dehortationis propriae ab incommodo, quod sequitur legis jugum. Tractatur per

occu-

occupationem: dici enim ab ijs potuit, nos circumcisionē duntaxat amplectimur, & cum Euangelio Christi conjungimus: huic respondet, si circumcidamini Christus nihil vobis prodest. Responsionem hanc effert cum obtestatione quadam, quasi diceret, hoc certò futurum experiemini quod ego dico: Ergo incommodum est, quòd Christus nihil ijs profuturus sit. Responsionem hanc deinde resoluit in suam causam, quæ syllogismi assumptio est. *Testor enim*: quasi diceret, Ego Paulus rursum hoc dico: Quemadmodum dixi circumciso Christum nihil profuturum, ita rursum dico circumcisum astrictum esse observationi totius legis. Ergo quemadmodum conclusio cum testificatione quadam Pauli proposita est, ita & assumptio. His testificationibus innuitur veritas & certitudo harum sententiarum, quas hîc suo testimonio confirmatas effert, & sic asseverat veras esse.

Eum esse debitorem] Ratio cur circumcisus astringatur ad totius legis observationem est, quia circumcisio initiatio quædam fuit, ut sic loquar, ad legem vniversam; & qui circumcidebatur, dabat nomen suum quasi Mosi legislatori, seseq; obligavit ad totius legis Mosaicæ observationem: Quemadmodum nunc qui baptizantur, dant nomen suum Christo seseq; obligant ad omnes partes Christianismi: fuit enim circumcisio initiationis sacramentum Judæis olim, ut nunc Christianis est Baptismus.

Facti estis] hæc ratio est cur ex hac assumptione sequatur illa conclusio, sive syllogismi propositio. Est autem syllogismi propositio; Quicunque per Legem justificantur, sive, quod idem est, debitores sunt totius Legis servandæ, illi facti sunt inanes Christi, & à gratia exciderunt. Assumptio est, Atqui qui circūciditur justificatur per Legem, sive debitor est totius Legis servandæ, unde sequitur conclusio; Ergo ei qui circumciditur inanis factus est Christus, sive Christus ei nihil prodest.

Quicunq; per] Sensus est, qui quæritis per legem justificari, vel, vt loquitur Rom. 9. 31. Qui sectamini legem justitiæ: nam reipsa nulla caro justificatur per legem, Rom. 3. 20. Porrò pro eodem sumit ista, justificari per le-

gem, & debitorem esse totius Legis servãdæ: nam qui debitorem se facit Legis observandæ, is quærit justitiam per Legem. Hoc igitur est illius consequens, & sæpe antecedens & consequens indifferenter sumuntur.

Et à gratia] hæc conjuncta sunt, inanes fieri Christi, & à gratia excidere; ut & Christus & Dei gratia simul sunt, seque mutuò ponunt & tollunt: nam Dei gratia & misericordia est in solo Christo; & si Christus sit, Dei gratia est, & misericordia. Nota hoc loco Christum & Legem, gratiam & opera unà consistere non posse, quorum unum si ponatur, alterum tollatur necesse est: vide hujusmodi oppositionem Rom. 4. 4. & 11. 6. Gal. 2. 21. Item 3. 12. Neque est quòd isti objiciant opera συναίτια sive concausas esse in nobis justificandis; neq; quo minùs συναίτια sint in nobis justificandis impedire hanc, aut hujusmodi aliquam Pauli propositionem, cum Paulus ex solis operibus Legis affirmatis neget Christum, non autem ex operibus, tanquam concausa cum Christo, Christum neget: Hoc enim planè falsum esse quod asserunt, vel ex eo videmus, quòd Paulo negotiũ fuit cum iis qui Legem & Legis opera cum Christo tanquam concausas conjunxerunt in re justificationis. Adversus hos autem sic argumentatur: Qui justificatur per Legem, inanis factus est Christi.

Nos enim] Ratio propositionis syllogismi, à modo justificandi quo qui Christi participes fiunt, justificantur, superiori illi per Legem justificandi modo planè contrario. Est autem quòd qui Christi participes fiunt per fidem justificentur: Nam quod dicit, Nos, intelligit eos qui Christi fiunt participes, qui oppositi sunt iis qui Christi inanes facti sunt.

Spiritu] Causam fidei notat, ut & expectationis sive spei, in fine versus; non naturam, aut naturæ instinctum, sed Spiritum Dei sanctum.

Ex fide] dixisset quidem uno verbo fide justificamur, sed ad majorem fidei qua justificamur commendationem, conjungit cum fide spem vitæ æternæ, quæ fidem justificantem sequitur necessariò: Nam sensus est, quasi diceret

ex

ex fide, qua nimirum justificamur expectamus spem (hoc est, vitam æternam speratam) Justitiæ, hoc est, quæ vita æterna justificationem nostram sequitur. Nota igitur hoc loco ex fide justificante spem sive expectationem sequi: unde dicit, ex fide expectamus. Præterea ex justitia vitam sequi: unde spes justitiæ vocatur, hoc est, vita æterna, quæ justitiam sequitur.

Nam in Christo] Rationem reddit cur Christiani ex fide justificentur, hoc est, cur hoc modo justificentur, ex abnegatione modorum justificationis contrariorum: duo sunt autem justificationis modi quos abnegat, & removet ab iis qui in Christo sunt, nempe, præputium & circumcisio, quasi diceret; Christianos, neque præputium, neque circumcisio, justificat; sive, quod idem est, neque præputium, neque circumcisio valent quicquam iis qui in Christo sunt ad justificationem: Ergo fides est qua Christiani justificantur.

Per charitatem] Hac quasi differentia distinguitur vera & non simulata fides, ab hypocritica & simulata: Et Paulus eam adjecit, ut ostendat se loqui de vera illa & non simulata fide: Non igitur ex hac differentia fidei adjecta, dicendum est charitatem & opera charitatis συναιτία esse cum fide in nobis justificandis: manifesta enim captio est quæ ita concluditur: fides per charitatem operans nos justificat, ergo opera charitatis nos justificant. Captio est à conjunctis ad divisa.

7 *Currebatis pulchrè, quis vos inhibuit, ut non obsequeremini veritati?*

8 *Hæc persuasio non est ex eo qui vocat vos.*

9 *Paulum fermenti totam massam fermentat.*

10 *Ego confido de vobis in Domino, vos nihil aliud esse sensuros: sed qui turbat vos, auferet condemnationem, quisquis fuerit.*

11 *Ego autem, fratres, si circumcisionem etiam prædico, quid adhuc persequutionem patior? nempe abolitum est offendiculum crucis.*

12 *Utinam etiam abscindantur qui vos inquietant.*

Curre-

Currebatis] Secunda pars capitis, in qua jam quarta vice Galatas reprehendit: nam incertum est ex hac Epistola, magisne ex instituto doceat, an reprehēdat: reprehendit autem ob apostasiam & defectionem. Argumentum hoc loco est, à pulchro illo progressu, quem fecerunt in veritate: Currebatis, inquit, pulchre. Metaphora est ab iis qui in stadio currunt, cujusmodi frequens apud Paulum 1. Cor 9. 24. Item. 2. Tim. 4. 7.

Quis vos] consequens argumentationis tractatur dialogismo, in interrogatione & responsione posito. Sensus est, ergo male defecistis à veritate.

Hæc persuasio] Occupat eorum responsionem, in qua Deo qui ipsos vocavit, persuasionem hanc de lege conjungenda cum Euangelio fortasse tribuerēt. Respondet, eos nō ita doctos esse à Deo, qui est veritatis duntaxat doctor.

Paulum fermenti] altera occupatio, at agitur de re parvi momenti; de circumcisione & ritibus, nescio quibus? Respondet, vniversam puram & sinceram doctrinam corrumpi ac perverti admistione alicujus partis, vel minimę, doctrinæ impuræ: hoc autem significat similitudine quadam & parabola à fermento: qua etiam ipse Christus usus est. Alibi autem, vt. 2. Tim. 2. 16. apertè loquitur, dicitq; eos qui cœperūt semel à scopo aberrare ad majorem procedere impietatem, & sermonem eorum depascere ut gangrænam.

Ego confido] Correctio & mitigatio superioris reprehensionis, in qua primum significat se de Galatis meliora sperare: deinde judicium denunciat in pseudoapostolos. De Galatis ergo dicit, confidere se eos nihil aliud esse sensuros, hoc est, aliud à veritate ea quam acceperunt. Atqui jam aliud senserunt, cùm passim in hac Epistola defectionem & apostasiam iis objiciat? Respondeo, Apostolum in futurum respicere, innuereq; eos nihil aliud finaliter, ut sic dicam, sensuros: & si quid aliter nunc sentiant, hoc Deum iis postea retecturum, ut loquitur Paulus Phil. 3. 15.

Sed qui turbat] E diverso denunciat judicium in pseudoapostolos: turbabant autem eos, ideò quod volebant invertere Euangelium Christi, ut ipse turbandi verbum exposuit,

posuit, suprà 1.7. quo loco sequitur talis qualis hîc est judicii denunciatio.

Quisquis fuerit] Significat turbatores istos citra exceptionem omnem cōdemnationem ablaturos. Quemadmodum cap. 1.8. ne se quidem, ne angelum etiam è cœlo excepit, & exemit ab hoc judicio & anathemate.

Ego autē fratres] Dixit proximè turbatorem quēcunq; citra exceptionē judicium ablaturum; nunc se purgat ab hoc facto & turbatione, ne videatur ad eum judiciū hoc pertinere: Se autē adeò purū esse significat ab hoc facto & turbatione ipsorum, ut è contrà quòd non turbet ipsos, & circumcisionem prędicet (hinc enim illa turbatio) significet se persecutionem pati. Sensus igitur est, Si ego circumcisionem prædico, id est, si vos turbo, quid adhuc persecutionē patior? hoc est, non persecutionē paterer. Ratio subjecta est, quia circūcisio, vel doctrina circumcisionis, conjuncta cum doctrina Euangelii & crucis Christi, tollit omnē offensionē illam, qua Judæi offenduntur cruce Christi. Argumentatio itaq; hoc loco, qua demonstrat se purum esse ab hoc facto, seque non eos turbare, hæc est: Ego persecutionem patior, quia non ut alii, vos turbo, & unà cum cruce Christi circumcisionem prædico: Ergo, ego non is sum qui vos turbo. Probatur sequela: nam si, inquit, vos turbarem, & circumcisionem prædicarem, profectò non offenderentur in me Judæi: Atqui nulla existente offensione, nulla esset persecutio: Ergo hæc ipsa persecutio quam patior, arguit me non esse ex iis qui vos turbant. Vel syllogismus est connexus, cujus propositio hîc tantùm habetur: Si vos turbarem, non paterer persecutionem: atqui patior: ergo non turbo. Probatur connexio propositionis, quia si vos turbarem doctrinâ circumcisionis nulla esset Judæorum in me offensio, & proinde nulla persecutio. Nota igitur, sinceritatem doctrinæ parere offensionem; offensionem rursus gignere persecutionem. Ergo necesse est quicunque sinceram doctrinam volunt tradere offendiculo sint & persecutionem patiantur: Quod cum vident pseudodoctores veritati admiscent mendacia ac sinceritatem

doctrinę Christi pervertunt, tantùm ne ob crucem Christi persecutionem patiantur, ut illius temporis pseudoapostoli, ut loquitur Paulus posteà 6.12.

Utinam etiã] Redit ad denunciationẽ; postquã se ipsum purgavit, neq; denunciat modò aut pronunciat judicium in falsos Apostolos, sed zelo quodam Christi ac veritatis ipsius, optat & imprecatur turbatoribus judicium.

Abscindantur] Hoc est quod dixit capite primo, anathema sint, & Rom. 9.3. Anathema separatum à Christo, nam abscissio hæc est separatio à Christo, & ab ea quæ in ipso est gratia.

Inquietant] Suprà dixit turbant eodem sensu. Inquietatio autem hæc nihil est aliud, quam dimotio quædam ipsorum à sana mente. Ideò Apostolus 2. Thess. 2. 2. pro eodem hæc sumpsit, à mente dimoveri & turbari: Ne citò, inquit, à mente dimoveamini, neque turbemini. De zelo unde proficiscuntur hujusmodi denunciationes, & imprecationes diximus in caput primum.

13 *Vos enim ad libertatem vocati estis, fratres: tantùm ne libertatem* arripite ut datam *carni occasionem, sed ex charitate servite alii aliis.*

14 *Nam tota Lex uno verbo completur, isto* videlicet, *Diliges proximum tuum ut teipsum.*

15 *Quòd si alii alios mordetis & devoratis, videte ne vicissim alii ab aliis consumamini.*

16 Hoc *autem dico, spiritu incedite, & quod concupiscit caro ne perficite.*

17 *Nam caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem: hæc autem inter se opposita sunt, ut non quæcunque volueritis, eadem faciatis.*

18 *Quòd si spiritu ducimini, non estis sub lege.*

19 *Porro manifesta sunt opera carnis: quæ sunt, adulterium, scortatio, impuritas, protervia,*

20 *Idololatria, veneficium: inimicitiæ, lis, æmulationes, iræ, contentiones, dissidia, hæreses,*

21 *Invidiæ, cædes, ebrietates, comessationes, & his similia: quæ prædico vobis, sicut prædixit: eos* videlicet *qui talia*

talia agunt, regni Dei non fore heredes.

22 *At fructus Spiritus est charitas, gaudium, pax, lenitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, temperantia.*

23 *Adversus eos qui sunt ejusmodi, non est lex.*

24 *Qui enim* sunt *Christi*, *carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiscentiis.*

25 *Si vivimus spiritu, spiritu etiam incedamus.*

26 *Ne simus inanis gloriæ cupidi, alii alios provocantes, alii aliis invidentes.*

Vos enim] Ratio est tam diræ imprecationis, qua transitum sibi facit ad aliam Epistolæ partem, quæ est de Christianis moribus. Est autem à præsenti eorum conditione, & beata illa libertate ad quam sunt vocati in Christo Jesu: nam hæc conditio libertatis, quò beatior est, eò gravius judicium incidit in eos, qui conditionem tam beatam perturbant.

Tantum ne libertatem] Hic incipit doctrina parænetica, & quæ est de moribus: Estque hæc prima parænesis sive admonitio, ne libertatem Christianam & spiritualem commutent in carnalem. Carnis nomine hic intellige naturæ corruptelam; hæc omnes occasiones peccandi avidè arripit: audito igitur semel libertatis nomine, eam interpretatur licentiam ad peccandum. Quamobrem cavendum nobis perpetuò est, ne etiam ex rebus bonis, cujusmodi est Christiana ista libertas, reliquiæ istæ corruptionis quæ adhuc aliquot in nobis resident, occasionem peccandi arripiant. Neque enim rebus tantùm in se malis utitur caro ad malum, sed etiam rebus in se bonis ad peccandum abutitur. Avidè enim captat omnes peccandi occasiones. Rom. 6. 1. Videmus eam ex gratia Dei superabundante, & gratuita justificatione, arripere peccandi occasionem. Postquàm enim Paulus de gratia satis multa dixisset; tum occipit caro, Quid igitur, in peccato permanebimus? Simile quid etiam vidimus suprà in hac Epistola 2. 17.

Sed ex charitate] Hactenus prohibuit abusum libertatis Christianæ; nunc è diverso verum ejus usum præcipit,

pit,qui est in officiis charitatis: estque hæc secunda parænesis à superiori diversa. Officium charitatis quodcunque serviendi verbo complectitur: Omne enim officium charitatis consistit in serviendo;& qui diligit servit, &, ut loquitur posteà. 6.2. portat onus quasi ejus quem diligit. Charitas enim perpetuò est cum humilitate, & modestia,qua fit ut quisque alium se præstantiorem existimet Philip.2.3. & quisquis sincerè amat; is profectò humili sit animo ac modesto necesse est, quo sese libenter omnibus aliis submittat. Unde charitatis proprietatem hanc inter reliquas assignavit Apostolus 1.Cor.13. 4.Quòd non inflatur, hoc est,quòd humilis sit. Est itaq; humilitas virtus cum charitate, tanquam omnium christianarum virtutum radice, conjuncta, & ejus quædam proprietas.

Nam tota lex]Aliquot argumentis ad charitatem mutuam hortatur: primum est ex charitatis quadam definitione,hac nimirum, quòd Charitas sit totius legis complementum. Eodem argumento ad charitatem exhortatus est Rom.13.8. Nam qui diligit alterum, inquit,legem implevit:& ibidem ℣.10. conclusit; Expletio legis est charitas: legem intellige hic, vel secundam legis tabulam (est enim hæc sententia quæ sequitur secundæ tabulæ summa) vel, si lubet,primam etiam intellige,totam enim dicit. Nam etiam dilectio Dei ad dilectionem proximi reducitur aliquo modo,& sub ea intelligitur:dilectio enim proximi oritur necessariò ex dilectione Dei, & dilectio Dei manifestatur dilectione proximi. Quare qui præcipit dilectionem proximi, is eadem opera præcipit dilectionem Dei; & hoc tantùm requirit ut arguamus dilectionem Dei, ex dilectione proximi, tanquam effecto manifestiori.

Quod si alii alios]Secundum argumentum mutuæ dilectionis,à contrarii mutui odii & injuriæ consequente: quasi dicat, Si vos non mutuò dilexeritis, sed è contrà mutuò vos oderitis,profectò futurum est justo Dei judicio,ut tandem alii alios planè consumatis. Consumendi enim verbum hoc loco plus videtur significare quàm mordendi,

mordendi & devorandi: estque consumptio perditionis, cum in superioribus verbis intelligatur duntaxat perditionis principium; nam mutuum odium, & mutuæ injuriæ tandem cedunt in mutuam perniciem. Cavenda igitur initia odiorum, & injuriarum: desinunt enim tandem in consumptionem, extremamque perniciem.

Hoc autem dico] Tertia parænesis, qua in summa comprehendit omnem spiritualem conversationem, & quodcunque Christiani officium: hoc dico, inquit, hoc est, ut in summa dicam: correctionis quædam species est. Eodem sensu alibi dicit, Incedere secundum spiritum Rom. 8, 1. Simul dehortatur à conversatione secundum carnem, vel potiùs carnis concupiscentiam, ideò dicit, ne perficite quod concupiscit caro. Concupiscentia hîc, est motus carnis impurus quicunque: hic motus, dicit Jacobus 1. 15. parit peccatum, nempe actuale & externum, quod nimirum exequitur, per externa corporis organa & membra.

Nam caro] Ratio hæc est à contrariis concupiscentiis spiritus & carnis. Neque enim spiritus & caro res duntaxat alias atque alias sive diversas concupiscunt, verùm planè contrarias: neque enim lucta existit ex diversis concupiscentiis, verùm ex contrariis & inter se pugnantibus. Argumentatio itaque est, Contrariæ sunt concupiscentiæ spiritus, & carnis: Ergo ne perficite quod concupiscit caro. Ratio enim hæc pertinet ad dissuasionem sive dehortationem ab executione concupiscentiæ carnis de qua proximè, ut ipsa conclusio in fine versus satis indicat.

Hæc autem inter se] Conclusio cum repetita assumptionis sententia: quasi dicat, Ea, quam dixi, oppositio & pugna concupiscentiæ spiritus & carnis, eò pertinet, ut non obsequamini concupiscentiæ carnis. Quare argumento hoc à contrariis suadet potissimum ne conversatio ipsorum sit secundum carnem.

Volueritis] Nempe, secundum carnem; Nam voluntas hîc est carnis concupiscentia.

Eadem faciatis] Hoc est, exequamini re ipsa & opere,

quo significat Apostolus, non obediendum esse concupiscentiæ & interno motui carnis, quod etiam peccatum est & mortem promeretur, si fieri non possit ut ipsi motus interni, &, ut vocat Rom.7.5. affectiones peccatorum, cohibeantur. Eo sensu videtur dicere. Eph.4.26. Irascimini & ne peccate: quasi dicat, Si contingat aliquando ut caro erumpat in motum iræ perturbatum, ne exequimini quod suadet ira, hoc est, ne ulciscimini, aut re ipsa injuriam facite. Quàm autem difficile sit non facere quod nolumus malum, cõtraq; quam facile sit non facere quod volumus bonum: vide Rom.7.15. & deinceps; quo loco videbis etiam quàm difficile sit facere quod volumus bonum: non enim, inquit, facio bonum quod volo; contraq; quam facile sit facere malum quod nolumus. Quò fit ut tristi experientia discamus in lucta hac spiritus & carnis ferè superiorem esse carnem, & nos abripere ad executionem voluntatis suæ, adeò ut nisi daret Deus resipiscentiam, & confugeremus per fidem ad Christum; id quod ibidem facit Apostolus post opus carnis perfectum, de nobis actum esset.

Quod si spiritu] Nunc vicissim suadet conversationem secundum spiritum: Argumentum est ab eorum conditione qui incedunt secundum spiritum, Non sunt sub lege, hoc est, non sunt sub execratione legis. Nam apud Paulum hæc idem sunt, esse sub lege, esse sub peccato, & esse sub damnatione: vide Rom.7. & 8. capitibus. Quòd autẽ regenitis & justis lex non sit imposita: vide 1.Tim. 1.9. Sciens, inquit, legem non esse positã justo, hoc est, spiritu sancto imbuto, & ultrò facienti quæ lex mandat, hujusmodi, inquam, homini non est imposita lex, ut jugum aliquod, & mandatum urgens ac cogens sub pœna maledictionis: alioqui enim etiam justo & regenito vivendum est secundum legem: justus autem ultrò & sua sponte vivit secundum legem, non coactè.

Porrò manifesta] Vicissim dehortatur ab operibus carnis: argumentum est: Qui opera carnis faciunt, regni Dei non sunt futuri hæredes; ergo ne facite opera carnis: probatur antecedens inductione operum carnis.

Opera

Opera carnis sunt adulterium, scortatio, impuritas, protervia, &c. at qui talia agunt regni Dei non sunt futuri hæredes: Ergo qui faciunt opera carnis regni Dei non sunt futuri hæredes.

Manifesta] Ante inductionem præfatur opera carnis manifesta esse, idque non tantùm ex lege scripta, sed etiam ex lege naturæ.

Quæ sunt] In hac enumeratione quatuor prima vitia impingunt in secundam legis tabulam, & tertiam ejus tabulæ legem.

Idololatria, veneficium] Duo hæc vitia pugnant adversus primam legis tabulam.

Inimicitiæ] Hæc quæ in tertio ordine sunt vitia, excepto uno, quod hæresis est, pugnant adversus secundam legis tabulam, & legem secundam: numerantur autem octo.

Ebrietates, comessationes] In quarto ordine duo hæc vitia pugnant adversùs tertiam legem secundæ tabulæ.

Quæ prædico] Hæc assumptio est prosyllogismi: Nam enthymema quod hujus loci præcipuum est, non expressè habetur in textu; ejus antecedens intelligitur, concludendum ex hac prosyllogismi assumptione, hoc nimirum; Qui faciunt opera carnis non sunt futuri regni Dei hæredes. Porrò resipiscentiæ exceptio hic intelligenda est: excluduntur enim è regno cœlorum non qui his modis peccant simpliciter, sed qui peccant citra resipiscentiam.

At fructus] Vicissim hortatur ad opera spiritus. Qui opera spiritus faciunt, adversus eos non est lex, hoc est, ut dicit 1. Tim. 1. 9. Lex iis non est posita, quia nimirum sese legi sponte subjiciunt: lex autem posita est iis, qui, ut illic dicitur, subjici nesciunt, & refractariis, quia nimirum lex eos cogit in ordinem denunciando maledictionem, juxta illud: Maledictus omnis qui non manserit, &c. Hinc sequitur conclusio exhortationis, Ergo opera spiritus facite. Antecedens probatur: hæc sunt opera spiritus, charitas, gaudium, pax, &c. at adversus ejusmodi non est lex: Ergo qui opera spiritus faciunt adversus eos non est lex.

Charitas] Fons virtutum, ac officiorum aliorum omnium primo loco numeratur charitas: In primo ordine opera spiritus, quæ hic sex numerantur, opponuntur operibus carnis in tertio ordine; fides opponitur vitiis in secundo ordine.

Temperantia] Opponitur vitiis in primo & ultimo ordine.

Qui enim] Ratio assumptionis prosyllogismi: sunt enim Christi: ergo adversus eos non est lex. Ratio sequelæ, quia qui Christi sunt carnem crucifixerunt, id est, non habent in se materiam legis, quæ est caro cum concupiscentiis & affectibus: Affectiones enim carnis per legem existunt Rom. 7.5.

Si vivimus] Hoc aliud argumentum est, quo suadet ad ambulandum secundum spiritum. Est autem à regeneratione: nam vivere spiritu hoc loco est regenerari.

Ne simus] Hactenus in genere partim hortatus est ad incedendum secundum spiritum, partim dehortatus est à vita & conversatione secundum carnem. Nunc specialiter dehortatur à specialibus vitiis ac carnis operibus, ac primum dehortatur ab ambitione: dissuadet autem ab ambitione à duobus ipsius effectis, primum est in provocando se vicissim; alterum est in invidendo sibi invicem. Ex his effectis primum est manifesta injuria: secundum verò occulta invidia.

ANALYSIS CAP. VI.

ARGUMENTUM.

Hoc capite primùm pergit in specialibus admonitionibus, versu ultimo præcedentis capitis inchoatis, in iisque immoratur ad versum 11. Deinde præmissa transitione est conclusio Epistolæ ad versum 18. Tertiò, est valedictio versu ultimo.

1 *FRatres, etiamsi præoccupatus fuerit homo in aliqua offensa, vos spirituales instaurate hujusmodi hominem*

cum

cum spiritu mansuetudinis : considerans temetipsum, ne & tu tenteris.

2 *Alii aliorum onera portate : & ita complete Legem Christi.*

3 *Nam si quis sibi videtur aliquid, quum nihil sit, hunc suus ipsius animus fallit.*

4 *Opus autem suum probet unusquisque : & tunc in semetipso gloriationem habebit, & non in alio.*

5 *Nam unusquisque suum onus portabit.*

6 *Communicet autem qui instituitur in sermone, ei qui se instituit, omnia bona.*

7 *Ne fallimini : Deus non irridetur. quicquid enim seminaverit homo, hoc & metet.*

8 *Nam qui seminat carni suæ, ex carne metet interitum : qui verò seminat spiritui, ex spiritu metet vitam æternam.*

9 *Porro ne benefaciendo segnescamus. tempore enim suo metemus, si non elanguerimus.*

10 *Nempe igitur dum tempus habemus, simus benefici erga omnes, maximè verò erga domesticos fidei.*

F*Ratres etiamsi*] Secunda admonitio specialis, ut fratrem præoccupatum in aliqua offensa instaurent cum mansuetudine. Fratres compellat benigna compellatione, cum hortatur ad fratrem benignè instaurandum.

Praeoccupatus] Hoc est, incautus per imprudentiam oppressus fuerit insidiis Satanæ (Qui tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret, 1. Pet. 5.8.) & carnis infirmitate Matth. 26. 41. Unde & παράπτωμα offensa sive delictum hoc loco intelligitur, non quodcunq; peccatum, sed peccatum ex infirmitate admissum, non ex malitia aut obstinato Dei contemptu.

Spirituales] Spirituales eos vocat qui spiritu Dei ducuntur Gal. 5. 18. ejusque efficaci potentia sustentantur. Hos Rom. 15. 1 δυνατοὺς firmos appellavit, & opposuit ἀδυνάτοις, infirmis.

Cum spiritu] Modus instaurationis, cum spiritu mansuetudinis;

ſuetudinis, hoc eſt, cum manſuetudine & lenitate. Nota ſpiritum & omnia ejus dona dari nobis non propter nos tantùm, ſed & propter alios, præſertim autem propter fratres infirmos, ut etiam illi per dona quæ dedit nobis Deus inſtaurentur: & quò inſigniora dona quis à Deo conſecutus eſt, eò magis obligatum eſſe ut infirmos inſtauret & ad Chriſtum reducat.

Conſiderans] Ratio modi hujus ſumpta ab infirmitate etiam ipſius ſpiritualis, cui inſtaurationem alterius præcepit; quaſi dicat, Tu quoque infirmus es, & potes tentari à carne & Satana, quemadmodum ille: Ergo, conſideratio infirmitatis tuæ debet te excitare ad lapſi fratris inſtaurationem. Mutat numerum, priùs enim uſus eſt numero plurali; nunc utitur ſingulari, ut unicuique ſigillatim, etiam maximè ſpirituali commendet hanc infirmitatis ſuæ conſiderationem.

Alii aliorum] Tertium ſpeciale præceptum, quo commendat mutuum levamen, & charitatis officium quod eſt in portandis aliorum oneribus, hoc eſt, in tolerandis fratrum infirmitatibus, & imbecillitatibus iiſque corrigendis. Simile eſt præceptum Rom. 15. verſ. 1.

Et ita completa] Ratio præceptionis à fine ſive uſu officii hujus charitatis, nempe, completione legis Chriſti, cui implendæ obſtringuntur quicunque Chriſto nomen dederunt. Lex hæc Chriſti eſt præceptum charitatis, quod Chriſtus ſuum vocat Iohan. 15. 12. Hoc eſt præceptum meum ut diligatis alii alios; & Iohan. 15. 34. mandatum novum appellat. Mandatum novum do vobis, ut alii alios diligatis. Charitatis autem lex completur ex charitatis officiis, ut docet Iohan. 1. Epiſt. 3. 18. Filioli mei ne diligamus verbo, neque lingua ſolùm, ſed opere & veritate.

Nam ſi quis] Per occupationem removet impedimentum quoddam hujus officii charitatis: præcipuum impedimentum eſt φιλαυτία, & nimia æſtimatio ſui præ aliis: nam φίλαυτος apud ſe ſtatuit, minimè ſe aliis eſſe obligatum,

obligatum, & nullam eorum curam sibi suscipiendam, quum se aliis multò præstantiorem, & excellentioribus donis præditum existimet: hanc hominis de se opinionem conatur Apostolus deprimere, quòd qui ita de se existimet animo fallatur.

Cum nihil sit] Ratio cur fallatur à vera ipsius conditione, quia revera nihil est, & nihil in se habet præ aliis æstimandum: nam revera nihil sunt omnia dona, etiam alioqui præstantissima sine modestia, qua alium quisque se præstantiorem existimat, Philip. 2. vers. 3.

Opus autem suum] Huic impedimento φιλαυτίας verum affert remedium, nempe probationem operis sui, ut nimirũ quisq; probet opus suum seorsim apud semetipsum, non attendendo ad opus alterius, aut opus suum ex alterius opere æstimando: Sunt enim qui alioqui per se infirmi facta comparatione cum aliis quos vident se inferiores, materiam aliquam sese efferendi inde arripiant.

Et tunc in] Probationem operis sui, non aliam suadet unicuique duobus argumentis, primum argumentum est à gloriatione, quam in semetipso habebit, & non in alio, si opus suum probet nulla comparatione habita cum alterius opere. Qui enim se ex aliis æstimat, & opus suum confert cum opere alterius, totam gloriationis materiam extra se habet in alio; simpliciter verò nihil habet in quo jure gloriari possit. Gloriatio autem hæc est bonæ conscientiæ in iis, quæ officii nostri sunt & vocationis, per gratiam Dei fideliter & sincerè obeundis, cujus exemplum habemus in Paulo Act. 23. vers. 1. & 2. Cor. 1. 12.

Nam unusquisque] Secundum argumentum à justa compensatione operis cujusque, quæ futura est ultimo illo die, ut quisque operatus est, ita mercedem reportabit suorum non alienorum operum: unde sequitur examinanda nobis esse opera nostra, non aliena. Portare onus aliter hic accipitur quàm versu 2. etsi utrobique allegoricè sumatur: Nam nihil aliud est hoc loco

loco quàm suorum factorum rationem reddere, & recipere mercedem sui operis pro ipsius operis ratione, gloriam quidem, & honorem & pacem, si opus bonum; oppressionem verò, & angustiam si opus malum fuerit. Rom.2.9.10.

Communicet autem] Quartum præceptum speciale, de beneficentia erga pastores; quibus tenetur grex communicare res omnes ad hanc vitam sustentandam necessarias. Sermonis nomine κατ' ἐξοχὴν intellige, ut sæpe aliàs, doctrinam Euangelii, pro qua communicata compensationem postulat bonorum hujus vitæ: non quòd aliqua sit inter ista proportio (nam quæ potest esse æqualitas inter victum corporalem, quo naturalis hæc vita sustentatur, & spiritualem quo animæ pascuntur ad vitam æternam, inter bona terrena & cœlestia?) sed ut à majori ostendat indignum esse, si minister res cœlestes gregi communicans corporalibus hisce bonis à grege fraudetur. Sic enim apertissimè argumentatur 1.Cor.9.11. Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnũ fuerit si nos vestra carnalia messuerimus: Similis ratio est Rom.15.27. Porrò de officiis gregis erga pastorem, vide 1.Corint.9.6. & deinceps, 1.Thess.5.12.13. 1.Tim.5.17. Heb.13.17. & alibi passim.

Ne fallimini] Occupat prætextus quibus excusare possent avaritiam suam, ut sunt ingeniosi admodum homines in quærendis subterfugiis, quibus Euangelii præcones debita bonorum communicatione fraudent. His omnibus prætextibus opponit Deum, qui cum omnia intueatur nullis hominum quantumuis speciosis prætextibus potest irrideri. Ad hanc responsionem accedit admonendo eos ne fallantur: Sensus igitur est, putatis vos speciosis vestris prætextibus posse excusare avaritiã vestram, sed fallimini: Res enim vobis est cum Deo cujus legati sunt Euangelii doctores. Verbum μυκτηρίζεται irridentis gestum exprimit, quasi nares attrahentis.

Quicquid enim] Probat Deum non irrideri, à iusta compensatione quam rependit operibus hominum, quam exprimit per allegoriam Apostolo satis frequentem,

tem, ut 1. Cor. 9. 11. & 2. Cor. 9. 6. ubi sumptus comparat sementi, lucrum autem messi, quam pro sementis ratione Dominus suo tempore redditurus est.

Nam qui seminat] Proximam allegoriam distributione explicat. Qui seminat carni metit interitum: Qui verò seminat spiritui, metit vitam æternam. Seminare carni hoc loco est, præsentis hujus & periturę vitæ commoditatibus inservire, in easque tantùm opes suas omnes impendere nullo futuræ vitæ respectu; quod quicunque faciunt metunt interitum, & mortem æternam. Seminare spiritui est, sumptus facere in eas res quæ ad pietatem & religionem pertinent, eoque in iis faciendis, ad cœlestem illam & spiritualem vitam inprimis respicere; quod quicunque faciunt, metent gloriam & vitam æternam. Observa igitur, minimè nobis perire quod in ministros Evangelii impenditur, ut vulgò homines putant, quum inde nobis in cœlis æternæ vitæ thesaurum recondamus.

Porrò ne benefaciendo] Quintum speciale præceptum, quo proximè superius quodammodò extendit, ab hypothesi transiens ad thesin: Nam proximè beneficentiam erga ministros Euangelii commendavit; nunc verò eam erga omnes commendat, ut quantum in nobis est, aliorum omnium necessitatibus communicemus, impertiendo ei cui opus fuerit, ut loquitur Eph. 4. 28. Verùm Apostolus non simpliciter dicit benefaciendum, sed, non segnescendum in benefaciendo: qua loquendi forma non tantùm innuit torporem illum in quem omnes natura propensi sumus (natura enim omnes in benefaciendo segnescimus) sed etiam significat multa esse extra nos in aliis quibuscum nobis res est, quæ nos reddere possunt ad benefaciendum segnes & tardos, quæ est aliorum ingratitudo, cujus solius si ratio à nobis habeatur, necesse est in benefaciendo segnes evadamus. Apostolus tamen monet, non propterea nobis in benefaciendo segnescendum.

Tempore enim] Ratio est à compensatione beneficentiæ, quam etsi jam non videamus, suo tamen tempore

recipiemus

recipiemus à Domino ut non sit quod movere nos debeat, aut à benefaciendo deterrere hominum erga quos benefici sumus, ingratitudo. Persistit autem in eadem allegoria quæ fuit versibus præcedentibus.

Si non elanguerimus] Ut beneficentiæ nostræ fructum suo tempore metamus, requirit perseverantiæ conditionem: nisi enim perstiterimus in finem, nihil prodest quantacunque anteactæ vitæ beneficentia.

Nempe igitur] Ex proximo argumento concludit benefaciendum esse, & conclusionem tum temporis restrictione, tum beneficentiæ objectis illustrat.

Dum tempus] Significat constitutum esse certum tempus à Deo quo benefaciendum nobis sit; quod si beneficentiæ operibus vacuum sinamus præterire, non ampliùs benefaciendi locus relinquitur. Superiori versu metendi tempus quoddam proprium assignavit, quod quidem futurum est in altera illa & gloriosa vita: Nunc autem tempus serendi, hoc est, benefaciẽdi definit, quod hujus vitæ terminis includendum est, cùm post hanc vitam cessatura sint omnia charitatis officia omnisque benefaciendi facultas auferenda sit. Similem restrictionem vide Heb. 3. 13. Exhortamini alii alios quotidie, quoad appellatur dies hodiernus.

Erga omnes] Ostendit quibus sit benefaciendum: benefaciendum est in genere omnibus, etiam inimicis nostris qui nos oderunt, ut præcipit Christus Matth. 6. 44. Sed inprimis obligati sumus ad beneficentiam erga fideles & sanctos, quibus arctissimis quibuscunque conjunctionis vinculis uniti sumus. Nam quò major est cõjunctio sive naturalis sive spiritualis, eò major obligatio est ad benefaciendum. Vocantur autem fideles hoc loco domestici fidei, quòd omnes versentur in eadem Dei domo, hoc est, ecclesia quæ Dei domus vocatur 1. Tim. 3. 15. Heb. 3. 2. In quam nemini patet aditus, nisi per fidem, qua omnia ecclesiæ membra inter se coadunantur.

11 *Videtis quàm longis literis vobis scripserim mea manu.*

12 Qui-

12 *Quicunque volunt speciosi apparere in carne, ii cogunt vos circuncidi, tantum ne ob crucem Christi persecutionem patiantur.*

13 *Nam ne ipsi quidem qui circunciduntur Legem servant: sed volunt vos circuncidi, ut de vestra carne glorientur.*

14 *A me verò absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi: per quem mundus mihi crucifixus est, & ego mundo.*

15 *Nam in Christo Jesu neque circumcisio quicquam valet, neque præputium, sed nova creatio.*

16 *Et quicunq; secundum hanc regulam incedent, pax erit super eos & misericordia, & super Israëlem Dei.*

17 *De cætero nequis mihi molestias exhibeto: ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto.*

Videtis quam] Conclusio epistolæ hujus, in qua ad detegendum pseudoapostolorum fucum, & Galatarum animos à falso ipsorum doctrina avocandos, se cum iis comparat. Ad hanc conclusionem transit per locum attentionis, quo excitat Galatas ad inspiciendum laborem suum in scribendo ad ipsos, quem amplificat primum à literarum prolixitate, deinde à scribendi instrumento, quòd sua manu scripserit. Sensus igitur est quasi diceret: hæc hactenus tam prolixè scripta sunt mea manu, quod reliquum est sic habete.

Mea manu] Solebat Paulus ut plurimum in scribendis epistolis suis amanuensis opera uti, & salutationem postremã sua manu exarare, ut verisimile est ex 2. Thess. 3.17. & Coloss. 4.18. & Rom. 16.22. Tertius apertè dicitur descriptor epistolæ ad Romanos. Hanc tamen epistolam profitetur Apostolus se sua manu scripsisse, ut inde Galatis constaret quàm seriò pro ipsorum constantia in veritate Euangelii laboraverit.

Quicunque volunt] Conclusio ipsa; in qua comparatione facta quasi in tabula depingit ante oculos Galatarum, pseudoapostolorum ingenium & suum. In protasi comparationis habes factum pseudoapostolorum & facti finem,

finem. Cogebant Galatas circumcidi, & circumcisionem ad salutem necessariam esse docebant in eum tantum finem, ne persecutionem paterentur ob crucem Christi, hoc est, sinceram doctrinam Euangelii de salute per solam Christi crucem obtinenda non admixtis ceremoniis legis. Nam circumcisionis, & rituum Mosaicorum doctrina conjuncta cum doctrina Euangelii & crucis Christi, tollebat offensionem illam omnem qua offendebantur Judæi prædicatione crucis Christi: Ideoque Judæi neminem persequebantur, nisi eos tantùm qui sublatis prorsus legis ceremoniis, solam Christi crucem prædicabant, ut Apostolus suprà docuit 5.11. Ego autem, inquit fratres, si circumcisionem etiam prædico, quid adhuc persecutionem patior? quasi diceret, Si circumcisionem unà cum Christo prędicarem, non paterer persecutionem, cum Judæi neminem persequantur qui quovis modo legis ceremonias prædicat, sive cum Christo, sive sine Christo. Observa igitur hanc falsorum doctorum notam esse, velle Christum docere sine persecutione; ac proinde paratos esse potiùs quovis modo sinceram Euangelii doctrinam adulterare & veritati quævis mendacia admiscere, quàm ut aliquam persecutionem ferant. Nam docendi finem proponunt sibi, non Christum, sed seipsos & commoda sua, quibus vel rejecto Christo semper volunt frui. Ideoque de iis sic loquitur Apostolus Philip. 2.21. Quæ sua ipsorum sunt quærunt, nō quæ sunt Christi Jesu: & postea 3.19. Quorum Deus est venter. εὐπροσωπῆσαι est pulchram speciem ostentare ad hominum gratiam aucupandum, quod quidem fecerunt pseudoapostoli prædicando externas legis ceremonias, quæ hoc loco carnis nomine significantur.

Nam ne ipsi] Probat pseudoapostolorum hunc tantùm finem esse, dum cogunt Galatas circumcidi, ut ne persequutionem patiantur, per remotionem illius finis quem ipsi Galatis prætendebant per occupationem: poterant Galatæ objecisse, at volunt nos circumcidi ut servemus legem (hoc enim pseudoapostoli doctrinæ circumcisionis prætexebant:) Ergo non hic eorum finis

est

est, ne persecutionem patiamur. Respondet Apostolus, tollendo hunc finem ex eo quod ne ipsi quidem qui circumciduntur legem servent. Argumentum potest esse in hanc formam, Si cogerent vos circumcidi ut legem servetis, ipsi qui circumciduntur legem servarent: at ne ipsi quidem qui circumciduntur legem servant: Ergo non eo fine volunt vos circumcidi ut legem servetis. Fuit quidem circumcisionis finis in se obligatio ad totius legis observationem, cujus basis erat circumcisio, id quod docet Apostolus suprà 5. 3. Testor omni homini qui circumciditur, eum debitorem esse totius legis servandæ, quia ut eo loco ostendimus, circumcisio initiatio quædam fuit ad legem universam, & circumcisus quasi nomen suum dabat Mosi legislatori ad legis Mosaicæ observationem sese obligans: Verùm pseudoapostoli hunc finem neque in sua neque in aliorum persona respiciebant, sed id tantum in doctrina circumcisionis ante oculos habuerunt, ut inita cum Judæis gratia persecutionem vitarent.

Sed volunt vos] Remoto circumcisionis fine quem prætexebant pseudoapostoli, redit ad verum finem, nempe, ut ipsi de carne Galatarum glorientur, hoc est, ut ex mutilata per circumcisionem carne vestra venditent se Judæis, quasi eosdem proselytos ad Judaismum adduxissent. Porrò hic finis non tam idem est cum eo qui fuit versu superiori, quàm cum eo conjunctus: nam per circumcisionis doctrinam gratiam cum Judæis ineuntes, non tantum persecutionem effugiebant, sed etiam gloriationis materiam apud Judæos captabant ex aucto circumcisorum numero.

A me verò] Antapodosis dissimilitudinis, in qua Paulus se describit aversando, & removendo à se illum docendi finem quem sibi proponebant pseudoapostoli, & aliam quamcunque similem gloriationis materiam: assumit autem unam crucem Christi tanquam idoneam materiam in qua glorietur. Per crucem Christi hic intellige Christum crucifixum & mortuum pro nobis, qui unica est materia gloriationis omnium fidelium, 1. Cor. 1 vers. 31.

verſ. 31. 2. Cor. 10. 17. Philip. 3. 3. propter quem alia omnia etiam quæ alioqui lucra ſunt, ducunt eſſe damnum & ſtercora Philip. 3. 8. Quem ſolum ſibi ſtatuunt cognoſcendum. 1. Cor. 2. 2. Non decreveram quicquam ſcire inter vos, niſi Jeſum Chriſtum, eumq; crucifixum. Senſus igitur hujus loci eſt, quaſi diceret, illi gloriantur de carne veſtra recuſantes perſecutionem pati ob crucem Chriſti; ego in ſolo Chriſto glorior, ipſiuſque cruce, cujus cauſa omnia ferre ſum paratus. Ideo Rom. 5. 3. Profitetur ſe gloriari etiam in oppreſſionibus, quæ cum Chriſti cruce conjunctæ ſunt. Obſerva hanc ſinceri doctoris notam eſſe, ſemper habere ſibi Chriſtum ante oculos, in ejus cruce gloriari, non quærere quæ ſua ſunt, ſed præ Chriſto omnes hujus vitæ commoditates pro nihilo habere, afflictiones quaſcunque pro Euangelio patienter perpeti, ejuſque veritatem libenter vel ſanguine ſuo obſignare. Philip. 2. 17. Quinetiam ſi pro libamento offerar ſuper hoſtia ſacrificioq; fidei veſtræ, gaudeo, & gratulor omnibus vobis.

Per quem] Ratio cur in ſolo Chriſto crucifixo ſive Chriſti cruce glorietur, ab effectis ipſius in ſe, quod crucis hujus virtute mundus ipſi crucifixus ſit, & ipſe mundo. Mundus hic ſignificat omnia mundana & externa quæ ad veterem hominem pertinent, & efficaciam Spiritus in nobis ſanctificandis impediunt, aut nos in Chriſti apprehenſione remorantur; cujuſmodi fuerunt omnes ritus Moſaici, & alia omnia in quibus homines extra Chriſtum gloriantur. Quorum duæ ſpecies ſequenti verſu enumerantur, circumciſio in qua tantopere gloriabantur Judæi, & præputium quod Gentium erat peculiare.

Nam in Chriſto] Ratio qua probat ſe mundo crucifixum & mundum ſibi, virtute Chriſti crucifixi. In Chriſto ſola prodeſt nova creatura: Ergo in Chriſto mundus mihi crucifixus eſt, & ego mundo. Antecedens oſtenditur ex remotione rerum quæ novæ creaturæ contrariæ ſunt, tanquam inutilium in Chriſto, quales ſunt circumciſio & præputium, quibus duabus ſpeciebus intelliguntur

tur

tur omnia externa quæ pugnant cum nova creaturâ. Nova creatura hoc loco sumitur pro imagine Dei quam reparat in nobis Spiritus Christi, dum creat in mentibus nostris novam ac cœlestem lucem, in voluntate rectitudinem, & in omnibus affectibus sanctitatem: eodem nomine appellatur etiam 2. Cor. 5. 17. & Eph. 4. 24. vocatur novus homo, qui secundum Deum conditus est ad justitiam & sanctimoniam veram.

Et quicunque] Commendat aliis hanc gloriationem in sola cruce Christi, tanquam canonem & regulam, secundum quam Apostolis ipsis in ministerio exemplo suo incedendum sit. Argumentum commendationis est à beneficiis quæ consecuturi sunt à Deo, quicunq; hanc regulam tenent, quæ duo hic nominantur, pax & misericordia. Pacis nomine intelligo finem omnium Dei in Christo beneficiorum adeoque fœlicitatem ipsam, & summum hominis bonum quò referuntur præcedentia omnia in Christo beneficia: nam ad eam tendit prædestinatio nostra, vocatio nostra, justificatio nostra: Justificati per fidem pacem habemus erga Deum, Rom. 5. 1; Philip. 4. 7. dicitur pax Dei quæ superat omnem intellectum, quæque præsidio est cordibus nostris & mentibus nostris per Jesum Christum. Misericordia autem hîc significat omnes spirituales benedictiones, quæ ex Dei erga nos misericordia in Christo proveniunt: cujusmodi sunt remissio peccatorum, justificatio, sanctificatio, vita æterna, atque causa pacis hujus de qua diximus: utraque autem existit ex Christi cruce, Rom. 3. 25. Coloss. 1. vers. 20.

Et super] Beneficia hæc incessuris juxta regulam illam promissa nominatim applicat ad Israëlem Dei, hoc est, totam Christi Ecclesiam, cujus Israël jam olim typus fuit. Israëlem Dei vocat, ut distinguat ab Israële secundum carnem tantùm, qui etsi erat ex patre Israële, non tamen fuit verus Israël, Rom. 9. 6. qui solus censetur Israel Dei, cujus laus non est ex hominibus sed ex Deo, ut Apostolus verum Judæum definivit Rom. 2. 29.

De cætero ne quis] Comparationem hanc sui & pseu-

do apostolorum epiphonematicôs concludit, quasi cum authoritate graviter interdicens ne quis sibi molestias exhibeat. Molestias hîc intellige non de corporis afflictionibus, quas libenter omnes obivit Paulus, & obiturus erat; verùm de invertenda doctrina Euangelii, eaque adulteranda, importunè accersitis ad eam legis ceremoniis.

Ego enim stigmata] Ratio interdicti ab adjunctis stigmatis quæ gerebat in corpore suo. Stigmatum nomine intellige vulnera, carceres, lapidationes, plagarum vibices, denique omne genus ærumnas & persecutiones quas pro euangelio sustinuit Apostolus, quæ fusè enumerantur 2. Cor. 11. 23. & deinceps. Metaphora est à servis fugitivis & maleficis, quibus inurebantur certę aliquæ notæ non sine magna eorum infamia: verùm hæc stigmata Christi, ut ut mundo ignominiosa videantur, adeò tamen sunt pretiosa coram Deo, ut ea non dubitet Apostolus omni pseudoapostolorum gloriæ opponere, eorumque, quasi insignium Christi, fiducia authoritatem sibi sumat interdicendi ipsis ne sibi molestias exhibeant. Stigmata hæc vocat Domini Jesu, quia propter Dominum Jesum erant inflicta: Non enim quævis stigmata tantam pariunt fiduciam & audaciam; verùm multum refert quæ & cujus sint stigmata quæ gerit quis in corpore suo (Martyrem enim, ut rectè ait Cyprianus, non facit pœna, sed causa) sola Jesu Christi stigmata, quibus doctor verus & sincerus esse agnoscitur, eam habent vim ut molestias quascunque falsorum doctorum arcere possint.

18 *Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum spiritu vestro, fratres, Amen.*

Gratia Domini] Valedicens Galatis concludit epistolam, eandem iis gratiam Domini Jesu Christi comprecatus quam in salutatione epistolæ exoptavit. Id enim Apostolo nostro solenne est in omnibus epistolis suis, ut à gratia exorsus in gratiam desinat; ut nobis ejus

exemplo

exemplo discendum sit & salutationes nostras omnes & valedictiones positas esse in Christi gratia, à qua & in primis nostris congressibus sermonis initium sumendum est, & in quam dum alii ab aliis digredimur sermonem nostrum oportet desinere, ut Christo perpetuò sit gloria gratiæ suæ.

Cum spiritu] Sedem gratiæ propriam designat, spiritum nimirum sive animum: gratia enim Christi res interna est & spiritualis, ideoque interiorem & spiritualem hominis partem primùm omnium occupat: postquam autem in animo & spiritu hominis sedem sibi delegit, tum diffundit se per totum hominem, per corpus, per membra corporis; egreditur denique foras in ipsas actiones externas. Ut autem sedes, ita sensus gratiæ primùm ac præcipuè est in animo: in anima enim sentitur fides, in anima sentitur justificatio & peccatorum remissio, sentitur pax Dei quæ superat omnem intellectum, sentitur denique glorificatio per Jesum Christum, cui cum patre & Spiritu sancto, sit omnis honor & gloria in seculum. Amen.

FINIS.

Newes FROM ROME, Spaine, Palermo, Geneuæ, and France.

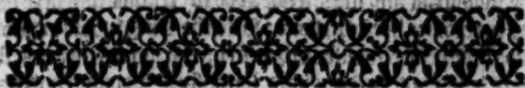
With the miserable state of the Citty of Paris, and the late yeelding vppe of sundrie Towns of great strength, vnto the King.

Translated out of Italian and French into English.

19/22

LONDON
Printed for Thomas Nelson, and are to be sold by William Wright.
1590.

Newes from Rome.

IT is credibly reported by Letters from Chiauenna that there was one of the Famelie of Lucemburge, a Papist by profession, and yet a seruaunt to the French King, passed through Chiauenna, with three score horse, and staied there one day. And the next day following, hee departed from thence to Zappel de Briga towards Venice. He goeth in the behalfe of the house of Burbon: from sundry the chiefe of the Nobilitie of Fraunce, to deliuer a message to the Pope, and to haue conference with him and the Princes of Italy, for the firme establishing of Henry de Borbon King of Nauarre, now the lawfull French King: vnder whose obedience they are willing to liue. Which thing hee very boldly auouched vnto the Popes face, and told him that they sought to haue it confirmed with quietnesse. Adding further that if the Pope and those Princes of Italy would not allowe therof, that they would defend the same with fire and sword. And hazarde their landes and liuings in maintenance of his right. Whereupon the Pope after due consideration taken, gaue aunswere to the Messenger, viz. That forsmuch as hee saith he is lawfully descended thereunto. And that the chiefe States and Potentates of Germany are determined to defend him for the recouerie of his saide right, That

he would not any more sende ayde to trouble and vexe him, as heretofore hee hath done: so as the King would acknowledge himselfe established therein by the Popes meanes. And in so doing and yelding unto some such Popishe conditions as the Pope would deliuer him in writing: he would therein further him to the uttermost (whereto this Messenger made aunswere that he knew certainly, that the King would neuer condescended thereunto.) Whereat the Pope replied saying: That were it not that the King is a Hugonite by profession: hee worthely deserueth to beare thys title. Viz. The great Cæsar of the World. With which glorious Title he offered to grace and honour the King, so as he would chaunge his Religion.

IN the City of Rome, there is an olde auncient Monument long since erected of stone, and it is called Pasquill: whereon many notable thinges are from time to time set uppe in the disgrace of the Pope of Rome. Uppon which saide Piller, there was sette uppe soone after the departure of this Champian: thrée seuerall pictures, either of them being contrarie to the other.

The first picture was as it is here liuely pourtraghed forth Viz. First the Pope set out gorgiouslie in his Robes and triple Crowne: and a straunger holding him by the beard, with a dagge set close to his brest pronouncing this sentence unto him: viz.

Redde Rationem villicationis tuæ.

Which being séene to the Common people made them greatlye to murmur and bée of sundry imaginations. Some were of this opinion, that it pretended the murdering of the Pope, or some treason to his holinesse: others imagined, that it prophesied the fall of the Popes kingdome, and alteration of the Antichristian Religion and state of Rome,

and others supposed it to bee done [illegible] derision ther-
of. Whereuppon some fauourer of [illegible] Religion in
the Citie of Rome, that durst not [illegible] bee knowen,
wrotte certaine verses uppon eyther of these seuerall pi-
ctures, and after scattered them in the streetes of Rome,
where [illegible] after sharp searche was made for the Author of
them, but he could not by any meanes be found out.

Thou Pope that doest for gold, deceaue full many soules.
And seekest nought at all, but spoyle of Christians bloud,
Fall downe before thy God, whom thou doest still offend,
And let Repentance be, the staffe of all thy stay.
Els shalt thou soone perceiue, Gods wrath is on thy head.
Unto thy charge preache truth, cast of thy paltry trash,
Thy Masses and thy Mockes of plaine Idolatry,
Seeke not to blinde those men, that doe thy folly see,
But of thy wicked life, see iust account thou make,
Gainst God doe not rebell, nor those whom he annoints,
But shed forth brinish teares, for all thy deedes amis.
Els shalt thou bee cut off, and kingdome troden downe,
By him that now in France, of right doth weare the crowne.

F I N I S

The second Picture before recited was in this manner: There was pictured forth the King of Spaine lying in his bedde sore sicke: and a Phisitian standing before him, who taking the King by the hand and feeling of his pulses: saith unto him. Viz.

Durabit tempore Curto.

The vearses made vpon that Picture were these.

Blind King what dost thou mean to bath thy hands in blod
Of Innocents, and such as guiltlesse be,
Thou coursest to obtaine the glorie of this world,
Which is like fleeting Snow that melteth in the Sunne:
Thy golde doth thee besot, and God thou doest forget,
Thou thirstest after that which thou shalt never winne:
Thy kingdome is too large, and that doth thee bewitch,
Thou aimest but at Fraunce, yet doest thou misse the marke,
Because thou wouldst thereby procure sweet Englands harm.
Well maist thou send to seas, thy shipping tall and huge,
To doe thy neighbour hurt, and gaine thy selfe no good:
But when thou so hast done, thy selfe if so thou liue,
Shalt see and saie with me, that God is sore displeasd,
And bids thee be content, thou hast not long to liue:
Seeke therefore for thy end, and set thy soule at rest:
So shalt thou liue for aie, else die with great vnrest.

FINIS.

The third and last picture was in this manner, viz. The Citie of Geneua defended by the hande of almightie God, (though assaulted by the Duke of Sauoy) was deliuered from daunger of the Dukes forces: and hee forced to flie awaie naked, looking backe vpon the sayde Citie of Geneua, and crieth out saying,

Nescio amplius quo vadam.

The verses written on the third Picture were these.

Thou Sauoy Duke that headlong seemst to runne
To spoile a Citie of no smal account,
Whose wals and gates are kept by God himselfe,
Who bids thee backe or he will daunt thee so
As greatly shall returne to thy unrest,
Retire thou thence, and say as other did,
When seuen stout Kings by force did it besiege,
God doth and will defend it still from harme.
It is not force of Canon can do good
To winne thy will of that faire maiden towne,
Shoote thou strong bullets, it for to disgrace,
They will rebound euen backe unto thy selfe
Retire for shame, and if thou manage armes,
Bestow thy force gaynst them that will thee feare,
Euen such I meane as fight against the Lord,
And daily seeke his Gospell to deface,
But if thou be of that disloyall minde,
And wilt not pray to God to pardon thee,
And so repent thee of thy former misse,
Then flie from God. Geneua sure is his.

FINIS.

These Pictures and Vearses did so farre incense the Pope with all the fraternitie of Friers, Monkes and Abbey lubbers in Rome, that they fell in a rage, cursing and condemning with bell, booke, and candle, the Deuisor, Painter and Author of those pictures and vearses, and did oppose themselues agaynst the authors thereof, swearing to pursue them to death if euer they were knowen.

The Newes from Spaine is.

That the King is sickly, verie weake and wonderouslie greeued with his great losses of men & munition which he hath sustained within these two yeeres, as wel within his owne dominions, as also on the coasts of England and Ireland, France and Flanders. He was lately complotting of a new intended mischiefe, and with some conuenient speede pretended a new Inuasion for England, whereto hee made great preparation: and to that purpose sent sundrie traiterous persons secretly into England, being seminary priestes, to perswade the people from their obedience, and to hearten on leude and wicked members, to become fauourers and associates of that Inuasion. But I thinke no subiects in England hauing seene the fruites of the Spanish and Popish dissembling, will now become fauourers of such treasons, nor be harborers of such traitors. But all things therin doth fall out contrarie to the King of Spaines expectation. For now his owne subiects do resist him, and haue made plaine deniall for comming at anie time heereafter in warlike sort agaynst the Realme of England: For which cause the King of Spain hath put to death sundrie of his chiefe Captaines and men of good birth and calling, and hath sworn the death of the Duke of Medina for that cause onely. Who in the defence & safetie of himselfe, hath taken an Iland: and sundrie men of calling and souldiers doe take parts with him, and are become verie mutinous against the King of Spaine. This Duke de Medina was chiefe Generall of the huge armie of Spaniardes that came by sea to inuade England, when it pleased God that the most part of them were slayne with the sword and drowned in the sea: the successe of whose voyage danted the heartes of all Spaniardes for euer, for inuading this lande. Which as the Almightie hath sundrie times defended from danger, so no doubt but he will still defend and supporte the same from Turke, Pope, and all other enimes whatsoeuer: which thing is likely by the praiers of good Christians to be the more easily compassed, for that God is the anchor-holde of Englands hope and safetie.

The

The Newes from Palermo in Cicilie.

THe certaine newes is, that the Nobilitie of Palermo in Cicilie (being within the dominions of the king of Spain) haue of late vtterly banished from thence the Spanish Inquisition, which hath of long time continued there amongest them in verie sharpe sort, and was vnto them of Palermo wonderfull grieuous: for such was the seuere proceedings of those Inquisitours, that they would spare no man, woman, or childe from the fierie and extreame tortures of death, that did once repine, mislike, or speake against the superstition of their Friers and idolatrous religion there vsed. Whereupon the Pope, the King of Spaine, and chiefe of the Inquisition, are determined to send power thether, and to make warre against them, onely to constraine them againe to receiue the sayd Inquisition, which they vtterly refuse to doe, and are all sworne to the contrarie.

The Newes from Geneua.

THat whereas the Citie of Geneua was lately besieged with a mightie power, brought thether by the Duke of Sauoy, who intended to haue rased the walls thereof, made a conquest of the Citie, and to haue put the Citizens with their wiues and children to the sworde, yet God be thanked the Citizens haue of late greatly discomforted the Dukes power, and caused him to remoue his forces further, which is greatly weakned both by sword and sicknes, so that there is great likelyhood you shall heare of the Dukes departure thence verie shortly, to the better quietnesse of the Citizens thereof.

The Newes from France, and miserie of Paris.

SInce the most wonderfull and miraculous worke of God (now bruted in the ears of the world) concerning the great victorie, which he gaue vnto the Christian King Henrie of